

PROGNOZA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO

PROJEKTU REGIONALNEGO PROGRAMU OPERACYJNEGO WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO NA LATA 2007-2013

autor opracowania: Witold Wołoszyn

Ekspertyza wykonana na zamówienie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego.

*Ekspertyza współfinansowana ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego
w ramach ZPORR.*

ZPORR
Zintegrowany Program
Operacyjny
Rozwoju Regionalnego

LUBLIN 2006

Zamieszczone w niniejszym opracowaniu opinie i poglądy odzwierciedlają stanowisko autora a nie Zamawiającego.

SPIS TREŚCI

I. Wprowadzenie	5
I.1. Podstawy formalno-prawne.....	5
I.2. Cel i zakres prognozy.....	6
I.3. Generalne założenia metodyczne.....	6
I.4. Proces konsultacji społecznych projektu RPO.....	7
I.4.1. Opinie i uwagi związane z ochroną środowiska.....	8
II. Charakterystyka Regionalnego Programu Operacyjnego	10
II.1. Kluczowe założenia konstrukcji RPO.....	10
II.2. Struktura priorytetów, działań i poddziałań w ramach RPO.....	12
II.3. Działania RPO o charakterze proekologicznym.....	14
II.4. Projekty zgłoszone do realizacji w ramach RPO.....	17
III. Charakterystyka społeczno-gospodarcza i stan środowiska regionu	19
III.1. Informacje ogólne.....	19
III.2. Społeczeństwo.....	19
III.3. Gospodarka.....	20
III.3.1. Zasoby naturalne.....	20
III.3.1.1. Wody podziemne i lecznicze.....	21
III.3.1.2. Zasoby leśne.....	21
III.3.1.3. Surowce energetyczne.....	22
III.3.2. Rolnictwo.....	23
III.3.3. Przemysł.....	24
III.3.4. Infrastruktura transportowa.....	24
III.3.5. Infrastruktura komunalna.....	24
III.3.6. Infrastruktura gospodarki odpadami.....	25
III.4. Stan podstawowych komponentów środowiska.....	26
III.4.1. Powietrze atmosferyczne i promieniowanie elektromagnetyczne.....	26
III.4.2. Wody powierzchniowe i podziemne.....	27
III.4.3. Przyroda ożywiona.....	28
III.5. Realizacja zadań o charakterze systemowym.....	29
III.5.1. System ek zarządzania i audytu (EMAS).....	29
III.5.2. Handel emisjami.....	29
III.5.3. Pozwolenia zintegrowane.....	30
III.5.4. Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych.....	30
III.6. Podsumowanie.....	30
IV. Projekt RPO w kontekście najistotniejszych dokumentów strategicznych na poziomie krajowym i regionalnym	33
IV.1. Projekt RPO w świetle wytycznych polityki ekologicznej.....	36
V. Potencjalne znaczące oddziaływania realizacji RPO na środowisko	47
V.1. Założenia metodyczne.....	47
V.2. Identyfikacja i charakter potencjalnych oddziaływań.....	48
V.3. Oddziaływania negatywne.....	54
V.4. Oddziaływania pozytywne.....	56
VI. Monitorowanie realizacji RPO	59
VII. Wnioski i rekomendacje	65
Załączniki	67
Załącznik 1. Obszary specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 w województwie lubelskim...	67

Załącznik 2. Lista projektowanych specjalnych obszarów ochrony siedlisk Natura 2000 w województwie lubelskim.....	69
Załącznik 3. Lista dodatkowa potencjalnych obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (propozycja organizacji pozarządowych).....	72
Załącznik 4. Lista dodatkowa potencjalnych obszarów ochrony siedlisk Natura 2000 (propozycja organizacji pozarządowych)	73
Załącznik 5. Generalne zasady realizacji przedsięwzięć na obszarach Natura 2000	73
Spis wykorzystanych materiałów	76

I. Wprowadzenie

I.1. Podstawy formalno-prawne

Podstawę prawną przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko (OOŚ) projektu „Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego” (zwany dalej RPO) stanowi art. 40 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. Nr 62 z dnia 20 czerwca 2001 r., poz. 627 z późn. zmianami).

Ustawa Prawo ochrony środowiska koresponduje z wymaganiami Unii Europejskiej z zakresu ocen oddziaływania projektów dokumentów strategicznych na środowisko, które określone zostały w dyrektywach:

- 2001/42/WE z dnia 27 czerwca 2001 r. w sprawie oceny wpływu niektórych planów i programów na środowisko,
- 2003/4/WE w sprawie publicznego dostępu do informacji dotyczących środowiska.
- 2003/35/WE z dnia 26 maja 2003 r. przewidująca udział społeczeństwa w odniesieniu do sporządzania niektórych planów i programów w zakresie środowiska oraz zmieniająca w odniesieniu do udziału społeczeństwa i dostępu do wymiaru sprawiedliwości dyrektywy Rady 85/337/EWG i 96/61/WE (obowiązuje od 25 czerwca 2003 r.).

Dokument, który powstaje w trakcie postępowania w sprawie OOŚ projektu dokumentu o charakterze strategicznym nosi nazwę „prognozy oddziaływania na środowisko”. Procedura postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko projektu RPO składa się z następujących etapów:

- 1) Ustalenie zakresu i stopnia szczegółowości informacji wymaganych w prognozie.
Ustalenie zakresu merytorycznego prognozy następuje na drodze uzgodnienia z Wojewodą Lubelskim oraz Państwowym Wojewódzkim Inspektorem Sanitarnym. (art. 42.1 Poś).
- 2) Sporządzenie dokumentu „Prognozy oddziaływania na środowisko” (art. 41.1 Poś).
- 3) Opiniowanie projektu RPO wraz z „Prognozą”:
  - wydanie opinii przez Wojewodę Lubelskiego oraz Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego (art. 43.1 Poś),
  - zapewnienie udziału społeczeństwa w postępowaniu w sprawie oceny oddziaływania na środowisko projektu RPO (art. 43.2 Poś):
- 4) Sporządzenie końcowej wersji Prognozy – uwzględnienie uwag zgłoszonych przez Wojewodę Lubelskiego oraz Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego, a także uwag wynikających z konsultacji społecznych (etap związany z zasadami dobrej praktyki),
- 5) Podanie do publicznej wiadomości informacji o zgłoszonych uwagach, wnioskach oraz o sposobie ich wykorzystania w ostatecznej wersji dokumentu RPO (art. 34.2 Poś).

Do przyjętego dokumentu RPO należy załączyć pisemne informacje o sposobie wykorzystania (art. 44.2 Poś):

- 1) ustaleń zawartych w prognozie oddziaływania na środowisko,
- 2) opinii i uzgodnień organu ochrony środowiska oraz organu, o którym mowa w art. 45 ustawy Poś,
- 3) wyników udziału społeczeństwa,
- 4) informacji o metodach i częstotliwości przeprowadzania analizy realizacji postanowień dokumentu.

I.2. Cel i zakres prognozy

Generalnymi celami prognozy są:

- określenie stopnia spójności założeń i celów projektu RPO z założeniami i wytycznymi polityki ekologicznej w Polsce oraz w Unii Europejskiej;
- analiza spójności priorytetów i działań z odpowiednimi dokumentami wyższego rzędu (Strategia Rozwoju Kraju, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia – Narodowa Strategia Spójności)
- ocena potencjalnych znaczących zagrożeń dla środowiska wynikających z realizacji postanowień zawartych w projekcie RPO;
- wskazanie możliwości ograniczania potencjalnych znaczących oddziaływań na środowisko wynikających z realizacji ustaleń RPO;
- przedstawienie rekomendacji dotyczących monitorowania wdrażania postanowień ujętych w projekcie RPO.

Zakres zagadnień, które należy uwzględnić w prognozie określa art. 41.2 ustawy Poś. Przepisy te zostały uszczegółowione w wyniku wydanych uzgodnień dotyczących merytorycznego zakresu prognozy przez Wojewodę Lubelskiego (pismo z dnia 19 października 2005 r., znak: ŚiR.I.0713/2/05) oraz Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego (pismo z dnia 20 października 2005 r., znak: DNS-NZ.700/123/2005).

W wyniku przeprowadzonego etapu ustalania zakresu zidentyfikowane zostały następujące zagadnienia szczegółowe (oprócz wymagań zawartych w art. 41.2 ustawy Poś), które należy przeanalizować w prognozie:

- konsekwencje realizacji ustaleń RPO na sieć obszarów chronionych ze szczególnym uwzględnieniem obszarów Natura 2000,
- ocena możliwości rozwiązania najistotniejszych problemów środowiska w województwie w wyniku podejmowania działań zapisanych w projekcie RPO,
- ocena propozycji wskaźników monitorowania skutków wdrażania ustaleń RPO w kontekście środowiskowym.

I.3. Generalne założenia metodyczne

Struktura Prognozy odzwierciedla wymagania zapisane w ustawie Prawo ochrony środowiska. Na wstępie przedstawiono charakterystykę projektu RPO.

Po drugie, na podstawie informacji zawartych w projekcie RPO i innych materiałach, scharakteryzowano stan i zmiany środowiska województwa lubelskiego w ostatnich latach, uwzględniając aspekty przyrodnicze i społeczno – gospodarcze. Charakterystykę tą skoncentrowano na zagadnieniach, które ściśle związane są ze specyfiką analizowanego dokumentu programowego. Wykorzystano przy tym dane zawarte w materiałach towarzyszących Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego z 2005 roku (w tym: Program Rozwoju Alternatywnych Źródeł Energii dla Województwa Lubelskiego, 2005; Program Rozwoju i Rewitalizacji Miast Województwa Lubelskiego, 2006; Prognozy oddziaływania na środowisko towarzyszące wymienionym dokumentom wojewódzkim) oraz w projekcie Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Lubelskiego. Przy identyfikacji potencjalnych problemów środowiskowych skorzystano również z uwag, które wniesiono podczas prowadzonych konsultacji społecznych projektu RPO. Analizę spójności/konfliktowości pomiędzy celami polityki ekologicznej oraz celami, priorytetami i działaniami RPO prowadzono stosując podejście macierzowe.

Po trzecie, dokonano analizy porównawczej założeń nowej Polityki Ekologicznej Państwa (projekt z sierpnia 2006) z zapisami zawartymi w projekcie RPO. Na tej podstawie sformułowano wnioski dotyczące prawidłowości zamierzeń RPO w zakresie realizacji idei zrównoważonego rozwoju oraz zgodności z innymi dokumentami wyznaczającymi ramy polityki ekologicznej. Szczególną uwagę zwrócono na potencjalne oddziaływania projektowanych zamierzeń w kontekście obszarów chronionych województwa, w tym sieci Natura 2000. Metodyka zastosowana w prognozie nawiązuje do wytycznych Komisji Europejskiej zawartych w przewodniku z lutego 2006 roku „Handbook on SEA for Cohesion Policy 2007-2013”. W niniejszym opracowaniu odniesiono się do zapisów projektu RPO Województwa Lubelskiego z dnia 21 czerwca 2006 roku.

I.4. Proces konsultacji społecznych projektu RPO

Zgodnie z Planem Konsultacji Społecznych RPO, przyjętym 12 sierpnia 2005 roku przez Zarząd Województwa Lubelskiego, na przełomie września i października 2005 r., odbyły się pierwsze konsultacje. Spotkania o charakterze konferencji regionalnych były poprzedzone ankietą, którą rozesłano do 450 potencjalnych beneficjentów Funduszy Strukturalnych. Otrzymano około 50% wysłanych ankiet. Ogółem w I etapie konsultacji przeprowadzono 6 spotkań w największych ośrodkach miejskich województwa (Biała Podlaska, Chełm, Zamość, Lublin). Uczestniczyli w nich przedstawiciele samorządów, instytucji publicznych, Parlamentarzyści Ziemi Lubelskiej, Radni Sejmiku Województwa Lubelskiego, przedsiębiorcy, regionalna administracja rządowa, organizacje pozarządowe, organizacje okołobiznesowe, wyższe uczelnie i banki (ogółem ok. 550 osób). Uczestnicy spotkań mieli możliwość wcześniejszego zapoznania się z projektem RPO, który zamieszczono na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego w Lublinie (www.lubelskie.pl).

Ramowy program cyklu wszystkich konferencji zawierał następujące elementy:

1. Analiza stanu wyjściowego oraz przyszłego okresu programowania 2007-2013.
2. Omówienie Priorytetów i Działań RPO
3. Przedstawienie wyników ankiet zawierających przedsięwzięcia w ramach RPO
4. Przedstawienie projektu Wieloletniego Programu Inwestycyjnego do RPO
5. Dyskusja/zgłaszanie uwag do projektu RPO

Po powstaniu nowego rządu i zmianie koncepcji przygotowywania dokumentów strategicznych do Funduszy Strukturalnych (w miejsce Narodowego Planu Rozwoju - Strategia Rozwoju Kraju; opracowanie w lutym 2006 projektu Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia) Zarząd Województwa Lubelskiego uaktualnił Plan Konsultacji Społecznych w dniu 4 kwietnia 2006 roku. W okresie od kwietnia do czerwca 2006 przeprowadzono drugi etap konsultacji społecznych dotyczących projektu RPO. Informacje o planowanym procesie konsultacyjnym RPO ukazały się w regionalnej telewizji (TVP3) i prasie lokalnej. Zaktualizowany Projekt RPO była dostępny na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego. Ponadto opublikowano broszurę z najważniejszymi informacjami o RPO, którą otrzymywali wszyscy uczestnicy spotkań konsultacyjnych. Ogółem odbyło się 7 konferencji regionalnych, w których wzięło udział 775 osób. Konferencja podsumowująca miała miejsce 22 czerwca 2006 w Lublinie. W rezultacie prowadzonych konsultacji wpłynęło szereg uwag do projektu RPO, ponadto zgłoszono 289 propozycji projektów do Planu Inwestycyjnego RPO.

Oprócz oficjalnego Planu Konsultacji Społecznych projekt RPO był prezentowany przez przedstawicieli Departamentu Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego podczas wielu spotkań organizowanych przez instytucje współpracujące z Urzędem Marszałkowskim: Wojewodę Lubelskiego, Lubelski Klub Biznesu, Lubelską Fundację Rozwoju, Konwent Starostów i Prezydentów Miast Lubelszczyzny, Wojewódzką Radę Ochrony Przyrody, Konwent Wójtów Powiatu Parczewskiego, Konwent Wójtów Powiatu Włodawskiego, Sejmik Województwa Lubelskiego (prezentacja RPO na trzech sesjach Sejmiku), Komisje Sejmiku Województwa Lubelskiego, Wojewódzki Urząd Pracy.

I.4.1. Opinie i uwagi związane z ochroną środowiska

Podczas prac konsultacyjnych nad projektem RPO wpłynęły uwagi dotyczące ochrony walorów przyrodniczych województwa lubelskiego w kontekście realizacji zapisów RPO. Projekt RPO był przedmiotem obrad Wojewódzkiej Rady Ochrony Przyrody (WROP) w Lublinie. W dniu 14 czerwca 2006 roku WROP wydała Uchwałę Nr 2/2006, w której pozytywnie zaopiniowała Projekt RPO, wnosząc jednocześnie szereg uwag. WROP zaproponowała by wśród zadań priorytetowych znalazły się zagadnienia jakości przestrzeni (głównie obszarów wiejskich) i zarządzanie zrównoważonym rozwojem przestrzennym. Ponadto zasugerowano uzupełnienie Priorytetu IV „Środowisko i energetyka” o dane oraz typy projektów z zakresu ochrony przyrody (szczegółowy wykaz zawarto w załączniku do podjętej Uchwały). Generalnie przedstawione uwagi dotyczą projektów o wartości poniżej 0,1 mln euro, przy uwzględnieniu komplementarności działań wynikających z Programu Operacyjnego „Infrastruktura i Środowisko”, z zakresu: zachowania różnorodności gatunkowej, ochrony siedlisk, budowy infrastruktury służącej promocji obszarów Natura 2000, edukacji ekologicznej oraz budowy przejść dla zwierząt i likwidacji barier ekologicznych (poniżej 0,5 mln euro). W najnowszej wersji RPO (21 czerwca 2006r.) dokonano stosownych uzupełnień zapisów działań z zakresu ochrony przyrody oraz listy beneficjentów tych działań.

Klub Przyrodników z siedzibą w Świebodzinie, w piśmie z dnia 29 maja 2006 r. zasugerował uwzględnienie w Prognozie Oddziaływania na Środowisko RPO zagadnień potencjalnego oddziaływania realizacji RPO na sieć Natura 2000 w obrębie województwa lubelskiego (identyfikacja i ocena konfliktów między planowanymi działaniami i obszarami spełniającymi kryteria Natury 2000, zachowanie drożności korytarzy ekologicznych łączących elementy sieci Natura 2000, uwzględnienie korytarzy przelotu ptaków).

Na konferencji podsumowującej konsultacje społeczne, która odbyła się w dniu 22 czerwca 2006 r. w Lublinie, zaprezentowano koncepcję „Prognozy oddziaływania na środowisko projektu RPO Województwa Lubelskiego”. Nie wniesiono wówczas uwag do zaprezentowanych treści.

II. Charakterystyka Regionalnego Programu Operacyjnego

II.1. Kluczowe założenia konstrukcji RPO

Regionalny Program Operacyjny (RPO) Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013 ma być z założenia zgodny z odnowioną Strategią Lizbońską, a także priorytetami polityki regionalnej Unii Europejskiej ustanowionymi dla celu „Konwergencja”. RPO będzie także narzędziem realizacji celów rozwojowych województwa wytyczonych w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020 (SRWL) zaakceptowanej w lipcu 2005 r.

Główny cel RPO określono jako:

podniesienie konkurencyjności regionu prowadzące do szybszego wzrostu gospodarczego, zwiększenia zatrudnienia oraz poprawy spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej województwa

Celowi głównemu towarzyszą trzy cele szczegółowe:

1) Restrukturyzacja oraz zwiększanie konkurencyjności i innowacyjności regionalnej gospodarki

Działania prowadzące do realizacji tego celu mają generalnie polegać na poprawie struktury gospodarki regionu. Zmniejszać się będzie zatrudnienie w rolnictwie, natomiast wzrośnie zatrudnienie w przedsiębiorstwach. Rozwinąć się mają usługi rynkowe, sektor małych i średnich przedsiębiorstw. Znacząco większą rolę w rozwoju regionu będzie odgrywał potencjał naukowy i badawczo – rozwojowy.

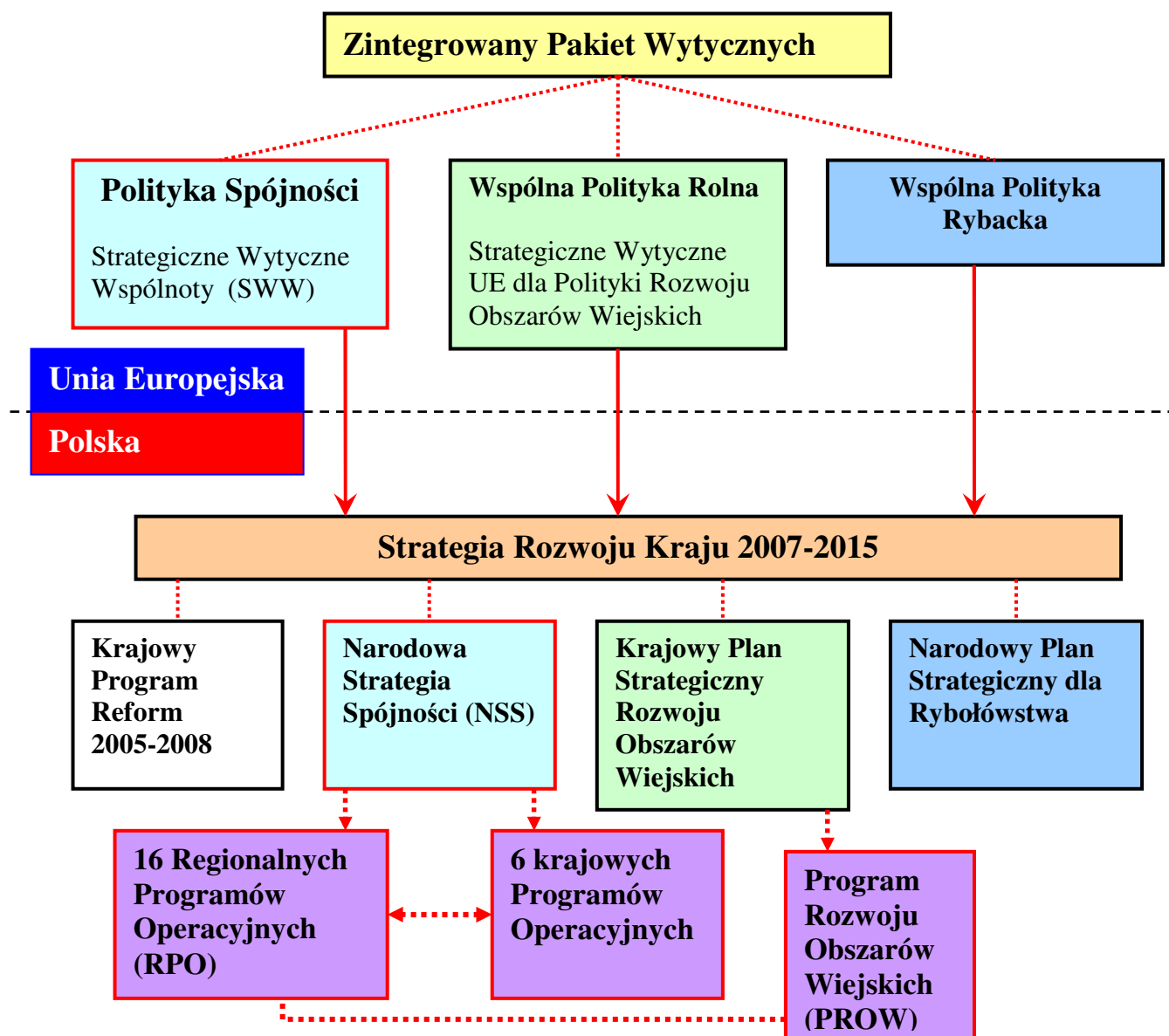
2) Poprawa warunków inwestowania oraz zwiększenie spójności terytorialnej województwa

W ramach tego celu chodzi o działania prowadzące do zmniejszenia barier komunikacyjnych, inwestycje w infrastrukturę ochrony środowiska oraz odnawialnych źródeł energii, wsparcie kompleksowych działań na rzecz zagospodarowania terenów pod inwestycje.

3) Poprawa atrakcyjności regionu jako miejsca do zamieszkania

Działania w kontekście tego celu szczegółowego będą miały za zadanie podnoszenie warunków życia mieszkańców poprzez poprawę dostępu do podstawowej infrastruktury (drogi lokalne, infrastruktura wodno-kanalizacyjna), a także dostępu do wybranych sfer infrastruktury społecznej (edukacyjna wszystkich szczebli nauczania, opieka medyczna, opieka społeczna, kulturalna, turystyczna). Wspierane mają być także działania z zakresu aktywizacji społeczności lokalnych

Ryc.1. RPO w kontekście najważniejszych unijnych i krajowych dokumentów strategicznych opracowanych na lata 2007-2015

Regionalny Program Operacyjny powinien realizować cele wytyczone w ramach „Polityki spójności wspierającej wzrost gospodarczy i zatrudnienie: Strategiczne Wytyczne Wspólnoty, 2007-2013”, a także nawiązywać ściśle do celów określonych w dokumentach strategicznych i operacyjnych szczebla krajowego (ryc.1). Do głównych krajowych dokumentów strategicznych zaliczane są: Strategia Rozwoju Kraju na lata 2007-2015 (projekt z dnia 28 kwietnia 2006) oraz Narodowa Strategia Spójności (NSS) – Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie (dokument przyjęty przez Radę Ministrów 1 sierpnia 2006). Projekty realizowane w ramach RPO będą finansowane z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. RPO bezpośrednio przyczyni się do realizacji większości celów horyzontalnych Narodowej Strategii Spójności, a pośrednio będzie się przyczyniał do realizacji celu horyzontalnego Wzrost zatrudnienia poprzez rozwój kapitału ludzkiego oraz społecznego. Ponadto RPO powinien być komplementarny w odniesieniu do programów krajowych: PO Konkurencyjna Gospodarka, PO Kapitał Ludzki,

PO Infrastruktura i Środowisko, Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej, a także Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Z założenia cele szczegółowe mają być realizowane w sposób horyzontalny, czyli jeden priorytet może prowadzić do osiągnięcia jednego, dwu lub trzech celów (w różnym stopniu; zob. ryc.2).

Ryc.2. Relacja celów szczegółowych oraz priorytetów RPO

Cele szczegółowe Priorytety	Restrukturyzacja oraz zwiększenie konkurencyjności i innowacyjności regionalnej gospodarki	Poprawa warunków inwestowania oraz zwiększenie spójności terytorialnej województwa	Poprawa atrakcyjności regionu jako miejsca do zamieszkania
1. Przedsiębiorczość i innowacje			
2. Infrastruktura ekonomiczna			
3. Transport			
4. Środowisko i energetyka			
5. Kultura i turystyka			
6. Infrastruktura społeczna			
7. Pomoc techniczna			

źródło: projekt RPO Województwa Lubelskiego

Tekst projektu RPO dla województwa lubelskiego składa się z pięciu rozdziałów:

- 1) Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej województwa lubelskiego;
- 2) Strategia rozwoju regionu;
- 3) Priorytety Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013;
- 4) Szacunkowy plan finansowy;
- 5) System realizacji Regionalnego Programu Operacyjnego.

II. 2. Struktura priorytetów, działań i poddziałań w ramach RPO

Poniżej zestawiono wszystkie priorytety, działania i poddziałania zawarte w projekcie RPO. Szczególną uwagę zwrócono na działania związane bezpośrednio lub pośrednio z ochroną środowiska. W RPO określono siedem priorytetów, a w ich obrębie 24 działania oraz 11 poddziałań.

Priorytet I. Przedsiębiorczość i innowacje

Cel: Podnoszenie konkurencyjności przedsiębiorstw działających w regionie poprzez wsparcie czynników ułatwiających ich powstawanie i rozwój technologiczny.

Priorytet będzie realizowany przez następujące działania:

Działanie 1.1. Instrumenty pożyczkowe i poręczeniowe dla przedsiębiorstw

Poddziałanie 1.1.1. Dokapitalizowanie i tworzenie funduszy mikro-pożyczkowych

Poddziałanie 1.1.2. Dokapitalizowanie i tworzenie funduszy poręczeń kredytowych

Działanie 1.2. Dotacje inwestycyjne dla przedsiębiorstw

Poddziałanie 1.2.1. Dotacje dla nowopowstałych mikroprzedsiębiorstw

Poddziałanie 1.2.2. Dotacje dla mikroprzedsiębiorstw

Poddziałanie 1.2.3. Dotacje inwestycyjne

Poddziałanie 1.2.4. Dotacje inwestycyjne w zakresie ochrony środowiska

Działanie 1.3. Dofinansowanie przedsiębiorstw energetycznych

Działanie 1.4. Badania i nowoczesne technologie w strategicznych dla regionu dziedzinach

Działanie 1.5. Regionalna infrastruktura badawczo-rozwojowa

Priorytet II. Infrastruktura ekonomiczna

Cel: Stworzenie przyjaznego otoczenia dla inwestowania i prowadzenia działalności gospodarczej w regionie

Priorytet będzie realizowany przez następujące działania:

Działanie 2.1. Strefy gospodarcze oraz rewitalizacja obszarów miejskich i przemysłowych

Poddziałanie 2.1.1. Tworzenie i rozwój infrastruktury technicznej stref aktywności gospodarczej

Poddziałanie 2.1.2. Tworzenie terenów inwestycyjnych

Poddziałanie 2.1.3. Rewitalizacja miast i zdegradowanych obszarów zurbanizowanych

Działanie 2.2. Instytucje otoczenia biznesu i transferu wiedzy

Poddziałanie 2.2.1. Specjalistyczne usługi szkoleniowe i doradcze dla przedsiębiorstw

Poddziałanie 2.2.2. Specjalistyczne usługi szkoleniowe i doradcze dla instytucji otoczenia biznesu

Działanie 2.3. Społeczeństwo informacyjne

Działanie 2.4. Marketing gospodarczy

Priorytet III. Transport

Cel: Poprawa dostępności komunikacyjnej Lubelszczyzny ułatwiającej komunikację z regionami sąsiednimi oraz wpływającej na zwiększenie wewnętrznej spójności województwa.

Priorytet będzie realizowany przez następujące działania:

Działanie 3.1. Regionalny układ transportowy

Działanie 3.2. Lokalny układ transportowy

Działanie 3.3. Miejski transport publiczny

Działanie 3.4. Transport kolejowy

Działanie 3.5. Transport lotniczy

Priorytet IV. Środowisko i energetyka

Cel: Poprawa stanu, zachowanie bioróżnorodności oraz zapobieganie degradacji środowiska naturalnego oraz promowanie „czystej” energii

Priorytet będzie realizowany przez następujące działania:

Działanie 4.1. Ochrona i kształtowanie środowiska

Działanie 4.2. Energia przyjazna środowisku

Priorytet V. Kultura i turystyka

Cel: Zwiększenie udziału sektorów kultury i turystyki w gospodarce oraz zwiększenie atrakcyjności regionu dla odwiedzających

Priorytet realizowany będzie przez następujące działania:

Działanie 5.1. Infrastruktura kulturalna i turystyczna

Działanie 5.2. Promocja kultury i turystyki

Działanie 5.3. Współpraca międzyregionalna

Priorytet VI. Infrastruktura społeczna

Cel: Wyrównywanie poziomu cywilizacyjnego i budowanie kapitału ludzkiego poprzez poprawę jakości kształcenia i dostępu do wiedzy, poprawę jakości usług medycznych oraz większe zaangażowanie społeczności lokalnych.

Priorytet realizowany będzie przez następujące działania:

Działanie 6.1. Edukacja i sport

Działanie 6.2. Ochrona zdrowia i opieka społeczna

Działanie 6.3. Inicjatywy lokalne

Priorytet VII. Pomoc techniczna

Cel: Zapewnienie efektywnego oraz zgodnego z prawem i politykami wspólnotowymi wdrażania Regionalnego Programu Operacyjnego poprzez wsparcie instytucji uczestniczących w zarządzaniu i wdrażaniu.

Działanie 7.1. Wsparcie wdrażania RPO

Działanie 7.2. Informacja i promocja RPO

II.3. Działania RPO o charakterze proekologicznym

Kluczowe działania dotyczące ochrony środowiska zawiera priorytet IV „Środowisko i energetyka”. W ramach działania 4.1. „Ochrona i kształtowanie środowiska” będą realizowane projekty w 4 kategoriach (komplementarnie z PO „Infrastruktura i Środowisko”):

I – Budowa i modernizacja urządzeń zaopatrzenia w wodę i poboru wody (sieci wodociągowe, stacje uzdatniania wody, ujęcia wody - w tym ochrona ujęć i źródeł wody pitnej, urządzenia regulujące ciśnienie wody),

II – Budowa, rozbudowa i modernizacja urządzeń do odprowadzania i oczyszczania ścieków (sieci kanalizacji sanitarnej, sieci kanalizacji deszczowej, oczyszczalnie ścieków, urządzenia do oczyszczania, gromadzenia i przesyłania ścieków tworzące system alternatywny do kanalizacji sieciowej).

III - Gospodarka odpadami i ochrona powierzchni ziemi [wdrażanie systemowej, kompleksowej gospodarki odpadami komunalnymi, w tym między innymi: budowa sortowni, kompostowni, obiektów termiczno-chemicznej i mechanicznej utylizacji odpadów; budowa nowych, modernizacja istniejących i rekultywacja nieczynnych składowisk; likwidacja „dzikich” składowisk; dostosowanie istniejących składowisk odpadów do obowiązujących przepisów, budowa instalacji do: selektywnej zbiórki odpadów komunalnych, odzysku, przekształcania termicznego odpadów z odzyskiem energii, unieszkodliwiania odpadów komunalnych (w procesach innych niż składowanie); budowa i modernizacja spalarni odpadów niebezpiecznych; rekultywacja i likwidacja składowisk odpadów niebezpiecznych; rekultywacja na cele przyrodnicze terenów zdegradowanych; usuwanie i unieszkodliwianie azbestu].

IV – Bezpieczeństwo ekologiczne [regulacja cieków wodnych z wyłączeniem rzek o korytach naturalnych płynących poza obszarami zabudowanymi (pogłębianie, zapory, stabilizacja brzegów, prace remontowe w korytach rzecznych, itd.), która poprawia bilans wodny i uwzględnia potrzeby ochrony przyrody; zwiększanie naturalnej retencji dolin rzecznych z zachowaniem równowagi ekologicznych i technicznych aspektów utrzymania rzeki; tworzenie polderów oraz odtwarzanie naturalnych terenów zalewowych, zadrzewienia wzdłuż rzek i zbiorników wodnych; budowa, modernizacja i poprawa stanu technicznego urządzeń przeciwpowodziowych (wały przeciwpowodziowe, przepompownie, poldery, suche zbiorniki) wraz z niezbędnymi drogami dojazdowymi, przy uwzględnieniu wymogów i potrzeb ochrony przyrody; renaturyzacja cieków wodnych w ramach systemów małej retencji; budowa i modernizacja małych zbiorników retencyjnych i stopni wodnych w ramach systemów małej retencji, przy uwzględnieniu wymogów i potrzeb ochrony przyrody; opracowanie baz danych dotyczących lasów, jakości gleb, wód, powietrza; tworzenie systemów pomiaru zanieczyszczeń w miastach oraz systemów informowania mieszkańców o poziomie zanieczyszczeń; utworzenie sieci stacji kontrolnych i ostrzegawczych w zakresie jakości wód; tworzenie map terenów zalewowych; tworzenie systemów monitoringu środowiska; tworzenie systemów informacji przeciwpowodziowej; kompleksowo - budowa i wyposażenie obiektów oraz zakup sprzętu w ramach Zintegrowanych Systemów Ratownictwa Gaśniczego; zapobieganie i ograniczanie skutków zagrożeń naturalnych oraz przeciwdziałanie poważnym awariom ze środków EFRR – projekty do 4 mln zł].

V – Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych [zachowanie różnorodności gatunkowej, ochrona i renaturyzacja ekosystemów (np. ochrona i reintrodukcja gatunków zagrożonych i chronionych, budowa lub rozbudowa ośrodków rehabilitacji zwierząt i przetrzymywania gatunków, inne); ochrona siedlisk (np. programy czynnej ochrony i denaturalizacji siedlisk przyrodniczych, opracowanie planów ochrony obszarów Natura 2000, rezerwatów przyrody, parków narodowych i krajobrazowych, monitoring przyrodniczy, badania i bazy danych z zakresu ochrony przyrody, inne); budowa i przebudowa

infrastruktury służącej promocji obszarów Natura 2000 - tworzenie i rozwijanie ścieżek edukacyjnych i przyrodniczych z uwzględnieniem niezbędnej infrastruktury turystycznej, tworzenie i rozwijanie ośrodków edukacji ekologicznej; popularyzacja i promocja obszarów Natura 2000 - publikacje, materiały multimedialne, strony www, kampanie informacyjno-promocyjne, imprezy masowe, konkursy festiwalowe].

W ramach priorytetu IV i działania 4.2 „Energia przyjazna środowisku” będą realizowane projekty z zakresu:

- rozbudowy lub modernizacji sieci elektroenergetycznych średniego i niskiego napięcia w celu ograniczenia strat sieciowych i czasu trwania przerw w zasilaniu odbiorców głównie na terenach wiejskich i w małych społecznościach lokalnych,
- rozwoju i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii takich jak: wiatr, woda (z uwzględnieniem potrzeb ochrony przyrody i ekologicznych aspektów utrzymania rzek), biomasa, energia słoneczna i geotermalna,
- budowy systemów dystrybucji gazu ziemnego na terenach, niezgazyfikowanych oraz modernizacja istniejących sieci dystrybucji,
- planowania i organizacji zaopatrzenia gmin w energię elektryczną z uwzględnieniem OZE oraz paliw gazowych (jako część projektu infrastrukturalnego).

Należy podkreślić, iż w ramach innych priorytetów również częściowo będą realizowane zadania i projekty dotyczące ochrony środowiska. Przedstawiono je poniżej.

W obrębie priorytetu I oraz działania 1.2. „Dotacje inwestycyjne dla przedsiębiorstw” przewidziano poddziałanie 1.2.4. „Dotacje inwestycyjne w zakresie ochrony środowiska”. Poddziałanie to ma na celu wspieranie małych i średnich przedsiębiorstw w zakresie: systemów zarządzania środowiskowego, racjonalizacji gospodarki zasobami i odpadami, gospodarki wodno – ściekowej, ochrony powietrza, gospodarowania odpadami przemysłowymi lub niebezpiecznymi, wdrażania najlepszych dostępnych technik (BAT) w zakresie ochrony środowiska. Z kolei w ramach działania 1.3. „Dotacje dla przedsiębiorstw energetycznych” przewidziano dotowanie projektów w zakresie ochrony powietrza dla obiektów spalania paliw o mocy poniżej 50 MW.

Priorytet II „Infrastruktura ekonomiczna”, działanie 2.1. „Strefy gospodarcze oraz rewitalizacja obszarów miejskich i poprzemysłowych” i poddziałanie 2.1.3. „Rewitalizacja miast i zdegradowanych obszarów zurbanizowanych” przewiduje, m.in. realizację projektów mających na celu:

- remont, przebudowę lub przystosowanie budynków i infrastruktury na cele turystyczne i kulturalne (włącznie z odnowieniem i konserwacją obiektów dziedzictwa kulturowego) prowadzące do zrównoważonego rozwoju i tworzenia miejsc pracy (w tym przebudowa, wymiana lub remont infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, elektrycznej, grzewczej i gazowej w rewitalizowanych obiektach publicznych),
- regenerację, rehabilitację i zabudowywanie pustych przestrzeni publicznych, w tym przebudowa: placów, rynków, parkingów, placów zabaw dla dzieci, publicznych toalet miejskich, małej architektury (np. tarasy widokowe, fontanny, ławki, kosze na śmieci), miejsc rekreacji, terenów zielonych (zieleń wysoka, niska i trawniki) oraz prace restauracyjne na terenie istniejących parków.

W ramach priorytetu III „Transport”, działania 3.1. „Regionalny układ transportowy” będą realizowane , m.in. projekty z zakresu:

- budowy, rozbudowy lub modernizacji infrastruktury drogowej przyczyniającej się do ochrony środowiska (np. urządzenia odwadniające w tym kanalizacja deszczowa, przepusty, sączki, zbiorniki odparowujące, separatory dla wód opadowych),
- budowy niezbędnych urządzeń towarzyszących i likwidacji barier dla przemieszczania się zwierząt (np. przejść dla zwierząt nad i pod drogami) w przypadku lokalizacji projektu na obszarach chronionych lub w systemie korytarzy ekologicznych.

Podobne projekty, ale mniejszej wartości będą mogły być także realizowane w ramach działania 3.2. „Lokalny układ transportowy”.

Ponadto działanie 3.3. „Miejski system publiczny” włącza kompleksowe projekty dotyczące systemów transportu publicznego w miastach liczących w granicach administracyjnych powyżej 50 tys. mieszkańców, natomiast działanie 3.4. „Transport kolejowy” będzie pozwalało na zwiększenie znaczenia kolei w przewozach pasażerskich i towarowych.

Priorytet VI „Infrastruktura społeczna”, działanie 6.2. „ Ochrona zdrowia i opieka społeczna” przewiduje, m.in. realizację projektów dotyczących przebudowy istniejących źródeł ciepła i instalacji ciepłowniczych (na bardziej ekonomiczne i ekologiczne), wprowadzania nowych technologii grzewczych lub inwestycji z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii oraz termomodernizacji budynków.

II.4. Projekty zgłoszone do realizacji w ramach RPO

W wyniku prowadzonych prac konsultacyjnych do realizacji w ramach RPO zgłoszono wstępnie blisko 290 projektów inwestycyjnych o wartości około 2230 mln euro. Dotyczą one czterech zidentyfikowanych w województwie dziedzin priorytetowych:

- 1) Dostępność komunikacyjna (ogółem 63 projekty o wartości 1300 mln euro dotyczące: budowy i modernizacji dróg wojewódzkich, powiatowych i gminnych oraz obiektów i urządzeń drogowych, obwodnic; modernizacji niektórych odcinków linii kolejowych; budowy Międzynarodowego Portu Lotniczego Lublin – Niedźwiada; rozbudowy i modernizacji lotniska w Świdniku z budową towarzyszącej infrastruktury drogowej),
- 2) Ochrona środowiska (ogółem 16 projektów o wartości około 200 mln euro z zakresu: modernizacji i budowy systemów zaopatrzenia w wodę i odprowadzania ścieków, kompleksowego zagospodarowywania odpadów)
- 3) Społeczeństwo informacyjne (ogółem 8 projektów o wartości około 80 mln euro z zakresu budowy szerokopasmowych sieci światłowodowych, budowy systemów informatycznych)
- 4) Turystyka i kultura (ogółem 37 projektów o wartości około 310 mln euro z zakresu: budowy ścieżek rowerowych, renowacji i rewaloryzacji obiektów zabytkowych, tworzenia lub rewitalizacji parków rekreacyjnych, adaptacji obiektów do celów rekreacyjno – muzealnych, budowy centrów kulturalnych i sportowo - rekreacyjnych, budowa basenów termalnych w uzdrowisku w Nałęczowie).

Ponadto zgłoszono wstępnie ogółem 165 mniejszych projektów o wartości około 325 mln euro z różnych dziedzin (termomodernizacja budynków, budowa obiektów szpitalnych i zakup urządzeń medycznych, budowa obiektów sportowych i szkolnych, budowa mieszkań socjalnych, ujęcia wody, składowiska odpadów, drogi osiedlowe i gminne, sieci kanalizacyjne i wodociągowe, oczyszczalnie ścieków i inne).

Do projektów kluczowych wytypowano następujące propozycje:

1. Budowa Międzynarodowego Portu Lotniczego Lublin – Niedźwiada,
2. Budowa Centrum Spotkania Kultur w Lublinie (lokalizacja w tzw. „Teatrze w budowie”),
3. Modernizacja i rozbudowa stadionu „Motor Lublin” w Lublinie,
4. Stworzenie Systemu Informacji Przestrzennej w województwie (GIS).

III. Charakterystyka społeczno-gospodarcza i stan środowiska regionu

III.1. Informacje ogólne

Województwo lubelskie położone jest w środkowo-wschodniej części Polski i zajmuje obszar 25 114 km², czyli 8% powierzchni kraju. Wschodnia granica województwa, stanowiąc granicę państwową z Białorusią i Ukrainą, jest jednocześnie granicą Unii Europejskiej. Pod względem administracyjnym region dzieli się na 20 powiatów ziemskich i 4 miasta na prawach powiatu (Lublin, Zamość, Chełm, Biała Podlaska) oraz 213 gmin, w tym 174 gminy wiejskie. Sieć osadniczą województwa tworzy 41 miast oraz 4120 miejscowości wiejskich. Do głównych miast regionu należą: Lublin (360 tys. mieszkańców), Chełm (71 tys.), Zamość (68 tys.), Biała Podlaska (58 tys.) i Puławy (55 tys.). Dla celów statystycznych województwo podzielono na trzy podregiony (NUTS 3): lubelski, białkopodlaski oraz chełmsko-zamojski. W obręb każdego podregionu wchodzi po kilka powiatów.

Województwo lubelskie ma charakter rolniczo-przemysłowy. Wartość produktu krajowego brutto na jednego mieszkańca w 2003 r. wyniosła 15019 PLN (3755 euro), czyli znacznie poniżej średniej krajowej (21366 PLN – 5342 euro). Jest to jeden z najslabiej rozwiniętych gospodarczo regionów Unii Europejskiej. W roku 2003 wartość dodana brutto (WDB) w województwie kształtowała się na poziomie 28,6 mld PLN, co stanowiło jedynie 4% udziału krajowego. O niekorzystnej strukturze WDB świadczy niższy niż średnia dla kraju udział przemysłu w jego tworzeniu, słaby rozwój usług rynkowych oraz wyższy od średniej krajowej udział rolnictwa, łowiectwa i leśnictwa w tworzeniu WDB (5,3%) (Górz 2004, SRWL 2005).

Na koniec 2004 r. w województwie lubelskim w rejestrze REGON zarejestrowanych było 149,5 tys. podmiotów gospodarki narodowej, w tym osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą miały udział 78,1%. Najwięcej podmiotów prowadzi działalność w branżach: handel i naprawy (36,5%), obsługa nieruchomości i firm (12,1%), budownictwo (9,3%) oraz przemysł (8,9%). W 2003 roku zarejestrowane były 752 firmy z udziałem kapitału zagranicznego, co stanowiło 0,5% wszystkich podmiotów. Głównym ośrodkiem przedsiębiorczości jest Lublin i dawne miasta wojewódzkie: Zamość, Chełm, Biała Podlaska, a ponadto Puławy, Biłgoraj i Świdnik.

W województwie funkcjonuje wiele ośrodków szkolnictwa wyższego – publicznych i prywatnych. Największe z nich zlokalizowane są w Lublinie: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Akademia Rolnicza, Politechnika Lubelska, Akademia Medyczna.

III.2. Społeczeństwo

Według stanu na dzień 31.12.2004 r. w województwie zamieszkiwało 2 185 156 osób (średnio 87 osób/km²). Największa gęstość zaludnienia notowana jest w podregionie lubelskim: 123 os./km². Ilość kobiet przypadająca na 100 mężczyzn wyniosła 106 i nie zmieniła się w stosunku do roku poprzedniego. Przyrost naturalny od kilku lat ma wartość ujemną i w roku 2004 osiągnął -0,91‰ (-2,46‰ na terenach wiejskich oraz +0,89‰ w miastach) (w podregionie chełmsko-zamojskim -1,80‰). Prognozy dotyczące liczby ludności Polski przewidują, iż w wyniku małej liczby urodzeń i przy niewielkim wzroście liczby zgonów przyrost naturalny będzie ujemny, a po roku 2020 zjawisko to będzie się jeszcze pogłębiać. Liczba ludności w województwie w 2020 roku szacowana jest na 2 095,8 tys. W miastach mieszka obecnie 46,5% ogółu ludności (Polska - 61,5%), co wskazuje, iż

Lubelszczyzna należy do terenów bardzo słabo zurbanizowanych. Zmiany podstawowych wskaźników demograficznych w ostatnich latach zestawiono w tab. 1.

Tabela 1. Zmiany wybranych wskaźników demograficznych w latach 2000-2004

l.p.	Wyszczególnienie	Jednostka	2000	2004
1.	Ludność ogółem	osoby	2206200	2185156
1a.	- ludność w miastach	osoby	1028876	1019992
1b.	- ludność na terenach wiejskich	osoby	1177324	1165164
2.	Gęstość zaludnienia	os./km ²	88	87
3.	Przyrost naturalny	%o	-0,05	-0,91

źródło: US Lublin, roczniki statystyczne województwa za lata 2000-2004

Największym miastem regionu jest Lublin, w którym mieszka 356,6 tys. osób na powierzchni około 148 km² (gęstość zaludnienia osiąga tu 2409,5 os./ km²). Osoby w wieku produkcyjnym (mężczyźni: 18–64 lata i kobiety: 18–59 lat) stanowią 61,38% populacji, natomiast w wieku poprodukcyjnym (mężczyźni 65 lat i więcej, a kobiety 60 lat i więcej) 16,39%.

Widoczna jest tendencja, charakterystyczna również dla całego kraju, starzenia się społeczeństwa w regionie. Proces starzenia się ludności nasilony jest na terenach wiejskich. Najkorzystniejszą strukturą wieku ludności charakteryzuje się podregion lubelski, a najmniej korzystną podregion białkopodlaski.

Województwo lubelskie należy do obszarów największych migracji w kraju. Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały w 2004 r. miało wartość ujemną (-4460), w tym w miastach minus 4602. Ze względu duży deficyt miejsc pracy, z województwa lubelskiego wyjeżdża wiele osób w celach zarobkowych. Kierują się oni do innych województw, Warszawy i zagranicę.

W 2004 r. stopa bezrobocia w województwie lubelskim kształtowała się na poziomie 17,8 % (w kraju 19,0 %). W podregionie lubelskim wskaźnik ten był najniższy i wyniósł 16,6%, zaś w chełmsko-zamojskim najwyższy (19,4%). Oficjalne statystyki dotyczące bezrobocia i poziomu zatrudnienia nie uwzględniają ważnego dla województwa problemu bezrobocia agrarnego (ukrytego) związanego z przeludnieniem lubelskiej wsi. Szacuje się, że może ono wynosić nawet 30% zatrudnionych w rolnictwie, czyli 16% zatrudnionych w województwie.

Dysproporcje w wysokości dochodów i wydatków w kraju i w województwie w okresie ostatnich 6 lat uległy zmniejszeniu. W 2003 roku przeciętne miesięczne wydatki na 1 osobę w gospodarstwach domowych w regionie wyniosły 593,77 zł (149 euro) i były niższe od średniej dla kraju (634,84 zł).

III.3. Gospodarka

III.3.1. Zasoby naturalne

Najważniejszymi zasobami nieodnawialnymi Lubelszczyzny są kopaliny: węgiel kamienny, gaz ziemny, ropa naftowa oraz wysokiej jakości gleby i surowce skalne (głównie węglanowe dla przemysłu cementowo-wapienniczego), a spośród odnawialnych - zasoby wodne (wysokiej jakości wody podziemne) i leśne. Poniżej przedstawiono charakterystykę tych zasobów.

III.3.1.1. Wody podziemne i lecznicze

Województwo lubelskie należy do regionów średniozasobnych w wody podziemne. W granicach województwa wyróżniono w całości lub fragmentach 8 Głównych Zbiorników Wód Podziemnych (GZWP). Trzy zbiorniki zakwalifikowane zostały do Obszarów Najwyższej Ochrony (ONO) ze względu na możliwość swobodnego przedostawania się zanieczyszczeń z powierzchni ziemi (brak naturalnej warstwy izolacyjnej). Zbiorniki te obejmują m.in. centralną część Wyżyny Lubelskiej (okolice Lublina), rejon okolic Zamościa i Roztocza Środkowego.

Według stanu na dzień 1.01.2005 roku wielkość ustalonych zasobów dyspozycyjnych zwykłych wód podziemnych osiągnęła wartość 129 tys. m³/h (około 74% stanowią wody zgromadzone w utworach kredowych). W ostatnich latach następuje odnawianie się zasobów wód podziemnych, przy notowanym spadku ich poboru na cele gospodarcze i komunalne. Największą zasobnością oraz jakością charakteryzują się wody podziemne krążące w skałach kredowych. Zasobność w wody powierzchniowe jest niewielka, co związane jest z budową geologiczną (znaczna przepuszczalność skał powierzchniowych) oraz wielkością opadów.

Wody lecznicze eksploatowane są jedynie w uzdrowisku w Nałęczowie. Są to wody żelaziste wodorowęglanowo-wapniowo-magnezowe wykorzystywane w leczeniu układu krążenia. Minister Środowiska uznał te wody jako kopalinę podstawową. Od 1998 r. zasoby wód leczniczych Nałęczowa nie ulegają zmianom i wynoszą 96 m³/h (Niećko i Ćwik, 2004). Potencjalne możliwości eksploatacji wód mineralnych dla lecznictwa uzdrowiskowego istnieją w Krasnobrodzie, Wólce Biskiej i Osuchach.

III.3.1.2. Zasoby leśne

Lasy pełnią funkcje środowiskotwórcze i społeczno-gospodarcze. Około 39% powierzchni lasów znajduje się w rękach prywatnych, 61% powierzchni leśnej województwa stanowi natomiast własność Skarbu Państwa (tab.2). 86,96% wszystkich lasów nie stanowiących własności Skarbu Państwa objęta była, wg stanu na 01.01.2006 r., uproszczonymi planami urządzania lasu.

Lesistość województwa lubelskiego wynosiła w 2004 r. 22,3%, przy uwzględnieniu powierzchni lasów i gruntów leśnych. W lasach dominują siedliska borowe (49%) oraz lasowe (45%). Głównymi gatunkami lasotwórczymi są: sosna i modrzew (69%), dąb (13%), brzoza (7%) i olsza (6%). Przeciętne zasoby drewna w lasach województwa zwiększyły się w ostatnich kilkudziesięciu latach i szacowane są obecnie na 201 m³/ha. Oprócz prac polegających na pozyskaniu surowca drzewnego (sukcesywny wzrost od 1999 r.), dokonywane są także zalesienia (tab.3).

Tabela 2. Zmiany powierzchni lasów w województwie lubelskim w latach 1999-2004

l.p.	Wyszczególnienie	Jednostka	1999	2000	2001	2002	2003	2004
1.	Lasy ogółem	ha	551451,5	551493,0	557264,2	559446,8	561541,7	560926,9
2.	Lasy publiczne ogółem	ha	343318,5	343010,0	343051,0	343399,0	344199,0	342025,0
3.	Lasy prywatne ogółem	ha	208133,0	208483,0	214214,0	216049,0	217342,0	218901,9

źródło: Bank Danych Regionalnych (www.stat.gov.pl)

Tabela 3. Zalesienia i pozyskanie drewna w województwie lubelskim w latach 1999-2004

Wyszczególnienie	Jednostka	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Zalesienia gruntów nieleśnych ogółem	ha	1322,0	1434,7	1475,9	1322,5	1416,7	637,7
Pozyskanie drewna ogółem	m ³	1169556	1323053	1245804	1236754	1370779	1526917

źródło: Bank Danych Regionalnych (www.stat.gov.pl)

III.3.1.3. Surowce energetyczne

Najważniejszymi surowcami energetycznymi w województwie lubelskim są kopaliny: węgiel kamienny, gaz ziemny, ropa naftowa. Oprócz tego pozyskiwane jest drewno, ale cele energetyczne nie stanowią w tym wypadku priorytetu. W tabeli 4 podano informacje związane z dotychczasowym gospodarowaniem surowcami energetycznymi. Perspektywicznie, z gospodarczego punktu widzenia, największe znaczenie mają zasoby węgla kamiennego.

Udokumentowane geologiczne zasoby bilansowe węgla kamiennego w obrębie Lubelskiego Zagłębia Węglowego na koniec 2002 r. wynosiły 9 258 335 mln ton i znajdowały się w obrębie 11 złóż. Zagłębie to zlokalizowane jest w nizinnej części województwa w okolicach miejscowości Łęczna na Pojezierzu Łęczyńsko-Włodawskim (na wschód od Lublina). Obecnie funkcjonuje tam jedna kopalnia w miejscowości Bogdanka. W latach 2000-2005 wzrosło wydobycie węgla z Bogdanki (tab.4).

Ropa naftowa eksploatowana jest na terenie województwa lubelskiego tylko z jednego złoża (gmina Kamionka – północna część województwa). Wydobycie ropy naftowej w latach 2001 - 2004 r. było niewielkie i wykazywało tendencję spadkową (WIOŚ, 2006).

Gaz ziemny wydobywany jest obecnie ze złóż: „Stężycza” (północno-wschodnia część regionu), „Ciecierzyn”, „Mełgiew A”, „Mełgiew B” (okolice Lublina) oraz „Tarnogród – Wola Różaniecka” (południowa część województwa). Rejonami perspektywicznymi występowania złóż gazu ziemnego jest obszar o powierzchni około 100 km² położony na północ od linii Świdnik-Lublin oraz obszar zapadliska przedkarpackiego (południowe krańce województwa). W ostatnich kilku latach istotnie wzrastało wydobycie gazu (tab.4).

Tabela 4. Wydobycie surowców energetycznych w województwie lubelskim w latach 2000-2005

	Wyszczególnienie	jednostka	2000	2001	2002	2003	2004	2005
1.	Węgiel kamienny (wydobycie netto)	mln Mg	4,25	4,51	4,53	4,84	5,45	5,37
2.	Ropa naftowa	Mg	1793,6	889	?	271,7	140,3	257,5
3.	Gaz ziemny	mln m ³	2,64	2,32	33,54	114,32	173,34	163,38

źródło: Raporty o stanie środowiska województwa lubelskiego 2001-2006 (WIOŚ Lublin)

Zainstalowana moc elektryczna w elektrowniach wodnych w województwie lubelskim jest niewielka i w 2004 r. wyniosła 1,4 MW co stanowi 0,5% całkowitej mocy w województwie (434,1 MW). Produkcja energii elektrycznej ze źródeł wodnych osiągnęła w 2004 r. 4 GWh, czyli 0,17% całkowitej produkcji w województwie (2306,4 GWh). Obecny

stopień rozwoju hydroenergetyki na Lubelszczyźnie należy do najniższych w kraju. Produkcja energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych wyniosła w 2004 r. 3,8 GWh, czyli 0,16% całkowitej produkcji w województwie (2306,4 GWh).

III.3.2. Rolnictwo

Województwo lubelskie, dzięki dogodnym warunkom klimatycznym i urodzajnym glebom, jest jednym z głównych regionów rolniczych w Polsce. Użytki rolne ogółem stanowiły 71% powierzchni geodezyjnej województwa w 2004 r. (tab.5). Wśród użytków rolnych przeważają grunty orne (ok. 80%) oraz użytki zielone (ok. 16%). W latach 2002 – 2004 zwiększyła się powierzchnia gruntów leśnych (w tym lasów) oraz gruntów zadrzewionych i zakrzewionych. Obserwowany od 1999 roku wzrost areału odłogów i ugorów na gruntach ornym osiągnął w 2003 r. 92,8 tys. ha (8%), natomiast w 2004 r. uległ zmniejszeniu do 77,7 tys. ha (w 1999 r. – ok. 71 tys. ha). Grunty te z reguły mają niewielką wartość dla rolnictwa (niska jakość gleb) i potencjalnie mogą być wykorzystane do produkcji biomasy dla celów energetycznych.

W powierzchni zasiewów dominują zboża (pszenica, jęczmień i żyto), ziemniaki, buraki cukrowe oraz rzepak i rzepik. Województwo jest istotnym producentem warzyw i owoców (szczególnie jabłka i owoce miękkie: maliny, truskawki, porzeczki i wiśnie), chmielu (70% produkcji krajowej) i tytoniu.

W hodowli przeważa trzoda chlewna, której obsada na 100 ha użytków rolnych w 2002 roku wynosiła 86,1 szt. (kraj: 110,2 szt.). Drugą pozycję zajmowało bydło z obsadą 27,9 szt./100 ha użytków rolnych (kraj: 33 szt.). Produkty rolnicze (roślinne i zwierzęce) stanowią istotną część działalności eksportowej regionu.

Tabela 5. Użytkowanie gruntów wg powierzchni geodezyjnej

l.p.	Wyszczególnienie	jednostka	2002	2003	2004
1.	Powierzchnia ogółem	ha	2511448	2511448	2511448
	w tym:				
1a.	Użytki rolne ogółem	ha	1792735	1794293	1792270
1b.	Grunty leśne oraz grunty zadrzewione i zakrzewione	ha	574755	576343	577717
1c.	Grunty pod wodami	ha	21081	20491	20729
1d.	Użytki kopalne	ha	754	796	791
1e.	Tereny komunikacyjne	ha	66029	65732	65597
1f.	Tereny mieszkaniowe	ha	11625	9509	10092
1g.	Nieużytki	ha	22811	22784	22997
2.	Grunty zdewastowane i zdegradowane wymagające rekultywacji i zagospodarowania	ha	3727	3464	3445

źródło: US Lublin, 2005 „Ochrona Środowiska w województwie lubelskim”

Według Narodowego Spisu Rolnego (2002) w województwie istniało 309058 gospodarstw rolnych, w tym 225,1 tys. gospodarstw indywidualnych o powierzchni użytków rolnych powyżej 1 ha. Gospodarstwa indywidualne zdecydowanie dominują w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych (prawie 100%). Średnia wielkość gospodarstwa (o powierzchni użytków

rolnych powyżej 1 ha) wynosiła 7,5 ha (Polska – 8,3 ha; Unia Europejska – 18,7 ha). Na jedno gospodarstwo składa się średnio 7-8 działek (PZRRiOW 2004).

W okresie planowej gospodarki socjalistycznej, głównie we wschodnich rejonach województwa, funkcjonowały Państwowe Gospodarstwa Rolne. Najwięcej gruntów, będących pozostałością po tych gospodarstwach znajduje się w podregionie białskopodlaskim (powiaty: bialski, włodawski, częściowo parczewski), a także w podregionie chełmsko-zamojskim (powiaty: chełmski, hrubieszowski, tomaszowski, biłgorajski).

Ludność związana z rolnictwem w 2002 roku stanowiła 73,6% ogółu ludności wiejskiej (Polska: 58,2%), a utrzymujący się z pracy w swoim gospodarstwie rolnym stanowili 50,6% (kraj: 48,0%) ogółu ludności związanej z rolnictwem.

III.3.3. Przemysł

Przeważający, rolniczy charakter regionu sprawił, iż rozwinął się tu przemysł rolno-spożywczy, który odgrywa ważną rolę w regionalnej gospodarce. Na uwagę zasługują liczne ośrodki przemysłu cukrowniczego, mleczarskiego, mięsnego, piwowarskiego, młynarskiego i owocowo-warzywnego. Ponadto istotną rolę odgrywa przemysł tytoniowy, zielarski i spirytusowy. Wiele branż przemysłowych związanych z rolnictwem przeżywa obecnie duże trudności, co związane jest z trwającymi procesami prywatyzacyjnymi, konkurencyjnością na rynku europejskim, spełnianiem specyficznych wymagań obowiązujących w Unii Europejskiej dotyczących wielkości i jakości produkcji.

Poza przemysłem spożywczym kluczową rolę pełni przemysł chemiczny (m.in. Zakłady Azotowe w Puławach), wydobywczy (Kopalnia Węgla Kamiennego w Bogdanie), cementowo-wapienniczy (m.in. cementownie w Chełmie i Rejowcu), lotniczy (PZL Świdnik) a także drzewny i meblarski.

Przeciętne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw w regionie osiągnęło w listopadzie 2005 r. 2118,59 PLN (ok. 530 euro).

III.3.4. Infrastruktura transportowa

W województwie funkcjonują ważne przejścia graniczne drogowe i kolejowe: polsko-białoruskie (Kukuryki, Terespol, Sławatycze) oraz polsko-ukraińskie (Dorohusk, Zosin, Hrebennie). Do przejść tych prowadzą drogi krajowe (nr 17: Warszawa – Lublin – Zamość – Hrebennie; nr 12: Radom – Puławy – Lublin – Chełm – Dorohusk; nr 19: Białystok – Radzyń Podlaski – Lublin – Kraśnik – Rzeszów; nr 2: Warszawa – Biała Podlaska – Terespol). W województwie lubelskim nie istnieją obecnie drogi autostradowe oraz ekspresowe.

Najważniejszymi liniami kolejowymi są połączenia: Warszawa – Lublin – Chełm – Dorohusk; Warszawa – Biała Podlaska – Terespol oraz Linia Hutnicza – Szerokotorowa (nr 65): Sławków Południowy (Zagłębie Dąbrowskie) – Sędziszów - Olkusz -Biłgoraj – Zamość – Hrubieszów. Na 100 km² przypada 4,3 km linii kolejowych oraz 71,4 km dróg samochodowych.

III.3.5. Infrastruktura komunalna

Infrastruktura zaopatrzenia w wodę rozwija się w województwie znacznie intensywniej niż infrastruktura kanalizacyjna. Stosunek długości sieci kanalizacyjnej do długości sieci wodociągowej pozostaje od 2000 roku na prawie niezmiennym poziomie i w 2004 r. osiągnął wartość zbliżoną do 0,19. Oznacza to, iż długość sieci wodociągowej jest

ponad pięciokrotnie wyższa od długości sieci kanalizacyjnej. Około 77% ogółu ludności województwa korzysta z wodociągów, natomiast z kanalizacji około 43%. Sytuacja pod tym względem w wielu innych województwach jest korzystniejsza. Na terenach wiejskich wspomniane wskaźniki, w szczególności w zakresie rozwoju sieci kanalizacyjnych, są znacznie niższe niż na terenach miejskich. Województwo lubelskie zajmuje ostatnią w Polsce lokatę pod względem udziału ludności wiejskiej korzystającej z kanalizacji. Według Spisu Rolnego z 2002 roku prawie 45% gospodarstw rolnych korzystało ze studni kopanych, natomiast 2,5% musiało dowozić wodę (tab.6).

Tabela 6. Infrastruktura w indywidualnych gospodarstwach rolnych w 2002 r.

Wyszczególnienie	Źródła zaopatrzenia w wodę		Sposób usuwania śmieci		
	własne ujęcie wody ze studni		dowożenie wody spoza gospodarstwa	wywożenie śmieci na zorganizowane składowisko	zagospodarowywanie we własnym zakresie
	kopanej	wierconej			
Województwo lubelskie	138292	53481	7800	142398	166421
odsetek ogólnej liczby gospodarstw indywid.	44,9%	17,5%	2,5%	46%	54%
Podregion białkopodlaski	23815	9654	670	23402	23016
Podregion chełmsko – zamojski	45584	23330	2528	50404	61011
Podregion lubelski	68893	20497	4602	68592	82394

źródło: Powszechny Spis Rolny, 2002

III.3.6. Infrastruktura gospodarki odpadami

Gospodarka odpadami odbywa się w oparciu o odpowiednie palny na szczeblu gminnym, powiatowym i wojewódzkim. W ostatnich latach odnotowano zmniejszanie się ilości odpadów odbieranych od mieszkańców województwa lubelskiego. W 2005 roku 72,7% wszystkich mieszkańców objęto zorganizowana zbiórką. Część odpadów nadal trafia do środowiska w sposób przypadkowy. Inwestycje z zakresu gospodarki odpadami dotyczyły przede wszystkim instalacji do odbioru i odzysku papieru, tektury, tworzyw sztucznych, metali i szkła. Do rozwiązania pozostaje wciąż problem odpadów niebezpiecznych, odpadów wielkogabarytowych i budowlanych. Ponadto istnieje potrzeba zintensyfikowania selektywnej zbiórki odpadów ulegających biodegradacji.

Ilość odpadów powstających w sektorze gospodarczym na terenie województwa lubelskiego od kilku lat systematycznie rośnie. Wzrost ten jest konsekwencją zwiększającej się ilości odpadów wytwarzanych przez Lubelski Węgiel „BOGDANKA” S.A., który generuje niemal 56% wszystkich odpadów przemysłowych powstających na terenie województwa. Zwiększająca się liczba zakładów zarejestrowanych w bazie SIGOP-W również wywiera niewielki wpływ na wzrost ilości powstających odpadów.

W 2005 r. w województwie lubelskim istniało 132 składowiska komunalne (9 nieczynnych i 1 jeszcze nie oddane do eksploatacji) o łącznej powierzchni 264,2 ha.

Według WIOŚ Lublin (2006) na czynne składowiska w 2005 r. trafiło 290 221,66 Mg odpadów komunalnych, czyli o 1,5% mniej niż rok wcześniej. Selektywna zbiórka na składowiskach, umożliwiła odzysk 2,2% ogólnej ilości składowanych odpadów komunalnych

(głównie papier, szkło, metale). W województwie lubelskim w 2005 r. działały jedynie dwie kompostownie: w Wincentowie (powiat krasnostawski) oraz w Lublinie.

III. 4. Stan podstawowych komponentów środowiska

III. 4.1. Powietrze atmosferyczne i promieniowanie elektromagnetyczne

Głównymi źródłami zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego na terenie województwa są procesy spalania paliw w elektrociepłowniach, ciepłowniach i kotłowniach lokalnych w większości wykorzystujących węgiel kamienny jako paliwo, procesy technologiczne w zakładach przemysłowych, transport oraz paleniska indywidualne. 2. Udział województwa lubelskiego w ogólnej emisji do powietrza w kraju wynosi ok. 2,48% (WIOŚ Lublin, 2006).

Tabela 7. Emisja zanieczyszczeń gazowych z zakładów szczególnie uciążliwych w województwie lubelskim w latach 1999-2004

Wyszczególnienie	jednostka	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Ogółem, w tym:	t/rok	5154132	4574578	4292741	5203813	5127952	5287938
1) nie zorganizowana	t/rok	14	10	7	6	5	5
2) dwutlenek siarki	t/rok	23633	21834	21259	21346	18643	19038
3) tlenki azotu	t/rok	9251	10518	9178	9718	9993	11083
4) tlenek węgla	t/rok	10088	7137	6112	6831	7427	6939
6) dwutlenek węgla	t/rok	5109783	4533680	4254946	5164905	5090796	5249655
7) metan	t/rok	93	89	88	88	87	84

źródło: GUS, Bank Danych Regionalnych

Tabela 8. Emisja zanieczyszczeń pyłowych z zakładów szczególnie uciążliwych w województwie lubelskim w latach 1999-2004

Wyszczególnienie	jednostka	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Ogółem, w tym:	t/rok	9581	8033	7196	7294	6878	6681
1) nie zorganizowana	t/rok	9	1	1	0	12	10
2) ze spalania paliw	t/rok	7070	6399	5889	6206	5821	5616
3) cementowo-wapiennicze i materiały ogniotrwałe	t/rok	1565	711	395	420	418	397
4) krzemowe	t/rok	20	23	22	20	23	32
5) nawozów sztucznych	t/rok	644	656	654	457	387	439
6) węglowo-grafitowe, sadza	t/rok	54	51	46	51	45	37

źródło: GUS, Bank Danych Regionalnych

W okresie 1999-2001 zaznaczył się spadek wielkości emisji gazów z zakładów szczególnie uciążliwych (tab.7), natomiast w latach 2002-2004 zarysowała się tendencja wzrostowa. Według danych WIOŚ (2005) emisja gazów i pyłów zwiększyła się w 2004 r. o 15% w stosunku do roku poprzedniego. W latach 1999-2004 widoczne jest natomiast obniżanie się emisji zanieczyszczeń pyłowych. Największe ilości zanieczyszczeń gazowych i

pyłowych emitowane są w rejonach lokalizacji dużych zakładów przemysłowych (ponad 75% całkowitej emisji w województwie), w tym głównie: Zakłady Azotowe „Puławy”, Cementownia „Chełm”, Elektrociepłownia „Lublin-Wrotków”, „Megatem” EC Lublin, cementownia „Rejowiec”, Przedsiębiorstwa Energetyki Ciepłej w Chełmie i Białej Podlaskiej i inne zakłady elektrociepłownicze.

Według pomiarów prowadzonych w 2005 roku przez WIOŚ na obszarze województwa lubelskiego, w 3 strefach przekroczone zostały kryteria w zakresie przekroczenia dopuszczalnego stężenia 24-godzinnego pyłu PM10 (pozostałe badane parametry jakości powietrza nie wykazywały przekroczeń obowiązujących w 2005 r. ustawowych standardów). Ze względu na kryteria ochrony zdrowia, strefy te sklasyfikowano w klasie C, zaliczając do nich:

- aglomerację lubelską,
- miasto Chełm,
- miasto Zamość.

Dla wymienionych wyżej stref istnieje obowiązek opracowania naprawczych programów ochrony powietrza w zakresie pyłu PM10.

Badania WIOŚ z zakresu stężeń promieniowania elektromagnetycznego, przeprowadzone w 2005 r. w miejscach dostępnych dla ludności, zlokalizowanych w bezpośrednim sąsiedztwie źródeł promieniowania nie wykazały przekroczeń dopuszczalnych poziomów.

III.4.2. Wody powierzchniowe i podziemne

Jakość wód powierzchniowych płynących w województwie lubelskim ulega sukcesywnej poprawie. Maleje udział procentowy odcinków rzek ponadnormatywnie zanieczyszczonych, jednakże od szeregu lat brak rzek prowadzących wody najwyższej klasy. Według nowej klasyfikacji czystości wód (5 klas) w 2005 r. uzyskano następujące wyniki w odniesieniu do badanych rzek regionu (WIOŚ 2006):

- brak wód w I klasie czystości (wody bardzo dobrej jakości),
- wody II klasy (dobrej jakości) stanowiły 0,6% ogólnej ilości badanych (1,7% w 2004 r.),
- wody III klasy (zadowalająca jakość) stanowiły 21,1% (21% w 2004 r.),
- wody IV klasy (niezadowalająca jakość) stwierdzono w największej ilości badanych przekrojów pomiarowych – 63,7% (66,3% w 2004 r.),
- wody V klasy (zła jakość) stanowiły 14,6% (11% w 2004 r.) w wykonanych pomiarach.

Największe rzeki Lubelszczyzny (Bug, Wisła) prowadziły wody IV i V klasy pod względem oceny ogólnej. Wody rzeki Wieprz mieściły się w klasie III (szereg punktów pomiarowych w odcinku górnym i środkowym) oraz w klasie czwartej (od miejscowości Trawniki do Dębina).

Według danych WIOŚ Lublin (2006) w 2005 r. do wód lub do ziemi z terenu woj. lubelskiego odprowadzonych zostało 156 800 380 m³ ścieków oczyszczonych o łącznym ładunku zanieczyszczeń:

- BZT₅ - 1 098 939 kg/rok (średnio: 7,0 g O₂/m³ przy normie),
- CHZT - 5 501 487 kg/rok (średnio: 35,0 g O₂/m³),
- zawiesiny ogólnej - 4 039 300 kg/rok (średnio: 25,0 g/m³).

Najwyższe dopuszczalne normy (obowiązujące dla aglomeracji o 100 000 RLM) wynoszą odpowiednio dla BZT₅, CHZT i zawiesiny ogólnej: 15,0 g O₂/m³, 125,0 g O₂/m³ i 35,0 g/m³, a dla większości zakładów przemysłowych działających na terenie województwa: 25,0 g O₂/m³, 125,0 g O₂/m³ i 35,0 g/m³ (WIOŚ Lublin, 2006).

W 2005 r. przeprowadzono badania jakości wód 10 zbiorników wodnych stwierdzając, że (WIOŚ Lublin, 2006):

- 1 jezioro odpowiadało I klasie czystości (Białe Włodawskie),
- 5 jezior miało wody II klasy czystości (Bialskie, Długie, Firlej, Moszne, Zagłębcze)
- 3 jeziora miało wody III klasy czystości (Czarne Sosnowickie, Uścimowskie, Wytyckie)
- 1 jezioro - Glinki charakteryzowało się wodami pozaklasowymi charakter.

Każdy z badanych zbiorników utrzymuje tę samą klasę czystości w porównaniu do badań w poprzednich latach. W wielu badanych zbiornikach nastąpiło obniżenie zawartości substancji biogennych w ostatnich latach.

W 2004 r. wody podziemne badano w 40 punktach na terenie województwa (21 studni ujmujących głębsze poziomy wodonośne; 19 studni – wody gruntowe). Z przeprowadzonych analiz wynikają następujące wnioski (WIOŚ 2006):

- wody I klasy stanowiły 2,5% wszystkich zbadanych,
- wody II klasy stwierdzono w 42,5% studni,
- wody III klasy miało 25% studni,
- 30% studni miało wody niezadawalającej jakości (IV klasa).

W większości przypadków niezadawalająca jakość wód podziemnych, w tym przeznaczonych do spożycia, spowodowana była wysoką zawartością składników pochodzenia naturalnego jak żelazo i mangan.

Badania zwykłych wód podziemnych przeprowadzone w 2005 r. przez Państwowy Instytut Geologiczny wykazały, że wody dobrej jakości (klasa II) wystąpiły w 15 punktach kontrolnych (32,6% badanych), wody zadawalającej jakości (klasa III) w 22 punktach (47,8% kontrolowanych). Wodą niezadawalającej jakości (klasa IV) charakteryzowało się 9 studni (19,6% wszystkich badanych punktów) (WIOŚ Lublin, 2006).

Wody głębszych poziomów wodonośnych badano w 24 punktach kontrolnych. Około 30% badanych punktów charakteryzowało się wodami dobrej jakości (klasa II), 30% wodami zadawalającej jakości (klasa III) i 30% niezadawalającej jakości (klasa IV).

Wody gruntowe kontrolowano w 22 punktach, a dobrą jakość odnotowano w około 32% punktów. W około 64% wszystkich punktów pomiarowych stwierdzono zadawalającą jakość wód. Przeprowadzone analizy wykazały, że jednym z głównych wskaźników zanieczyszczenia zarówno głębszych poziomów wodonośnych, jak też wód gruntowych były związki azotowe, w tym azotany (WIOŚ Lublin, 2006).

III.4.3. Przyroda ożywiona

Około 23% powierzchni województwa lubelskiego podlega zwiększonym rygorom ochronnym. Obecnie najwartościowsze przyrodniczo obszary w regionie chronione są przez dwa parki narodowe (Roztoczański i Poleski), 17 parków krajobrazowych, 17 obszarów chronionego krajobrazu, 86 rezerwatów i około 200 użytków ekologicznych. Ponadto na terenie województwa zewidencjonowano około 1550 pomników przyrody (US Lublin, 2005). W dwóch istniejących na terenie województwa uzdrowiskach w Nałęczowie i Krasnobrodzie ustanowiono trzy strefy ochrony uzdrowiskowej (A, B, C).

Na podstawie ustawy o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 roku na Lubelszczyźnie ustanowiono nowe obszary chronione będące elementami sieci Natura 2000, tj. 12 obszarów specjalnej ochrony ptaków. Na zatwierdzenie oczekuje projekt blisko 50 ostoi siedliskowych oraz projekt uzupełnienia sieci ostoi ptasich o dodatkowe 11 obiektów (dane Ministerstwa Środowiska). Generalnie granice obszarów NATURA 2000 pokrywają się częściowo lub w całości z dotychczas wyznaczonymi granicami obszarów chronionych (parki

narodowe i krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, rezerваты przyrody). Lista obszarów „naturowych” nie jest jeszcze zamknięta. Z punktu widzenia realizacji przedsięwzięć inwestycyjnych duże znaczenie ma identyfikacja obszarów sieci Natura 2000 oraz wskazanie obiektów, w obrębie których znajdują się gatunki i siedliska o znaczeniu priorytetowym. Listy istniejących i projektowanych obszarów Natura 2000 w województwie lubelskim, wraz ze wskazaniem obszarów, w obrębie których występują gatunki i/lub siedliska priorytetowe zawarto w załącznikach (1-4) do niniejszej Prognozy. Ponadto w załączniku 5 przedstawiono ogólne zasady realizacji przedsięwzięć, które mogą znacząco oddziaływać na sieć Natura 2000.

III.5. Realizacja zadań o charakterze systemowym

III.5.1. System ekzarządzania i audytu (EMAS)

Funkcjonowanie Systemu Ekzarządzania i Audytu (EMAS) w Polsce regulują:

- rozporządzenie nr 761/2001 Parlamentu i Rady z dnia 19 marca 2001 r. dopuszczające dobrowolny udział organizacji w systemie ekzarządzania i audytu we Wspólnocie
- ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o krajowym systemie ekzarządzania i audytu (EMAS) (Dz. U. Nr 70, poz. 631) wraz z towarzyszącymi aktami wykonawczymi. System EMAS prowadzi do ograniczania wpływu na środowisko przez różnego rodzaju instytucje i organizacje, ma charakter dobrowolny, a o rejestrację w jego systemie mogą się ubiegać:
  - organizacje działające tylko w jednym obiekcie,
  - organizacje mniejsze niż jeden obiekt np. jeden z wydziałów dużej fabryki,
  - organizacje działające w różnych obiektach (wytwarzające takie same lub podobne wyroby, wytwarzające różne wyroby lub usługi),
  - niezależne organizacje działające na określonym obszarze zarejestrowane jako jedna wspólna organizacja np. strefy ekonomiczne;
  - organizacje sprawujące nadzór nad obiektami tymczasowymi np. przedsiębiorstwa budowlane;
  - organizacje, w przypadku których nie można prawidłowo określić konkretnego obiektu np. organizacje zajmujące się zbiórką odpadów, dystrybucją ciepła;
  - małe organizacje działające na określonym obszarze produkujące takie same produkty lub świadczące takie same usługi, starające się o indywidualną rejestrację;
  - instytucje publiczne urzędy, szkoły.

Aktualnie nie ma oficjalnego wykazu danych na temat instytucji i firm posiadających certyfikaty EMAS/ISO14000 w województwie lubelskim („Raport o stanie środowiska województwa lubelskiego” z 2006 roku nie zawiera takowych informacji).

III.5.2. Handel emisjami

Według Krajowego Planu Rozdziału Upwnień (KPRU) do emisji dwutlenku węgla całkowita liczba upwnień do emisji tego gazu na okres 2005-2007 wynosi 717 300 000 upwnień (239 100 000 Mg CO₂ na każdy rok). Na liście krajowej znajduje się 876 instalacji i 212 instalacji wykluczonych z aktywnego udziału. W województwie lubelskim zakwalifikowano 44 instalacje spełniające wymogi udziału w systemie handlu emisjami (ok. 5% instalacji w kraju). Instalacjom tym wg KPRU przydzielono średnioroczną liczbę upwnień na poziomie 5 675 000 Mg CO₂ na każdy rok rozliczeniowy, co stanowi ok. 2,4% całkowitego limitu upwnień krajowych. Około 66,7% limitu wszystkich upwnień w województwie przydzielono instalacjom do spalania paliw, ok. 26% cementowniom,

natomiast ok. 7% instalacjom do produkcji wyrobów ceramicznych metodą wypalania i instalacjom do produkcji wapna (WIOŚ Lublin, 2006).

Według WIOŚ Lublin (2006) w wykazie instalacji czasowo wykluczonych z systemu handlu uprawnieniami do emisji (od 1 stycznia 2005 r. do dnia 31 grudnia 2007 r.) znajdują się 34 instalacje z terenu województwa lubelskiego (ogółem 212 instalacje w kraju).

III.5.3. Pozwolenia zintegrowane

Pozwolenia zintegrowane zostały wprowadzone w Polsce na podstawie Dyrektywy Rady Unii Europejskiej 61/96/EC w sprawie zintegrowanego zapobiegania i ograniczenia (kontroli) zanieczyszczeń (IPPC Directive: Integrated Pollution Prevention and Control Directive).

W województwie lubelskim, według stanu na dzień 31 grudnia 2005 r., zidentyfikowano 102 instalacje wymagające uzyskania pozwoleń zintegrowanych (WIOŚ Lublin, 2006). Organem właściwym do wydania pozwolenia dla 70 instalacji jest Wojewoda Lubelski, natomiast dla 32 właściwy starosta. Największą grupą instalacji wymagających pozwolenia zintegrowanego stanowią instalacje do składowania odpadów, z wyłączeniem odpadów obojętnych, o zdolności przyjmowania ponad 10 ton odpadów na dobę lub o całkowitej pojemności ponad 25 000 ton (ok. 25,5% wszystkich instalacji) i instalacje do chowu lub hodowli drobiu o więcej niż 40 000 stanowisk dla drobiu (ok. 12,7% wszystkich instalacji). W latach 2004-2005 29 instalacji w województwie lubelskim uzyskało pozwolenia zintegrowane, w tym dla czterech instalacji odpowiednie decyzje wydał właściwy starosta.

Wszystkie instalacje objęte obowiązkiem uzyskania pozwolenia zintegrowanego, powinny uzyskać wymagane przepisem prawa pozwolenie zintegrowane do dnia 30 kwietnia 2007 r.

III.5.4. Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych

W oparciu o zapisy Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych (KPOŚK), na terenie województwa lubelskiego wyznaczono 79 obszarów i granic aglomeracji (47 w 2005 r.). 12 obszarów i granic aglomeracji wyznaczono w gminach na podstawie ustawy Prawo wodne (Strzyżewice, Pszczela Wola - gm. Strzyżewice, Piotrowice - gm. Strzyżewice, Różaniec Pierwszy - gm. Tarnogród, Tarnawatka, Lipiny Dolne - gm. Potok Górny, Stanin, Karczmiska, Wierzbica, Radecznicza i Kamień).

Realizując w latach 2004-2005 zadania KPOŚK na terenie województwa lubelskiego wybudowano ok. 240 km sieci kanalizacyjnej, 4 nowe oczyszczalnie ścieków (Stoczek Łukowski, Tarnogród, Trzebieszów i Frampol), natomiast 4 oczyszczalnie rozbudowano i zmodernizowano (Radzyń Podlaski, Międzyrzec Podlaski, Ostrów Lubelski i Janów Podlaski).

III.6. Podsumowanie

Z przedstawionych wyżej informacji oraz dotychczas sporządzonych strategicznych opracowań regionalnych wynika, że województwo lubelskie charakteryzuje się niskim stopniem urbanizacji oraz istotną rolą rolnictwa w utrzymaniu ludności. Rolnictwo ma charakter ekstensywny, cechuje się dużym rozdrobnieniem i niską konkurencyjnością. Ze względu na swoje cechy sfera rolnicza uznawana jest za dziedzinę problemową w kontekście rozwoju gospodarczego. Z drugiej strony rolnicze użytkowanie ziemi przyczyniło się do ukształtowania swoistego krajobrazu regionu, którego znaczne partie podlegają współcześnie ochronie prawnej.

Warunki życia w województwie lubelskim istotnie odbiegają zarówno od standardów unijnych, jak też krajowych. Główne cechy dotychczasowego rozwoju sfery społeczno-gospodarczej w województwie lubelskim to:

- zmniejszanie się liczby ludności w województwie, ujemny przyrost naturalny, ujemne saldo migracji, starzenie się ludności województwa,
- przeludnienie agrarne i trudności w zagospodarowaniu dużych zasobów siły roboczej na wsi,
- wysokie bezrobocie (duży udział bezrobotnych z niskim wykształceniem),
- generalnie niski poziom rozwoju gospodarczego regionu - niski wskaźnik PKB/mieszkańca,
- bardzo korzystne warunki przyrodnicze dla rozwoju rolnictwa,
- słaby rozwój przemysłu i usług oraz wysoki udział ekstensywnego rolnictwa w tworzeniu PKB,
- dobrze rozwinięty i zróżnicowany potencjał bazy naukowo-badawczej obejmujący samodzielne instytuty i zaplecze szkół wyższych,
- słabo rozwinięta infrastruktura drogowa (parametry i jakość dróg, połączenia drogowe),
- słabo rozwinięta infrastruktura komunalna (w szczególności w zakresie oczyszczania ścieków - głównie na obszarach wiejskich, słabo rozwinięta gospodarka odpadami),
- niskie parametry jakości wód płynących,
- zagrożenia dla środowiska oraz zdrowia i jakości życia w dużych ośrodkach miejskich (zapylenie, hałas, niska emisja, uciążliwości wynikające z rosnącego natężenia ruchu samochodowego),
- niewielki stopień obciążenia środowiska zanieczyszczeniami powietrza,
- wysokie walory przyrodnicze (23% powierzchni województwa objęto różnymi formami prawnej ochrony przyrody)
- postępujący proces „rozlewania się ośrodków miejskich”, narastające zakłócenia w ładu przestrzennego (upowszechnianie się rozproszonej zabudowy).

W ekspertyzie „Sukces rozwojowy polskich województw” z 2006 roku (red. Tomasz Kalinowski) zestawiono cząstkowe wskaźniki dotyczące gospodarki, infrastruktury technicznej, kapitału ludzkiego, warunków życia i funkcjonowania samorządów. Na tej podstawie w sposób syntetyczny oceniono sukces rozwojowy województw. Najwyższą dynamikę rozwoju odnotowano w województwach: mazowieckim, podkarpackim, małopolskim i wielkopolskim.

Województwo lubelskie zajęło w rankingu jedenastą pozycję, a jego dynamika rozwoju była zbliżona do przeciętnej w kraju (tab.9). Lokatę województwa obniżyła niska dynamika funkcjonowania samorządów (efekt spadku udziału dochodów własnych oraz wzrostu wydatków na administrację publiczną) oraz warunków życia (spadek wydatków na rekreację i kulturę, pogorszenie warunków mieszkaniowych, średnia dynamika infrastruktury szkolnictwa). W województwie lubelskim stwierdzono przeciętną dynamikę infrastruktury technicznej, a z drugiej strony dość wysoką dynamikę gospodarki i kapitału ludzkiego. Do sukcesu rozwojowego pod względem gospodarczym przyczyniła się wysoka dynamika rozwoju gospodarczego (PKB) oraz jedna z najwyższych w Polsce dynamika wydajności pracy. Wysoka dynamika kapitału ludzkiego stanowi odzwierciedlenie jednej z najwyższych w Polsce dynamiki migracji zewnętrznych ludności (tylko Mazowieckie miało dynamikę migracji wyższą) i poprawy poziomu wiedzy.

W województwie lubelskim obserwowano przeciętny poziom wewnętrznego zróżnicowania sukcesu rozwojowego. Na szczeblu podregionów wysoką dynamikę odnotowano w chełmsko-zamojskim oraz bialskopodlaskim. Najwolniej zmiany zachodziły w podregionie lubelskim.

Tabela 9. Województwo lubelskie w rankingu sukcesu rozwojowego w latach 1999-2004

Aspekty sukcesu rozwojowego	Lokata (wśród 16 województw)
Gospodarka	5
Infrastruktura techniczna	8
Kapitał ludzki	5
Warunki życia	10
Funkcjonowanie samorządów	14
Syntetyczny wskaźnik sukcesu rozwojowego	11

źródło: Opracowanie Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową, 2006

IV. Projekt RPO w kontekście najistotniejszych dokumentów strategicznych na poziomie krajowym i regionalnym

W ramach prac nad prognozą oddziaływania na środowisko przeanalizowano zgodność priorytetów zapisanych w projekcie RPO z następującymi dokumentami strategicznymi:

- Projekt Strategii Rozwoju Kraju na lata 2007-2015 (wstępnie zaakceptowany przez Radę Ministrów 27 czerwca 2006 r.),
- Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia (Narodowa Strategia Spójności) 2007-2013 (dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 1 sierpnia 2006 r.),
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (projekt Nr 6z 3 lipca 2006 r.),
- Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej (zaakceptowany przez Radę Ministrów 25 lipca 2006),
- Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2000-2020 z 2005 roku,
- Projekt Polityki Ekologicznej Państwa na lata 2007-2010 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2011-2014 uwzględniający unijne i krajowe strategie i programy tematyczne (m.in.: VI Program Działań UE z zakresu środowiska, Strategia Gospodarki Wodnej, Krajowa strategia ochrony i umiarkowanego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z programem działań, Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych, Krajowy Plan Gospodarki Odpadami) (sierpień, 2006).

Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015 (SRK) opracowana jest (z założenia) przy uwzględnieniu zasad zrównoważonego rozwoju (równorzędne traktowanie zagadnień gospodarczych, społecznych i przyrodniczych), stanowiąc podstawowy, nadrzędny dokument strategiczny o charakterze społeczno-gospodarczym. Głównym celem SRK jest „podniesienie poziomu i jakości życia mieszkańców Polski: poszczególnych obywateli i rodzin”. Celowi głównemu towarzyszą następujące priorytety:

- 1) Wzrost konkurencyjności i innowacyjności gospodarki,
- 2) Poprawa stanu infrastruktury podstawowej: technicznej i społecznej,
- 3) Wzrost zatrudnienia i podniesienie jego jakości,
- 4) Budowa zintegrowanej wspólnoty społecznej i jej bezpieczeństwa,
- 5) Rozwój regionalny i podniesienie spójności terytorialnej,

Według SRK dla osiągnięcia celów rozwojowych Polski najważniejsze jest:

- a) zapewnienie ładu przestrzennego kraju,
- b) decentralizacja procesów rozwojowych i idąca za tym decentralizacja finansów publicznych, powodująca zwiększenie roli samorządów terytorialnych w inwestowaniu w infrastrukturę techniczną i społeczną oraz w gospodarczy rozwój regionów, wykorzystanie potencjału lokalnego,
- c) rozwój obszarów metropolitalnych jako „lokomotywy” postępu,
- d) rozwój obszarów wiejskich, które częstokroć stanowią obszar marginalizacji gospodarczej, społecznej, edukacyjnej i kulturowej kraju.

Narodowa Strategia Spójności 2007-2013 (poprzednia nazwa: Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie) stanowi podstawę do programowania interwencji Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) oraz Funduszu Spójności. Narodowa Strategia Spójności (NSS) określa działania o charakterze rozwojowym, jakie Polska zamierza podjąć

w latach 2007-2013 w zakresie promowania trwałego wzrostu gospodarczego, wzrostu konkurencyjności oraz wzrostu zatrudnienia.

W dokumencie tym podkreśla się, że podstawową zasadą stosowaną przy realizacji założonych celów jest dążenie do konsensu pomiędzy efektywnością ekonomiczną podejmowanych działań a wymogami związanymi z promocją zasad zrównoważonego rozwoju, przy równoczesnym zachowaniu równości szans kobiet i mężczyzn oraz zachowaniu walorów środowiska przyrodniczego. Zrównoważony rozwój rozumie się jako rozwój zorientowany na poprawę jakości życia obecnych i przyszłych pokoleń, przy zapewnieniu ochrony i zachowania zasobów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego oraz właściwej struktury demograficznej społeczeństwa.

Przy realizacji założonych celów strategicznych stosowana będzie, m.in. zasada „komplementarności i spójności z innymi politykami wspólnotowymi”. Oznacza ona, że działania podejmowane przez Państwa Członkowskie na szczeblu krajowym, w tym regionalnym i lokalnym, które są współfinansowane przez fundusze strukturalne i Fundusz Spójności, muszą być spójne z priorytetami wyznaczonymi przez Wspólnotę Europejską.

Cel strategiczny NSS określono jako:

„Tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki polskiej opartej na wiedzy i przedsiębiorczości zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz wzrost poziomu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej Polski w ramach Unii Europejskiej i wewnątrz kraju”.

Celami horyzontalnymi NSS są:

- 1) Tworzenie warunków dla utrzymania trwałego i wysokiego tempa wzrostu gospodarczego,
- 2) Wzrost zatrudnienia poprzez rozwój kapitału ludzkiego oraz społecznego czterech filarach związanych z rozwojem kapitału ludzkiego i społecznego
- 3) Podniesienie konkurencyjności polskich przedsiębiorstw w tym szczególnie sektora usług,
- 4) Budowa i modernizacja infrastruktury technicznej, mającej podstawowe znaczenie dla wzrostu konkurencyjności Polski i jej regionów,
- 5) Wzrost konkurencyjności polskich regionów i przeciwdziałanie ich marginalizacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej,
- 6) Rozwój obszarów wiejskich.

Z NSS związane są programy operacyjne (16 programów regionalnych i 6 krajowych). W kontekście środowiskowym największe znaczenie dla województwa lubelskiego ma Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko oraz Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej.

Cel główny **Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej 2007 – 2013** określono jako: „Przyspieszenie tempa rozwoju społeczno – gospodarczego Polski Wschodniej”. W ramach tego Programu realizowane będą następujące 4 priorytety:

- 1) Nowoczesna gospodarka (działania: Infrastruktura uczelni wyższych, Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego, Wspieranie innowacji, Promocja i współpraca),
- 2) Wojewódzkie ośrodki wzrostu (działania: Systemy miejskiego transportu zbiorowego, Infrastruktura turystyki kongresowej i targowej),

- 3) Infrastruktura drogowa i przejść granicznych (działania: Infrastruktura drogowa, Infrastruktura przejść granicznych),
- 4) Pomoc techniczna (działania: Wsparcie procesu wdrażania Programu, Działania informacyjne i promocyjne).

Celem Głównym **Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko** jest „Podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej Polski i jej regionów poprzez rozwój infrastruktury technicznej przy równoczesnej ochronie i poprawie stanu środowiska, zdrowia, zachowaniu tożsamości kulturowej i rozwijaniu spójności terytorialnej”. Cele szczegółowe Programu określono jako:

- 1) Budowa infrastruktury zapewniającej, że rozwój gospodarczy Polski będzie dokonywał się przy równoczesnym zachowaniu i poprawie stanu środowiska naturalnego;
- 2) Zwiększenie dostępności głównych ośrodków gospodarczych w Polsce poprzez powiązanie ich siecią autostrad i dróg ekspresowych oraz alternatywnych wobec transportu drogowego środków transportu;
- 3) Zapewnienie długookresowego bezpieczeństwa energetycznego Polski poprzez dywersyfikację dostaw, zmniejszenie energochłonności gospodarki i rozwój odnawialnych źródeł energii;
- 4) Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego o znaczeniu światowym i europejskim dla zwiększenia atrakcyjności Polski;
- 5) Wspieranie utrzymania dobrego poziomu zdrowia siły roboczej.

W ramach PO Infrastruktura i Środowisko wyodrębniono 15 priorytetów:

1. Gospodarka wodno-ściekowa
2. Gospodarka odpadami i ochrona powierzchni ziemi
3. Bezpieczeństwo ekologiczne
4. Przedsięwzięcia dostosowujące przedsiębiorstwa do wymogów ochrony środowiska
5. Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych
6. Transeuropejskie sieci transportowe TEN-T
7. Transport przyjazny środowisku
8. Bezpieczeństwo transportu i krajowe sieci transportowe
9. Infrastruktura drogowa w Polsce wschodniej
10. Infrastruktura energetyczna przyjazna środowisku
11. Bezpieczeństwo energetyczne
12. Kultura i dziedzictwo kulturowe
13. Bezpieczeństwo zdrowotne i poprawa efektywności systemu ochrony zdrowia
14. Pomoc techniczna dla wsparcia procesu zarządzania Programem oraz upowszechnienia wiedzy na temat wsparcia ze środków Unii Europejskiej
15. Pomoc techniczna dla wsparcia zdolności instytucjonalnych w instytucjach uczestniczących we wdrażaniu priorytetów współfinansowanych z Funduszu Spójności

Należy podkreślić, iż Autorzy projektu RPO dołożyli wszelkich starań w celu zapewnienia zgodności i komplementarności tego dokumentu z kluczowymi krajowymi i regionalnymi dokumentami strategicznymi. W tekście projektu znalazły się odpowiednie odniesienia i informacje o zależnościach pomiędzy RPO i SRK, NSRO, PO Infrastruktura i Środowisko, PO Rozwój Polski Wschodniej oraz Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2007-2013. PROW (projekt z lipca 2006) będzie realizowany na terenie całego kraju, a podstawą realizacji jego założeń strategicznych będą działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich w ramach czterech osi priorytetowych: Oś 1 - Poprawa

konkurencyjności sektora rolnego i leśnego; Oś 2 - Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich; Oś 3 - Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej; Oś 4 - Leader. Wszystkie działania w ramach PROW będą współfinansowane z Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz ze środków krajowych przeznaczonych na ten cel w ustawie budżetowej.

Przedstawione analizy i wyjaśnienia oraz dodatkowe badania sprawdzające wskazują na zgodność priorytetów i działań RPO z priorytetami i działaniami krajowych dokumentów strategicznych oraz ze Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020. W programach krajowych nie została jednak ujęta kwestia funkcjonowania Linii Hutniczej Szerokotorowej.

W następnej części niniejszego opracowania szczegółowo odniesiono się do zagadnień spójności zapisów RPO z aktualną polityką ekologiczną.

IV.1. Projekt RPO w świetle wytycznych polityki ekologicznej

U podstaw wszelkiego rodzaju działań politycznych i programowych Unii Europejskiej znajduje się koncepcja zrównoważonego rozwoju. Wynika to z zapisów traktatowych o utworzeniu Unii Europejskiej oraz z wielu unijnych dokumentów strategicznych, w tym m.in. Strategii Zrównoważonego Rozwoju z 2001 roku, zwanej Strategią Goeteborską.

VI Program Działań UE na Rzecz Środowiska został przyjęty przez Parlament Europejski w 2002 roku na lata 2002-2012. Program ten zobowiązuje Komisję Europejską do opracowania siedmiu strategii tematycznych:

1. Strategia tematyczna dotycząca zanieczyszczeń powietrza (przyjęta 21.09.2005)
2. Strategia tematyczna dotycząca ograniczania ilości i recyklingu odpadów (przyjęta 21.12.2005)
3. Strategia tematyczna w zakresie ochrony środowiska morskiego (przyjęta 24.10.2005)
4. Strategia tematyczna dotycząca ochrony gleb
5. Strategia tematyczna dotycząca zrównoważonego wykorzystywania pestycydów
6. Strategia tematyczna dotycząca zrównoważonego wykorzystania zasobów (przyjęta 21.12.2005)
7. Strategia tematyczna dotycząca środowiska miejskiego (przyjęta 11.01.2006).

25 maja 2005 roku Komisja Europejska wydała Komunikat dotyczący projektu Deklaracji o Wiodących Zasadach Zrównoważonego Rozwoju (COM(2005) 218 final), które należy uwzględnić przy formułowaniu polityk Wspólnotowych. Wśród 10 przedstawionych propozycji znalazły się zasady: zanieczyszczający płaci, ostrożności, wykorzystania najlepszej dostępnej wiedzy (przy formułowaniu i przyjmowaniu polityk), integracji polityk (aspekty społeczne, środowiskowe i ekonomiczne), spójności (kompatybilność dokumentów strategicznych w płaszczyźnie horyzontalnej i w układzie pionowym na wszystkich poziomach zarządzania), udziału społeczeństwa (w procesach decyzyjnych), włączania businessu i partnerów społecznych, otwartego i demokratycznego społeczeństwa (zagwarantowanie prawa dostępu do informacji i sprawiedliwości przed sądami), równości wewnątrz danej generacji ludzi i między przyszłymi generacjami, promocji i ochrony fundamentalnych praw człowieka.

Celem wiodącym Strategii Lizbońskiej jest „utworzenie na obszarze Unii Europejskiej najbardziej dynamicznej i konkurencyjnej, opartej na wiedzy, gospodarki na świecie, zdolnej do trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz zapewniającej tworzenie większej ilości miejsc pracy”. Strategia zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej, zwana też Strategią

Goeteborską, uzupełnia Strategię Lizbońską o zagadnienia związane z zasadami gospodarowania i ochroną zasobów przyrodniczych. W myśl tych dokumentów główne cele strategiczne, w nawiązaniu do środowiska przyrodniczego, należy wiązać z:

- ograniczeniem zmian klimatycznych (redukcja emisji gazów cieplarnianych) i wzrostem znaczenia „zielonej” energii;
- wzrostem bezpieczeństwa zdrowotnego (zdrowa żywność, redukcja zagrożeń ze strony związków chemicznych);
- redukcją negatywnego oddziaływania transportu na środowisko (zerwanie relacji pomiędzy wzrostem transportu i wzrostem gospodarczym, udział transportu drogowego w przewozach w 2010 roku nie powinien być większy niż w 1998 roku);
- odpowiedzialnym gospodarowaniem zasobami naturalnymi (powstrzymanie zmniejszania się bioróżnorodności do 2010 roku).

W lipcu 2005 roku ukazał się Komunikat Komisji Wspólnot Europejskich p.t. „Polityka spójności wspierająca wzrost gospodarczy i zatrudnienie: strategiczne wytyczne Wspólnoty na lata 2007-2013” [COM(2005) 0299 z 5.07.2005]. Ramy polityki spójności nawiązują do odnowionej strategii lizbońskiej i akcentują konieczność możliwie pełnego przestrzegania idei zrównoważonego rozwoju w działalności społeczno - gospodarczej. W dokumencie tym stwierdza się, że inwestowanie w szeroko rozumianą ochronę środowiska może zapewnić długofalową stabilność wzrostu gospodarczego, wpływać na zmniejszenie zewnętrznych kosztów gospodarki (koszty ochrony zdrowia, koszty oczyszczania i likwidacji szkód) oraz wpływać na pobudzanie innowacji i tworzenie nowych miejsc pracy. Priorytetowe działania kojarzone są m.in. z infrastrukturą gospodarki odpadami i gospodarki wodno-ściekowej, ochroną przed zagrożeniami środowiskowymi. Działania o charakterze infrastrukturalnym powinny przyczyniać się do lepszego spełniania wymogów prawnych Unii z zakresu ochrony środowiska i ochrony przyrody.

Osiągnięcie celów polityki ustalonej w Lizbonie i Goeteborgu, tj. trwałego rozwoju UE charakteryzującego się wzrostem gospodarczym przy jednoczesnym zmniejszaniu negatywnego oddziaływania na środowisko, wymaga ciągłego zobowiązania do zrównoważonego wykorzystania i zarządzania zasobami oraz ochrony środowiska. Z tych względów polityka ochrony środowiska stanowi integralny element innych polityk realizowanych przez Państwa Członkowskie Unii Europejskiej.

W nawiązaniu do wytycznych unijnych w sierpniu 2006 roku ukazał się projekt aktualizacji Polityki Ekologicznej Państwa. "Polityka ekologiczna Państwa na lata 2007-2010 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2011-2014" (dalej PEP) uwzględnia strategiczne i programowe dokumenty rządu Rzeczypospolitej Polskiej oraz Wspólnoty Europejskiej. Nadrzędnym, strategicznym celem PEP jest **zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego kraju** (mieszkańców, zasobów przyrodniczych i infrastruktury społecznej) i **tworzenie podstaw do zrównoważonego rozwoju społeczno - gospodarczego**.

Celami realizacyjnymi PEP są:

1. Wzmacnianie systemu zarządzania ochroną środowiska
2. Ochrona dziedzictwa przyrodniczego i racjonalne wykorzystanie zasobów przyrody
3. Zrównoważone wykorzystanie materiałów, wody i energii
4. Dalsza poprawa jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego dla ochrony zdrowia mieszkańców Polski
5. Ochrona klimatu.

Szczególne znaczenie ma obecnie podejmowanie działań, które ograniczają zmiany klimatyczne. Należy zwrócić uwagę na to, iż działania te przyczyniają się także do poprawy stanu jakości innych komponentów środowiska (wody, gleby, przyroda ożywiona) oraz zdrowia i jakości życia ludzi. Według projektu Raportu z wykonania przez Polskę Decyzji Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lutego 2004 r. nr 280/2004/WE dotyczącej mechanizmu monitorowania emisji gazów cieplarnianych we Wspólnocie oraz wykonania Protokołu z Kioto w zakresie art. 3 ust. 2 (Ministerstwo Środowiska, 2006), do głównych działań, mających na celu przeciwdziałanie zmianom klimatycznym, w poszczególnych sektorach należy:

1) w energetyce :

- promocja odnawialnych źródeł energii,
- wprowadzenie mechanizmów finansowych wspierających produkcję energii z odnawialnych źródeł,
- promowanie skojarzonej produkcji energii elektrycznej i ciepła,
- modernizacja istniejących technologii produkcji energii i zwiększenie sprawności przemiany

2) w przemyśle:

- oprawa technicznych standardów urządzeń i wyposażenia,
- wdrażanie najlepszych dostępnych technik (BAT),
- redukcja emisji metanu z procesów produkcji i dystrybucji paliw,
- rozwijanie zestawu środków wspierających działalność małych i średnich przedsiębiorstw, głównie w zakresie wprowadzania innowacyjności i poprawy wydajności,
- promowanie przyjaznych i skutecznych środowiskowo praktyk i technologii w działalności Przemysłowej,
- wspieranie rozwoju przyjaznych środowiskowo i opłacalnych technicznie metod redukcji emisji gazów cieplarnianych;

3) w transporcie:

- promocja i wykorzystanie biopaliw,
- promowanie czystych ekologicznie. pojazdów,
- budowa autostrad, obwodnic i dróg ekspresowych,
- zaostrzenie norm emisji dla silników,
- promocja publicznego transportu,
- polepszenie jakości transportu drogami wodnymi,
- działania na rzecz redukcji emisji gazów cieplarnianych z transportu lotniczego;

4) w budownictwie i gospodarce mieszkaniowej:

- normy energetyczne w budownictwie,
- proces termomodernizacji budynków,
- podnoszenie świadomości użytkowników i właścicieli budynków w zakresie oszczędności Energii;

5) w rolnictwie:

- racjonalizacja stosowania nawozów, w tym azotowych,
- racjonalizacja gospodarki energetycznej w rolnictwie, w tym produkcja energii z odpadów biomasy, gnojowicy, obornika,
- wsparcie wykorzystania innych odnawialnych źródeł energii w produkcji,
- redukcja zapotrzebowania na paliwa stałe, węgiel, koks,
- modernizacja techniczna gospodarstw rolnych,
- doskonalenie systemów utrzymywania zwierząt gospodarskich, redukcja metanu z odchodów zwierzęcych, stosowanie technik wychwytyjących metan z bezściółkowej technologii chowu przeżuwaczy,
- preferowanie upraw o wysokim wskaźniku wychwyty CO₂,

- opracowanie nowych technologii uprawy i zbioru biomasy roślinnej przeznaczonej do wykorzystania jako odnawialne źródło energii i surowiec dla przemysłu;

6) w leśnictwie:

- przeciwdziałanie zmianom sposobu użytkowania ziemi,
- racjonalizacja gospodarki leśnej,
- zachęty i działania wspierające zalesianie,
- ochrona ekologicznej stabilności lasów,
- plan wykorzystania drewna dla celów energetycznych;

7) w gospodarce odpadami

- odzysk i recykling odpadów, sortowanie odpadów przed ich składowaniem,
- modernizacja składowania odpadów stałych,
- minimalizacja powstawania odpadów,
- redukcja odpadów u źródła,
- wykorzystanie gazu wysypiskowego i biogazu do produkcji energii,
- wdrażanie biologicznych procesów oczyszczania ścieków w oparciu o BAT.

W tabeli 10 odniesiono zapisy priorytetów (działań) RPO Województwa Lubelskiego do priorytetów zamieszczonych w projekcie aktualizacji Polityki Ekologicznej Państwa z sierpnia 2006 roku. Kolorem czerwonym (niebieski wypełnienie komórki) zaznaczono działania o potencjalnym charakterze konfliktowym z wytycznymi polityki ekologicznej. W niektórych wypadkach nie ma pewności co do spójności/konfliktowości porównywanych priorytetów (znak zapytania). Niektóre priorytety (działania) mogą z jednej strony (w zależności od charakteru działań w ramach tego samego priorytetu) wykazywać zgodność z określonymi celami polityki ekologicznej, a z drugiej strony być z nimi w sprzeczności (konfliktowości). Sytuacje takie oznaczono znakiem +/-.

Analiza tabeli 10 wskazuje, że największe problemy w kontekście spójności z polityką ekologiczną mogą sprawiać priorytety:

- Priorytet II - Infrastruktura ekonomiczna,
- Priorytet III – Transport,
- Priorytet V – Kultura i turystyka.

Konfliktowość priorytetów (działań) RPO z polityką ekologiczną będzie uzależniona od miejsca i sposobu realizacji konkretnych projektów. Zidentyfikowane konflikty mają charakter prawdopodobny i nie należy przesadzać, iż rzeczywiście wystąpią. Jednakże w praktyce należy zwrócić szczególną uwagę na zachowanie spójności realizowanych zamierzeń z wytycznymi Polityki Ekologicznej Państwa.

Dobrze w ramy celów polityki ekologicznej wpisuje się natomiast Priorytet IV – Środowisko i energetyka, a w szczególności działanie 4.1. „Ochrona i kształtowanie środowiska”. Należy zwrócić uwagę, iż projekt RPO nie zawiera wyraźnych (jednoznacznych) zapisów z zakresu:

- ochrony terenów wodno-błotnych (prawdopodobnie cel ten będzie częściowo realizowany na podstawie PROW na lata 2007-2013),
- wspierania rozwoju wielofunkcyjnej gospodarki leśnej (cel ten jest przedmiotem PROW na lata 2007-2013),
- wzmocnienia bezpieczeństwa biologicznego w odniesieniu do GMO.

Z przeprowadzanych rozważań wynika, iż konieczna jest ścisła koordynacja działań w ramach RPO z działaniami wynikającymi z PROW.

Przeprowadzone analizy wskazują jednocześnie na możliwość wystąpienia negatywnych oddziaływań na środowisko wdrażania zapisów RPO. Rozważania na ten temat zamieszczono w następnym rozdziale niniejszego opracowania.

Tabela 10. Relacje celów (priorytetów) Polityki Ekologicznej Państwa do priorytetów RPO

Priorytety RPO \ Priorytety Polityki Ekologicznej Państwa	Priorytet I. Przedsiębiorczość i innowacje	Priorytet II. Infrastruktura ekonomiczna	Priorytet III. Transport	Priorytet IV. Środowisko i energetyka	Priorytet V. Kultura i turystyka	Priorytet VI. Infrastruktura społeczna
1. Wzmacnianie systemu zarządzania ochroną środowiska						
<ul style="list-style-type: none"> zapewnienie integracji celów ochrony środowiska i priorytetów polityki ekologicznej ze strategiami rozwoju różnych sektorów gospodarki, 						
<ul style="list-style-type: none"> prorowadzenie edukacji ekologicznej dla zapewnienia akceptacji społecznej dla podejmowanych programów ochrony środowiska, 				Dz.4.1.		
<ul style="list-style-type: none"> zapewnienie pełniejszego wykorzystania sił rynkowych dla ochrony środowiska, likwidacja błędnych sygnałów ekonomicznych (m.in. antyekologicznych subsydiów), 	Działania głównie na poziomie krajowym.					
<ul style="list-style-type: none"> wspieranie zmian w systemie podatkowym stymulującym działania pożądane z punktu widzenia ochrony środowiska, 	Działania głównie na poziomie krajowym.					
<ul style="list-style-type: none"> promocja przyjaznych środowisku postaw konsumenckich, 			Dz.3.3.; Dz.3.4.		Dz.5.2.	Dz.6.1.; Dz.6.3.
<ul style="list-style-type: none"> wspieranie aktywności podmiotów gospodarczych wdrażających systemy zarządzania środowiskowego, 	Dz.1.2.	Dz.2.1.?				
<ul style="list-style-type: none"> wzmocnienie roli planowania przestrzennego jako instrumentu ochrony środowiska, - Integracja problematyki środowiskowej i planowania przestrzennego wraz z konieczną odbudową struktur instytucjonalnych wspierających tę integrację. - Integracja systemu monitoringu sieci 		Dz.2.1.		Dz.4.1.	Dz.5.1.?	

Priorytety RPO Priorytety Polityki Ekologicznej Państwa	Priorytet I. Przedsiębiorczość i innowacje	Priorytet II. Infrastruktura ekonomiczna	Priorytet III. Transport	Priorytet IV. Środowisko i energetyka	Priorytet V. Kultura i turystyka	Priorytet VI. Infrastruktura społeczna
NATURA 2000 z systemem zarządzania gospodarką przestrzenną.						
• wspieranie badań naukowych dotyczących ochrony środowiska i racjonalnego wykorzystywania jego zasobów,	Dz.1.4.					
• wprowadzenie pełnej odpowiedzialności sprawcy za szkody w środowisku jako elementu realizacji zasady zanieczyszczający płaci,	Projekt Ustawy o zapobieganiu i naprawie szkód w środowisku (sierpień 2006). Przepisy ustawy będą stosowane do bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku lub szkody w środowisku: 1) spowodowanych przez działalność stwarzającą ryzyko szkody w środowisku; 2) spowodowanych przez jakąkolwiek inną działalność, jeżeli dotyczą gatunków chronionych lub chronionych siedlisk przyrodniczych oraz wystąpiły z winy podmiotu korzystającego ze środowiska.					
• zagwarantowanie wystarczającego strumienia finansowego na działania zapewniające realizację celów polityki ekologicznej, rozwój instrumentów wspierających te działania,						
• zainicjowanie prac dla szerszego uwzględniania w kosztach produkcji kosztów zewnętrznych.	Działania głównie na poziomie krajowym.					
2. Ochrona dziedzictwa przyrodniczego i racjonalne wykorzystanie zasobów przyrody						
• wzmocnienie krajowego systemu obszarów chronionych, - Zahamowanie strat różnorodności biologicznej na poziomie wewnątrzgatunkowym (genetycznym), gatunkowym i ponadgatunkowym (ekosystemów i krajobrazu)		Dz.2.1. (+/-)?	Dz.3.1. Dz.3.2. Dz.3.5.	Dz.4.1.		
• weryfikacja i uporządkowanie systemu obszarów chronionych w ramach sieci NATURA 2000				Dz.4.1.		

Priorytety RPO Priorytety Polityki Ekologicznej Państwa	Priorytet I. Przedsiębiorczość i innowacje	Priorytet II. Infrastruktura ekonomiczna	Priorytet III. Transport	Priorytet IV. Środowisko i energetyka	Priorytet V. Kultura i turystyka	Priorytet VI. Infrastruktura społeczna
<ul style="list-style-type: none"> • stworzenie skutecznych mechanizmów ochrony zasobów i walorów przyrodniczych oraz krajobrazowych poza terenami chronionymi 						
<ul style="list-style-type: none"> • ochrona terenów wodno - błotnych, 			Dz.3.1. Dz.3.2.	Dz.4.1.?(brak wzmianki)		
<ul style="list-style-type: none"> • odtworzenie zniszczonych ekosystemów i siedlisk, odbudowa zagrożonych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, 		Dz.2.1. (+/-)		Dz.4.1.	Dz.5.1.?	
<ul style="list-style-type: none"> • wzmocnienie ochrony różnorodności biologicznej zarówno in situ jak i ex situ, 		Dz.2.1. (+/-)	Dz.3.1. Dz.3.2.	Dz.4.1.	Dz.5.1.?	
<ul style="list-style-type: none"> • kontynuacja prac zmierzających do wzrostu lesistości kraju (docelowo do 30% pow. kraju), 				Dz.4.1.		
<ul style="list-style-type: none"> • wspieranie rozwoju wielofunkcyjnej gospodarki leśnej, 				Dz.4.1.?(brak wzmianki w)		
<ul style="list-style-type: none"> • kontynuacja prac przy rekultywacji terenów zdegradowanych, - Ograniczenie negatywnego oddziaływania procesów gospodarczych na środowisko glebowe - Wzrost powierzchni terenów przekazywanych do rekultywacji 		Dz.2.1.	Dz.3.1. Dz.3.2. Dz.3.3. Dz.3.4. Dz.3.5.	Dz.4.1.		
<ul style="list-style-type: none"> • wspieranie programów rolniczych zapewniających zrównoważone korzystanie z gleb (rolnictwo ekologiczne i zrównoważone, programy rolno - środowiskowe), 					Dz.5.2.	
<ul style="list-style-type: none"> • poszukiwanie substytutów zasobów nieodnawialnych i wspieranie ich stosowania w gospodarce, 	Dz.1.4.					

Priorytety RPO Priorytety Polityki Ekologicznej Państwa	Priorytet I. Przedsiębiorczość i innowacje	Priorytet II. Infrastruktura ekonomiczna	Priorytet III. Transport	Priorytet IV. Środowisko i energetyka	Priorytet V. Kultura i turystyka	Priorytet VI. Infrastruktura społeczna
<ul style="list-style-type: none"> wzrost racjonalności wykorzystania zasobów kopalin, - Optymalizacja wykorzystania i zrównoważone użytkowanie zasobów kopalin i wód podziemnych - Ochrona głównych zbiorników wód podziemnych, które stanowią główne/strategiczne źródło zaopatrzenia ludności w wodę 			Dz.3.1. Dz.3.2.	Dz.4.1.		
<ul style="list-style-type: none"> Wprowadzenie wskaźników zużycia surowców mineralnych na jednostkę produkcji lub PKB, które w perspektywie nie powinny być wyższe niż średnie w państwach członkowskich OECD. 	Działania głównie na poziomie krajowym.					
<ul style="list-style-type: none"> wzmacnianie bezpieczeństwa biologicznego w odniesieniu do GMO, 				Brak zapisów!		
3. Zrównoważone wykorzystanie materiałów, wody i energii						
<ul style="list-style-type: none"> wdrażanie zasady decouplingu - rozdzielania zależności wielkości emisji od rozwoju gospodarczego, 						
<ul style="list-style-type: none"> zmniejszenie zużycia energii na jednostkę PKB (w 2014 o 15% w stosunku do 2005 roku), 	Działania podejmowane przez wszystkie sektory gospodarki.					
<ul style="list-style-type: none"> wprowadzanie wskaźników zużycia surowców, wody i energii na jednostkę produktu w poszczególnych sektorach gospodarki, 	Działania głównie na poziomie krajowym.					
<ul style="list-style-type: none"> wspieranie programów efektywnego wykorzystania wody w przemyśle, w tym zamkniętych jej obiegów, 	Dz.1.4.					

Priorytety RPO Priorytety Polityki Ekologicznej Państwa	Priorytet I. Przedsiębiorczość i innowacje	Priorytet II. Infrastruktura ekonomiczna	Priorytet III. Transport	Priorytet IV. Środowisko i energetyka	Priorytet V. Kultura i turystyka	Priorytet VI. Infrastruktura społeczna
<ul style="list-style-type: none"> osiągnięcie 7,5% udziału energii wytwarzanej ze źródeł odnawialnych zarówno w bilansie zużycia energii pierwotnej w 2010 roku, jak i takiego samego udziału tych źródeł w produkcji energii elektrycznej, 				Dz.4.2.		
<ul style="list-style-type: none"> uzyskanie 5,75% udziału biokomponentów w zużyciu paliw płynnych w 2010 roku, 			Dz.3.3.	Dz.4.2.		
<ul style="list-style-type: none"> opracowanie i wdrażanie planów gospodarowania wodami na obszarach wydzielonych dorzeczy oraz programów działań dla osiągnięcia dobrego stanu wód w 2015 roku, 						
<ul style="list-style-type: none"> opracowanie i wdrażanie planów ochrony przeciwpowodziowej oraz zapobiegania skutkom suszy. 				Dz.4.1.		
4. Dalsza poprawa jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego dla ochrony zdrowia mieszkańców Polski						
<ul style="list-style-type: none"> zmniejszanie ładunku zanieczyszczeń odprowadzanego do wód przez modernizację istniejących i budowę nowych oczyszczalni ścieków, 		Dz.2.1.(+/-)		Dz.4.1.	Dz.5.1.?	
<ul style="list-style-type: none"> zakończenie programu budowy kanalizacji i oczyszczalni ścieków z podwyższonym usuwaniem biogenów w aglomeracjach powyżej 15 000 RLM, 				Dz.4.1.		
<ul style="list-style-type: none"> zakończenie programu budowy oczyszczalni ścieków w zakładach sektora rolno - spożywczego, 						
<ul style="list-style-type: none"> zmniejszanie potrzeb transportowych i ograniczanie emisji ze środków transportu jako elementu poprawy 			Dz.3.3.		Dz.5.1. Dz.5.2.	

Priorytety RPO Priorytety Polityki Ekologicznej Państwa	Priorytet I. Przedsiębiorczość i innowacje	Priorytet II. Infrastruktura ekonomiczna	Priorytet III. Transport	Priorytet IV. Środowisko i energetyka	Priorytet V. Kultura i turystyka	Priorytet VI. Infrastruktura społeczna
jakości powietrza na terenach zurbanizowanych;						
• realizacja programów ograniczenia wielkości emisji do powietrza ze źródeł przemysłowych i komunalnych,					Dz.5.1. Dz.5.2.	
• ograniczenie emisji z dużych źródeł spalania energetycznego,	Dz.1.3.					
• wspieranie działań mających na celu unikanie wytwarzania odpadów i zapewniających bezpieczne dla środowiska ich unieszkodliwianie	Dz.1.2.	Dz.2.1.		Dz.4.1.	Dz.5.1.?	
• podniesienie poziomu odzysku odpadów komunalnych do 10% w 2010 roku,				Dz.4.1.		
• ograniczanie zagrożenia dla zdrowia ludzi i jakości środowiska spowodowanego stosowaniem substancji chemicznych,		Dz.2.1.				
• wycofywanie z obrotu i stosowania substancji niszczących warstwę ozonową,	Dz.1.2.?					
• zapobieganie ryzyku powstania poważnych awarii przemysłowych przez wzmocnienie kontroli nad instalacjami stwarzającymi takie ryzyko,	Dz.1.2.	Dz.2.1.		Dz.4.1.		
• wspieranie działań mających na celu ograniczanie uciążliwości hałasu,	Dz.1.2.		Dz.3.1.; Dz.3.4.; Dz.3.5.; Dz.3.3.		Dz.5.1.?	
• ochrona ludzi i środowiska przed oddziaływaniem pól elektromagnetycznych,	Dz.1.2.					
• prowadzenie skutecznego nadzoru nad wykorzystywaniem źródeł promieniowania jonizującego.		Dz.2.1.				

Priorytety RPO Priorytety Polityki Ekologicznej Państwa	Priorytet I. Przedsiębiorczość i innowacje	Priorytet II. Infrastruktura ekonomiczna	Priorytet III. Transport	Priorytet IV. Środowisko i energetyka	Priorytet V. Kultura i turystyka	Priorytet VI. Infrastruktura społeczna
5. Ochrona klimatu						
• spełnienie wymagań Protokołu z Kioto,						
• wykorzystanie lasów jako pochłaniaczy gazów cieplarnianych,						
• dalsza redukcja emisji gazów cieplarnianych ze wszystkich sektorów gospodarki,		Dz.2.1.?	Dz.3.1.; Dz.3.3. Dz.3.2.; Dz.3.5.	Dz.4.2. (+/-)		
• wspieranie sektorowych działań prowadzących do ograniczenia emisji gazów cieplarnianych lub zwiększających ilość wiązanego węgla,	Dz.1.2.; Dz.1.3.	Dz.2.1.?	Dz.3.1.; Dz.3.3. Dz.3.2.; Dz.3.5.			
• podjęcie działań instytucjonalnych pozwalających na korzystanie z mechanizmów elastyczności Protokołu z Kioto,	Działania głównie na poziomie krajowym.					
• rozpoczęcie analiz dotyczących potrzeb i możliwości wdrażania działań adaptacyjnych w sektorach szczególnie wrażliwych na skutki zmiany klimatu,	Działania głównie na poziomie krajowym.					
• stworzenie warunków instytucjonalnych pozwalających na aktywne współtworzenie wspólnotowej polityki klimatycznej, w tym przyjęcia zobowiązań na okres po roku 2012.	Działania głównie na poziomie krajowym.					

Objaśnienia: Kolorem czerwonym oznaczono działania o potencjalnym charakterze konfliktowym (komórki zabarwione na kolor jasno pastelowobłękitny); (+/-) – działanie może być częściowo spójne i częściowo rozbieżne z polityką ekologiczną; ? – brak pewności co do spójności/konfliktowości celów/działań

V. Potencjalne znaczące oddziaływania realizacji RPO na środowisko

V.1. Założenia metodyczne

Ocena potencjalnych oddziaływań na środowisko realizacji RPO jest zadaniem skomplikowanym. Wynika to z ogólności zapisów analizowanego dokumentu, w tym z braku opisu konkretnych zamierzeń inwestycyjnych (rodzaj oraz skala) i wskazania ich miejsc lokalizacji. Z tego względu szacowanie potencjalnych oddziaływań na środowisko ma charakter jakościowy, nie zaś ilościowy.

W dokumencie RPO sformułowano 7 priorytetów, a w ich obrębie 24 działania i 11 poddziałań. W prowadzonych analizach skoncentrowano się w szczególności na priorytetach i działaniach, przy uwzględnieniu typów projektów, które będą mogły być realizowane w ich ramach.

Istotnym elementem prowadzonych badań było określenie stopnia spójności priorytetów RPO z priorytetami Polityki Ekologicznej Państwa (część IV). Brak spójności wskazuje na możliwość wystąpienia negatywnych oddziaływań na środowisko. Posługując się podejściem macierzowym zidentyfikowano potencjalne pola zgodności i konfliktowości analizowanych priorytetów RPO z priorytetami PEP (tab.10).

Kryteria oceny wpływu RPO na środowisko wyłoniono z analizy kluczowych dokumentów z zakresu polityki ekologicznej na szczeblu krajowym (spis w końcowej części niniejszego opracowania). Mają one ogólne brzmienie i dotyczą kluczowych elementów środowiska. Zestawiono je w formie macierzy z 22 działaniami (oprócz działań zawartych w priorytecie VII) proponowanymi w RPO (tabela 11). Postanowiono udzielić odpowiedzi na następujący zestaw pytań:

czy realizacja RPO przyczyni się do:

- 1) Poprawy jakości powietrza atmosferycznego?
- 2) Przeciwdziałania zmianom klimatycznym?
- 3) Ochrony wód i racjonalnej gospodarki wodnej?
- 4) Ochrony dziedzictwa przyrodniczego i racjonalnego korzystania z zasobów przyrodniczych?
- 5) Ochrony walorów krajobrazowych i dziedzictwa kulturowego regionu?
- 6) Prowadzenia zintegrowanej gospodarki odpadami?
- 7) Poprawy jakości życia, w tym zdrowia, bezpieczeństwa i minimalizacji nadmiernego hałasu?
- 8) Zrównoważonego wykorzystania energii i surowców?
- 9) Kształtowania proekologicznych postaw wśród społeczeństwa ?
- 10) Zrównoważonego gospodarowania przestrzenią i zachowania ładu przestrzennego?

Charakterystyka przyrodnicza i społeczno-gospodarcza oraz opis stanu i zagrożeń środowiska województwa lubelskiego pozwoliły na wyłonienie kluczowych problemów z zakresu ochrony środowiska. W Prognozie podjęto próbę oceny możliwości rozwiązania istniejących problemów środowiskowych poprzez wdrożenie RPO. Szczególną uwagę zwrócono na system obszarów chronionych województwa, w tym istniejące i planowane obiekty sieci NATURA 2000. Należy zaznaczyć, iż nie podjęto szczegółowych badań w kontekście oceny trafności działań RPO o charakterze społeczno-gospodarczym (realizacja celów polityki społeczno-gospodarczej województwa na tle zadań krajowych).

Przy określaniu potencjalnego oddziaływania projektu ustaleń RPO na środowisko kierowano się zasadą ostrożności. Wynika to z niepewności, co do skali oraz rodzaju zadań,

które będą realizowane na podstawie RPO, a w konsekwencji ich wpływu na środowisko. W efekcie należy mieć na uwadze to, iż zidentyfikowane oddziaływania mogą w rzeczywistości nie wystąpić lub mieć mniejszą wagę (zależnie od skali, miejsca i sposobu realizacji określonych projektów). W analizach skorzystano z informacji zawartych w dotychczas opracowanych prognozach oddziaływania na środowisko dla dokumentów strategicznych w województwie lubelskim oraz z przewodnika „Handbook on SEA for Cohesion Policy 2007-2013” (GRDP, luty 2006).

V.2. Identyfikacja i charakter potencjalnych oddziaływań

W identyfikacji istotnych znaczących oddziaływań projektu RPO na środowisko wykorzystano analizy zamieszczone w części IV niniejszego opracowania, a także rozważania zamieszczone w opracowanych dotychczas prognozach oddziaływania na środowisko dokumentów strategicznych. Chodzi przede wszystkim o prognozy sporządzone dla projektów:

- Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020 (2005),
- Programu Rozwoju Alternatywnych Źródeł Energii dla Województwa Lubelskiego (2005),
- Programu Rozwoju i Rewitalizacji Miast Województwa Lubelskiego (2006).

W „Prognozie oddziaływania na środowisko projektu Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020” zwrócono uwagę na szereg istniejących problemów ochrony środowiska oraz na aspekty związane z wpływem planowanych zamierzeń na środowisko. Stwierdzono, że jakość elementów środowiska województwa lubelskiego, w świetle analizy materiałów statystycznych, ulega w ostatnich latach stopniowej poprawie. Z drugiej strony, z punktu widzenia funkcjonowania środowiska oraz bezpieczeństwa i zdrowia ludzi, stwierdza się istnienie kilku obszarów problemowych. Przykładowo, w wyniku deficytu wody, prawie połowa obszaru województwa (część północno wschodnia) zagrożona jest suszą. Wieloaspektowymi i złożonymi problemami przyrodniczymi charakteryzują się:

- Polesie Lubelskie (konfliktowość wielu funkcji: rolnictwo i melioracje, górnictwo węgla kamiennego, turystyka, ochrona przyrody),
- obszary silnie zurbanizowane, w tym głównie Lublin (m.in.: ograniczone zasoby wód podziemnych, uciążliwość komunikacji samochodowej, niska emisja, ścieki i odpady),
- kluczowe doliny rzeczne (Bug, Wisła, Wieprz – zagrożenia powodziowe, wykorzystanie rolnicze, ochrona przyrody, brak jednoznacznych zasad zagospodarowania),
- lokalnie – duże zakłady przemysłowe (obciążenie zanieczyszczeniami, potencjalne sytuacje awaryjne).

Gospodarkę wodną oraz zapewnienie pełnego oczyszczania wytwarzanych ścieków zaliczono do najważniejszych i najpilniejszych działań w ochronie środowiska Lubelszczyzny. Ponadto ważnym i kompleksowym zadaniem jest ograniczanie oddziaływań obszarowych, związanych z działalnością rolniczą oraz wdrażanie skutecznych rozwiązań w zakresie gospodarki odpadami komunalnymi.

Formułując prognozę ostrzegawczą podkreślono, że szczególną uwagę w kontekście potencjalnych zagrożeń należy zwrócić na:

- realizację projektowanych dróg ekspresowych w sąsiedztwie istniejących i planowanych obszarów chronionych, w tym terenów sieci NATURA 2000: Lasy Janowskie oraz Chełmskie Torfowiska Węglanowe (konieczne odpowiednie zabezpieczenia i

proekologiczne rozwiązania techniczne);

- rozwój transportu kolejowego (Linia Hutnicza Szerokotorowa w rejonie Roztoczańskiego Parku Narodowego – rozważenie zmiany przebiegu tej trasy w rejonie RPN),
- rozwój energetyki (przedstawienie zasadności ekonomicznej i przyrodniczej, z uwzględnieniem zewnętrznych kosztów społecznych, budowy konwencjonalnej elektrowni węglowej na Polesiu Lubelskim),
- procesy urbanizacyjne (utrzymywanie zwartej zabudowy, stosowanie skutecznych rozwiązań z zakresu gospodarki wodno-ściekowej oraz gospodarki odpadami, podejmowanie działań na rzecz ograniczania niskiej emisji oraz nadmiernego hałasu komunikacyjnego, uwzględnianie wielkości zasobów wodnych w planowaniu urbanizacji),
- rozwój rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego (stosowanie rozwiązań technologicznych zgodnych z zasadami zintegrowanej polityki produktowej).
- w rozwoju energii ze źródeł odnawialnych należy mieć na uwadze potencjalne negatywne oddziaływania farm wiatrowych, ograniczenia w lokowaniu upraw wierzby energetycznej oraz ograniczenia przyrodnicze rozwoju hydroenergetyki.

W „Prognozie oddziaływania na środowisko projektu Programu Rozwoju i Rewitalizacji Miast Województwa Lubelskiego” podkreślono, iż intensywne procesy urbanizacyjne zakłócają naturalny obieg wody i nie sprzyjają jej retencji (znaczny odsetek uszczelnionych powierzchni, szybszy spływ wód opadowych i roztopowych). Ponadto duże skupiska ludności wykazują zwiększone zapotrzebowanie na wodę i energię. Brak wystarczających zasobów wodnych może stać się barierą rozwoju lubelskiego obszaru metropolitalnego.

Tereny zurbanizowane sprzyjają prowadzeniu zintegrowanej gospodarki odpadami komunalnymi (koncentracja zabudowy, łatwy odbiór odpadów) oraz racjonalnej gospodarcie wodno-ściekowej. Integralnym elementem gospodarki odpadami powinno być kształtowanie proekologicznych postaw mieszkańców. Na terenach miejskich powstaje więcej odpadów niż na obszarach wiejskich. W miarę wzrostu tempa rozwoju gospodarczego ilość odpadów może ulec zwiększeniu. Przy okazji prac rewitalizacyjnych należy spodziewać się zwiększonej ilości odpadów budowlanych, w tym zawierających azbest.

Kolejnym istotnym problemem na obszarach zurbanizowanych jest jakość powietrza i klimat akustyczny. W związku z nasilaniem się niskich emisji (sezonowo – spalanie paliw w celach grzewczych; całorocznie – emisja z pojazdów samochodowych) mogą wzrastać trudności z dotrzymaniem odpowiednich standardów jakości powietrza w kontekście zdrowotnym (pył). Ponadto, w wyniku wzrostu liczby samochodów mogą ujawniać się uciążliwości i dolegliwości zdrowotne związane z nadmiernym poziomem hałasu. Trzeba także mieć na uwadze międzynarodowe zobowiązania Polski dotyczące ograniczania emisji gazów cieplarnianych do atmosfery (głównie CO₂).

Rozwój Lublina łączony jest w planach z rozwojem sąsiadujących z nim miast, w tym Świdnikiem, Piaskami, Bełżycami, Lubartowem i Łęczną. Należy wziąć pod uwagę intensyfikację procesów osadniczych i wzrost udziału powierzchni zabudowanych przy głównych traktach komunikacyjnych i w strefie podmiejskiej.

W „Prognozie oddziaływania na środowisko projektu Programu Rozwoju Alternatywnych Źródeł Energii dla Województwa Lubelskiego” podkreślono, że głównym kierunkiem rozwoju OZE na terenie województwa będzie wykorzystanie biomasy do produkcji energii cieplnej i elektrycznej oraz wytwarzania biopaliw. W dalszej perspektywie

prognozuje się, w zależności od wyników szczegółowego rozpoznania, intensywne wykorzystanie zasobów geotermalnych. Do spodziewanych korzyści ekologicznych wdrożenia tego Programu zaliczono:

- zmniejszenie emisji zanieczyszczeń do powietrza atmosferycznego (dwutlenek siarki, pyły, tlenek węgla),
- zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych (dwutlenek węgla, podtlenek azotu, metan),
- zmniejszenie zużycia nieodnawialnych paliw kopalnych,
- zmniejszenie ilości deponowanych odpadów komunalnych i osadów ściekowych oraz odpadów z rolnictwa, leśnictwa i przemysłu drzewnego (wykorzystanie energetyczne słomy może prowadzić do zmniejszenia zużycia paliw kopalnych w przeliczeniu na węgiel kamienny o około 1 mln Mg rocznie, co odpowiada około 300-400 mln zł).

Wśród potencjalnych skutków negatywnych wdrożenia Programu podkreślono możliwość niekorzystnego oddziaływania na bioróżnorodność regionu, w tym na obszary prawnie chronione oraz na zróżnicowanie i walory estetyczne krajobrazu. Do najistotniejszych możliwych oddziaływań negatywnych należy zaliczono:

- zwiększenie emisji tlenków azotu w przypadku większego wykorzystania biomasy,
- obniżenie bioróżnorodności w przypadku upowszechnienia się monokultur roślin energetycznych (uprawy wielkoobszarowe) lub wprowadzania na obszary cenne przyrodniczo obcych gatunków,
- możliwość obniżenia walorów estetycznych krajobrazu w wyniku zmian użytkowania gruntów (wielkoobszarowe monokultury roślin energetycznych) oraz budowy instalacji służących do wykorzystania zasobów energii odnawialnej (np. wiatraki, tamy, elektrownie geotermalne).

Kryteria ekologiczne		Poprawa jakości powietrza atmosferycznego	Przeciwdziałanie zmianom klimatycznym	Ochrona wód i racjonalna gospodarka wodna	Ochrona dziedzictwa przyrodniczego , racjonalne korzystanie z zasobów	Ochrona walorów krajobrazowych i dziedzictwa kulturowego	Zintegrowana gospodarka odpadami	Poprawa jakości życia; zdrowie, bezpieczeństwo minimalizacja hałasu	Zrównoważone wykorzystanie energii i surowców	Kształtowanie proekologicznych postaw wśród społeczeństwa	Zrównoważone gospodarowanie przestrzenią, ład przestrz.
1.	Przedsiębiorczość i innowacje										
1.1	Instrumenty pożyczkowe i poręczeniowe dla przedsiębiorstw										
1.2	Dotacje inwestycyjne dla przedsiębiorstw	+	+	+	+?	?	+	+	+	+?	?
1.3	Dofinansowanie przedsiębiorstw energetycznych	+	+				+		+		
1.4	Badania i nowoczesne technologie w strategicznych dla regionu dziedzinach										
1.5.	Regionalna infrastruktura badawczo-rozwojowa										
2.	Infrastruktura ekonomiczna										
2.1	Strefy gospodarcze oraz rewitalizacja obszarów miejskich i przemysłowych	+/-	+/-	+/-	+/-	+?	+/-	+/-	+/-	?	+/-
2.2	Instytucje otoczenia biznesu i transferu wiedzy										
2.3	Społeczeństwo informacyjne							+			
2.4	Marketing gospodarczy										

Kryteria ekologiczne		Poprawa jakości powietrza atmosferycznego	Przeciwdziałanie zmianom klimatycznym	Ochrona wód i racjonalna gospodarka wodna	Ochrona dziedzictwa przyrodniczego, racjonalne korzystanie z zasobów	Ochrona walorów krajobrazowych i dziedzictwa kulturowego	Zintegrowana gospodarka odpadami	Poprawa jakości życia; zdrowie, bezpieczeństwo minimalizacja hałasu	Zrównoważone wykorzystanie energii i surowców	Kształtowanie proekologicznych postaw wśród społeczeństwa	Zrównoważone gospodarowanie przestrzenią, ład przestrz.
3.	Transport										
3.1	Regionalny układ transportowy	-	-	-?	-	-	?	+/-	-	?	+/-
3.2	Lokalny układ transportowy	-	-	-?	-	-	?	+/-	-	?	+/-
3.3	Miejski transport publiczny	+	+?				+?	+/-	+	+	+
3.4	Transport kolejowy	+	+		+/-?	+?	?	+/-	+	+	+
3.5	Transport lotniczy	-	-		-?	?	?	+/-	-	?	+?
4.	Środowisko i energetyka										
4.1.	Ochrona i kształtowanie środowiska	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
4.2.	Energia przyjazna środowisku	+	+	+/-	+	+/-	+?	+	+	?	+/-
5.	Kultura i turystyka										
5.1.	Infrastruktura kulturalna i turystyczna	-?		+/-	+/-	+/-	-	+/-			+/-
5.2.	Promocja kultury i turystyki					+				+	
5.3.	Współpraca międzyregionalna									+	

Kryteria ekologiczne		Poprawa jakości powietrza atmosferycznego	Przeciwdziałanie zmianom klimatycznym	Ochrona wód i racjonalna gospodarka wodna	Zachowanie i wzbogacanie bioróżnorodności	Ochrona walorów krajobrazowych i dziedzictwa kultur.	Zintegrowana gospodarka odpadami	Poprawa jakości życia Zdrowie, bezpieczeństwo Hałas	Zrównoważone wykorzystanie energii i surowców	Kształtowanie proekologicznych postaw wśród społeczeństwa	Zrównoważone gospodarowanie przestrzenią, ład przestrz.	
												Działania w ramach priorytetów RPO
6.		Infrastruktura społeczna										
6.1.	Edukacja i sport							+				
6.2.	Ochrona zdrowia i opieka społeczna	+	+					+				
6.3.	Inicjatywy lokalne							+				

Tabela 11. Macierz potencjalnych oddziaływań realizacji RPO na środowisko

Objaśnienia:

+	potencjalne oddziaływania pozytywne
-	potencjalne oddziaływanie negatywne

+/- oddziaływanie może mieć charakter pozytywny lub/i negatywny w zależności od sposobu realizacji celu (działania)

? – niepewność (niepewne negatywne: -?; niepewne pozytywne: +?; brak pewności wystąpienia oddziaływania: ?)

V.3. Oddziaływania negatywne

Analiza zapisów tabeli 11 prowadzi do wniosku, że najistotniejsze potencjalne oddziaływania negatywne związane są z priorytetem III – Transport. W ramach działania 3.1. „Regionalny układ transportowy” realizowane będą projekty dotyczące: budowy nowych, rozbudowy i przebudowy istniejących dróg wojewódzkich oraz powiatowych (w tym mostów i wiaduktów w ciągach tych dróg). Ponadto będą realizowane projekty zwiększające dostępność komunikacyjną województwa w kontekście głównych powiązań krajowych i regionalnych (wraz z infrastrukturą towarzyszącą), które bezpośrednio umożliwią dostępność do:

- ponadlokalnych i ponadregionalnych centrów gospodarczych (ujętych w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego), oraz istniejących lub planowanych ponadlokalnych obiektów przemysłowych,
- sieci dróg wojewódzkich krajowych lub międzynarodowych, łączących się bezpośrednio z tymi drogami,
- portów rzecznych wykorzystywanych do celów gospodarczych, lotnisk, stacji kolejowych i innych obiektów transportu publicznego,

a ponadto będą to następujące rodzaje projektów:

- budowa, przebudowa lub rozbudowa sieci dróg i ulic miejskich (drogi powiatowe i gminne) w miastach powyżej 50 tys. mieszkańców (z wyłączeniem autostrad, dróg ekspresowych, dróg krajowych i dróg wewnętrznych),
- budowa wiaduktów, mostów, tuneli i innych obiektów inżynierskich odciażających układy komunikacyjne w miastach powyżej 50 tys. mieszkańców (w tym w szczególności centra gospodarcze i zabytkowe) poprawiających dostęp do regionalnego i krajowego układu transportowego, stref gospodarczych lub do obiektów użyteczności publicznej o znaczeniu ponadlokalnym.

Podobne projekty ale o skali lokalnej przewiduje działanie 3.2 „Lokalny układ transportowy”.

Z drugiej strony trzeba zauważyć, iż działania 3.1. oraz 3.2. wskazują na realizację zadań w dziedzinie infrastruktury towarzyszącej z zakresu bezpieczeństwa ruchu oraz ochrony środowiska. Chodzi w szczególności o (wybór):

- budowę lub remont zatok autobusowych, przystanków, parkingów, infrastruktury towarzyszącej w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego, sygnalizacji świetlnej, barier ochronnych, ekranów akustycznych ogrodzeń i/lub osłon przeciwoślńieniowych,
- budowę lub modernizację parkingów i miejsc do wypoczynku dla kierowców (w tym zakup wyposażenia dotyczący wkomponowania ww. rodzaju projektów w krajobraz),
- budowę, rozbudowę lub modernizację infrastruktury drogowej przyczyniającej się do ochrony środowiska (np. urządzenia odwadniające w tym kanalizacja deszczowa, przepusty, sączki),
- budowę niezbędnych urządzeń towarzyszących i likwidacja barier dla przemieszczania się zwierząt (np. przejść dla zwierząt nad i pod drogami) w przypadku lokalizacji projektu na obszarach chronionych lub w systemie korytarzy ekologicznych.

Negatywne oddziaływania mogą być związane z poddziałaniem 3.5 „Transport lotniczy”. Chodzi w szczególności o zanieczyszczenie powietrza, emisję gazów cieplarnianych oraz hałas. Budowa międzynarodowego portu lotniczego w Niedźwiadzie (około 30 km od Lublina) sprawi, iż wystąpią oddziaływania o charakterze skumulowanym. Potrzebne będą bowiem szybkie i bezkolizyjne połączenia drogowe i kolejowe oraz szereg

obiektów towarzyszących. W paśmie pomiędzy portem lotniczym w Niedźwiadzie i Lublinem stworzy się strefa podwyższonej aktywności gospodarczej, może też nastąpić intensywniejszy rozwój osadnictwa.

Odpowiednia lokalizacja i przyjęte rozwiązania techniczne z zakresu budowy dróg i obiektów drogowych mogą ograniczyć ich niekorzystny wpływ na środowisko. W szczególności należy zwrócić uwagę na zapewnienie łączności ekologicznej pomiędzy obszarami spełniającymi ważne funkcje ekologiczne – w tym obszarami chronionymi w ramach sieci Natura 2000. Istotne jest także unikanie ponadnormatywnego hałasu i wibracji związanych z ruchem pojazdów samochodowych.

Prawdopodobne negatywne oddziaływania mogą wynikać z realizacji Priorytetu II – Infrastruktura ekonomiczna. Chodzi głównie o działanie 2.1 „Strefy gospodarcze oraz rewitalizacja obszarów miejskich i przemysłowych” i poddziałania 2.1.1. „Tworzenie i rozwój infrastruktury technicznej stref aktywności gospodarczej” (m.in. parki przemysłowe) oraz 2.1.2. „Tworzenie terenów inwestycyjnych” (zagospodarowanie terenów z przeznaczeniem pod tereny inwestycyjne: typu „greenfield” oraz „brownfield”). Wydaje się, iż w pierwszej kolejności (preferencyjnie) powinny być zagospodarowywane tereny typu „brownfield”.

Ponadto należy uwzględnić prawdopodobieństwo wystąpienia negatywnych oddziaływań związanych z realizacją projektów w ramach Priorytetu V – Kultura i turystyka. Chodzi głównie o działanie 5.1. „Infrastruktura kulturalna i turystyczna”, która grupuje zamierzenia inwestycyjne w trzech kategoriach. Kategoria 3 dotyczy następujących projektów:

- budowa, przebudowa, konserwacja, renowacja, modernizacja i wyposażenie infrastruktury służącej rozwojowi aktywnych form turystyki w tym obiektów rekreacyjnych, np.: turystyczne ścieżki rowerowe (nie związane z projektami budowy i modernizacji dróg), ścieżki przyrodnicze, kąpieliska, tzw. „parki rozrywki”, infrastruktura zlokalizowana wokół zbiorników wodnych (plaże, pomosty, mola), inne.
- budowa regionalnych i lokalnych zintegrowanych szlaków turystycznych i wyposażenie ich w infrastrukturę sanitarną, informacyjną i wypoczynkowo – rekreacyjną dostosowaną do funkcji i krajobrazu,
- budowa wyciągów narciarskich i turystycznych, tworzenie i modernizacja połączeń promowych wraz z towarzyszącą, inne projekty zwiększające atrakcyjność turystyczną,
- budowa i modernizacja urządzeń ułatwiających dostęp do miejsc i obszarów o dużej atrakcyjności turystycznej, np. tworzenie ścieżek rowerowych, (nie związane z projektami budowy i modernizacji dróg) szlaków turystycznych (wraz z infrastrukturą towarzyszącą, infrastrukturą),
- projekty dotyczące infrastruktury rekreacyjnej, turystycznej i turystyczno-edukacyjnej (np. ogrody zoologiczne),
- elementy infrastruktury noclegowej i gastronomicznej jako element uzupełniający powyższych typów projektów,
- zakup i modernizacja trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności turystycznej w obiektach będących celem projektu (wyłącznie jako jeden z elementów projektu),
- budowa, przebudowa, rozbudowa lub modernizacja infrastruktury technicznej i sanitarnej (w tym z zakresu przystosowania obiektów do potrzeb osób niepełnosprawnych) – jako element realizacji powyższych typów projektów,

- zagospodarowanie otoczenia obiektów (m.in. budowa miejsc parkingowych) wyłącznie jako jeden z elementów realizacji powyższych typów projektów.

Obiekty infrastruktury turystycznej mogą narazić obszary wrażliwe ekologicznie na niekorzystne zmiany w następstwie wzmożonej penetracji turystycznej, zakłócania ciszy, generowania ścieków i odpadów. Odpowiedni wybór miejsc inwestycyjnych oraz sposób ich zagospodarowania i udostępniania ma więc bardzo istotne znaczenie w ograniczaniu potencjalnych negatywnych oddziaływań (np. strefy sąsiadujące ze zbiornikami wodnymi, rzekami). Należy zwrócić uwagę na szczególne zasady lokalizowania obiektów infrastruktury turystycznej w obrębie i w sąsiedztwie obszarów prawnie chronionych.

Wskazane powyżej grupy projektów, które wchodzą w zakres Priorytetów II, III i V mogą stwarzać warunki do wystąpienia negatywnych oddziaływań, w szczególności na przyrodę ożywioną (w tym obszary prawnie chronione i spełniające istotne funkcje ekologiczne), estetykę krajobrazu (rozpraszanie zabudowy, powstawanie ciągów osadniczych wzdłuż dróg), jakość powietrza atmosferycznego (transport, strefy przemysłowe) oraz powodować emisję gazów cieplarnianych (transport samochodowy, lotnictwo, rozwój przemysłu). Należy uznać, iż budowle i obiekty budowlane w sposób nieodwracalny wpływają na środowisko. Oddziaływania związane z istnieniem tego typu obiektów (w szczególności związanych z transportem drogowym, lotniczym i kolejowym) mają charakter długotrwały a efekty tych oddziaływań (również skumulowane) mogą ujawniać się w długim okresie.

Wdrażanie zadań w ramach RPO nie spowoduje transgranicznych oddziaływań na środowisko.

V.4. Oddziaływania pozytywne

Realizacja Regionalnego Programu Operacyjnego będzie wywierała znaczący pozytywny wpływ na środowisko. Należy podkreślić, iż w ramach Priorytetu IV „Środowisko i energetyka” działanie 4.1. w całości poświęcone jest projektom z zakresu szeroko rozumianej ochrony środowiska. Podobny wydźwięk ma działanie 4.2. „Energia przyjazna środowisku”. Realizacja zamierzeń, wchodzących w skład Priorytetu IV, pozwoli na rozwiązywanie najważniejszych problemów ochrony środowiska w województwie. Projekty związane z Priorytetem IV to przede wszystkim:

- budowa i modernizacja urządzeń zaopatrzenia w wodę i poboru wody,
- budowa, rozbudowa i modernizacja urządzeń do odprowadzania ścieków,
- wdrożenie systemowej gospodarki odpadami,
- zwiększenie stopnia bezpieczeństwa ekologicznego (ochrona przed powodzią i suszą, poprawa bilansu wodnego – w tym rozwój małej retencji),
- stworzenie baz danych i systemów monitoringu środowiska,
- wzmocnienie systemu ochrony przyrody w regionie (m.in. działania związane z funkcjonowaniem obszarów Natura 2000),
- prowadzenie działań edukacyjnych w celu kształtowania prośrodowiskowych postaw społecznych,
- rozwój i wykorzystanie odnawialnych źródeł energii.

Charakter przyjazny środowisku będą miały także projekty podejmowane w ramach Priorytetu I – „Przedsiębiorczość i innowacje” i poddziałania 1.2.4. „Dotacje inwestycyjne w zakresie ochrony środowiska”. Chodzi o wspieranie małych i średnich przedsiębiorstw w zakresie zarządzania środowiskowego i wdrażania najlepszych dostępnych technik (BAT).

Podobny wydzwitek ma działanie 1.3. przewidujące dotacje na ochronę powietrza dla przedsiębiorstw energetycznych.

Projekty realizowane w związku z Priorytetem II – Infrastruktura ekonomiczna, poddziałaniem 2.1.3. „Rewitalizacja miast i zdegradowanych obszarów zurbanizowanych” przyczynią się do zapewnienia ładu przestrzennego jednostek miejskich i terenów wykorzystywanych na cele przemysłowe (powojkowe), rekultywacji terenów zdegradowanych, ograniczenia ryzyka wystąpienia zagrożeń ekologicznych, polepszenia jakości życia w ośrodkach miejskich.

W ramach Priorytetu V – Kultura i turystyka, działania 5.1. „Infrastruktura kulturalna i turystyczna” będą podejmowane działania mające na celu zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu oraz rozwój kultury, w tym m.in. (zamierzenia w kategorii 1 i 2) :

- projekty związane z rewitalizacją, konserwacją, renowacją, rewaloryzacją, restauracją, zachowaniem, modernizacją, adaptacją historycznych i zabytkowych obiektów wraz z ich otoczeniem,
- projekty związane z rewitalizacją, konserwacją, renowacją, rewaloryzacją, zachowaniem, modernizacją, adaptacją publicznych obiektów poprzemysłowych wraz z ich otoczeniem oraz ich przystosowanie na cele kulturalne i turystyczne,
- adaptacja zabytków techniki i architektury na cele publiczne o charakterze kulturalnym i/lub turystycznym powodujące zwiększenie atrakcyjności turystycznej regionu,
- przebudowa i/lub rozbudowa obiektów zabytkowych użytkowanych na cele publiczne o charakterze kulturalnym i/lub turystycznym (wyłączone obiekty będące siedzibą administracji rządowej i/lub samorządowej) oraz miejscowych pomników historycznych,
- zakup i przebudowa nieużytkowanych obiektów zabytkowych ważnych dla tradycji budownictwa i zachowania dziedzictwa kulturowego oraz ich adaptacja na cele publiczne o charakterze kulturalnym i/lub turystycznym,
- budowa, rozbudowa lub modernizacja infrastruktury technicznej i sanitarnej (w tym z zakresu przystosowania obiektów do potrzeb osób niepełnosprawnych) – jako element realizacji powyższych typów projektów
- zagospodarowanie otoczenia obiektów (m.in. budowa miejsc parkingowych) wyłącznie jako jeden z elementów realizacji powyższych typów projektów,
- budowa, przebudowa, modernizacja obiektów zaplecza kultury (w szczególności sale koncertowe i wystawowe, amfiteatry, ośrodki kultury itp. (nie związane z funkcją sportową), projekty dotyczące budowy, rozbudowy i modernizacji publicznej infrastruktury kulturalnej przyczyniającej się do aktywnego udziału społeczeństwa w kulturze,

Nie przewiduje się istotnego przekształcania dużych dolin rzecznych w obrębie granic województwa, w tym tworzenia jezior zaporowych.

Generalnie realizacja zapisów RPO przyczyni się do poprawy jakości życia mieszkańców Lubelszczyzny. Wdrażanie zamierzeń inwestycyjnych powinno doprowadzić (częściowo) do rozwiązania najistotniejszych problemów w sferze środowiska w województwie lubelskim. Chodzi w szczególności o uporządkowanie i rozwój gospodarki wodno-ściekowej, zintegrowane gospodarowanie odpadami przemysłowymi i komunalnymi, ograniczenie uciążliwości i zagrożeń na terenach zurbanizowanych (hałas, zanieczyszczenie powietrza) oraz zachowanie i wzmocnienie funkcjonowania obszarów cennych pod względem przyrodniczym. Zaniechanie realizacji RPO może utrwalić zagrożenia środowiska i utrzymywać niską jakość podstawowych komponentów przyrodniczych – w szczególności wód płynących.

Trzeba wyraźnie podkreślić, iż działania w sferze środowiska przyrodniczego zapisane w RPO w priorytecie IV, a także w obrębie innych priorytetów, powinny być traktowane w sposób horyzontalny, nie zaś tylko sektorowy. Wiążą się one bowiem w sposób pośredni lub bezpośredni z wszystkimi przedsięwzięciami inwestycyjnymi, które będą realizowane na terenie województwa w latach 2007-2013 w związku z RPO.

VI. Monitorowanie realizacji RPO

System monitoringu RPO powinien służyć do kontrolowania przebiegu, sposobu oraz efektów realizacji działań współfinansowanych ze środków UE w ramach programu.

Główne zagadnienia dotyczące monitoringu i kontroli RPO obejmują m.in:

- 1) gromadzenie danych, sprawdzanie i kontrola wydatków poniesionych w ramach RPO,
- 2) przedstawianie, na podstawie okresowych sprawozdań instytucji zarządzającej i instytucji pośredniczących, półrocznych i rocznych sprawozdań z wdrażania RPO na potrzeby instytucji koordynującej NSS, instytucji płatniczej, Komitetu Monitorującego NSS oraz KE, a także Regionalnego Komitetu Monitorującego.

W projekcie RPO zawarto wskaźniki realizacji celów. Nie użyto jednak terminu „wskaźniki realizacji”, natomiast zastąpiono go określeniem „spodziewane rezultaty”. Wszystkie sugerowane wskaźniki zestawiono w tabeli 12. Nie zostały jednakże podane ich wartości wyjściowe i nie wskazano też wartości docelowych. Wiele zaproponowanych „mierników” ma charakter ogólny, przykładowo „powierzchnia obszarów chronionych”, „lesistość”. Nie wiadomo czy pod pojęciem „obszary chronione” kryją się także zagadnienia drożności korytarzy ekologicznych oraz renaturyzacji powierzchni cennych pod względem przyrodniczym (np. przywracanie zachwianych stosunków wodnych na obszarach podmokłych, dostosowanie drzewostanów do siedlisk leśnych, przywracanie naturalności zmienionym dolinom rzecznych).

Poprawę gospodarki odpadami proponuje się monitorować jednym miernikiem – „% odpadów poddanych recyklingowi”. Nie jest jasne czy w ten zakres wchodzi także kompostowanie odpadów i odzysk energii z odpadów. Brak też wskazówek, co do monitorowania wytwarzania i zagospodarowywania odpadów przemysłowych. Jak się wydaje ważne są także postępy w ograniczaniu ilości wytwarzanych odpadów (np. komunalnych w przeliczeniu na 1 mieszkańca).

W województwie lubelskim obserwuje się niekorzystną relację długości sieci wodociągowej do długości sieci kanalizacyjnej (szczególnie na obszarach wiejskich). Wydaje się, iż należy badać postępy w tej dziedzinie jako efekt realizacji RPO.

Ważnym zagadnieniem w województwie jest gospodarka wodna. Jakość wód powierzchniowych opisuje zaproponowany wskaźnik „udział wód I i II klasy czystości”, natomiast gospodarkę przeciwpowodziową mierniki: „km zmodernizowanych wałów przeciwpowodziowych”, „powierzchnia zbiorników retencyjnych”. Wydaje się, iż w kontekście jakości wód warto także monitorować postępy w klasie najniższej, a ponadto istotne jest zapewnienie odpowiedniej ilości wody zarówno do spożycia, jak też do celów przemysłowych. Należy zauważyć, iż w województwie lubelskim istotną rolę odgrywają wody podziemne (pobór na cele komunalne/przemysłowe, zasięg leja depresyjnego wód podziemnych). Ma to szczególne znaczenie w wypadku wystąpienia przedłużających się okresów suszy. Należy sądzić, iż w coraz większym stopniu do celów przemysłowych powinny być wykorzystywane wody powierzchniowe (relacja wykorzystania wód powierzchniowych/podziemnych do celów przemysłowych).

Gospodarka przeciwpowodziowa to nie tylko budowa wałów przeciwpowodziowych i zbiorników retencyjnych, ale także odpowiednie zagospodarowywanie obszarów potencjalnie narażonych na zjawiska powodziowe (głównie dolin rzecznych), w tym tworzenie naturalnych polderów. Być może warto pomyśleć o wskaźniku dotyczącym liczby osób, którym zapewnione zostanie bezpieczeństwo ekologiczne (ochrona przed powodzią).

W RPO brakuje wskaźników odnoszących się do zachowania bogatego dziedzictwa kulturowego regionu (np. ilość odnowionych obiektów do ilości wszystkich obiektów wymagających prac restauracyjnych/rewitalizacyjnych).

Projekt Polityki Ekologicznej Państwa (z perspektywą do 2014 r.) zakłada m.in. wdrażanie zasady decouplingu - rozdzielenia zależności wielkości emisji od rozwoju gospodarczego. Postęp w tej sferze może być mierzony wskaźnikiem zużycia energii na jednostkę PKB, ilością wytworzonych odpadów na jednostkę PKB, emisji zanieczyszczeń pyłowych i gazowych na jednostkę PKB. Projekt RPO zawiera tylko wskaźnik „energochłonność gospodarki” (o charakterze strukturalnym), jednak bez wyjaśnienia w jaki sposób będzie on mierzony.

Należy sądzić, iż lista wskaźników do monitorowania realizacji RPO powinna, z jednej strony, zawierać wskaźniki służące do porównywania postępów realizacji tego dokumentu, w odniesieniu do postępów wdrażania RPO w innych województwach oraz w nawiązaniu do wskaźników zaproponowanych w najważniejszych strategicznych dokumentach krajowych. Z drugiej strony zestaw ten powinien być uszczegółowiony o mierniki, które odzwierciedlają rozwiązywanie specyficznych problemów w danym regionie w wyniku realizacji zadań przewidzianych w RPO. Chodzi w tym wypadku także o postępy z zakresu ochrony środowiska. Zadaniem dość skomplikowanym jest taki dobór wskaźników, który odnosiłby się wyłącznie do wyników wdrażania RPO – bez uwzględniania efektów realizacji krajowych programów operacyjnych. Kwestią do rozstrzygnięcia jest relacja pomiędzy wskaźnikami produktu (np. km wybudowanych sieci wodociągowych, kanalizacyjnych), rezultatu (ocena wpływu projektu na sferę społeczno-gospodarczą, natychmiast po jego realizacji) i oddziaływania (długofalowe konsekwencje realizacji projektu).

W tabeli 12 zestawiono wskaźniki odnoszące się do sfery ekologicznej z aktualnych dokumentów strategicznych szczebla krajowego. Ich porównanie z podobnymi wskaźnikami zawartymi w projekcie RPO Województwa Lubelskiego wskazuje na istniejące rozbieżności – chodzi w szczególności o kwestie transportu i sferę środowiska przyrodniczego (nie porównywano wszystkich wskaźników).

Należy zauważyć, iż mierniki realizacji poszczególnych dokumentów krajowych są aktualnie dyskutowane, a ich ostateczny kształt w chwili powstawania niniejszej prognozy nie był znany. Przykładowo raport wstępny Instytutu Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego pt. „Ocena szacunkowa projektu Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia” z sierpnia 2006 roku odnosi się, m.in. do zaproponowanych wskaźników realizacji NSRO. Podkreśla się w nim brak wskaźników dotyczących monitorowania rozwoju infrastruktury społecznej, zagadnień energetycznych (przynajmniej wskaźnik udziału energii ze źródeł odnawialnych w % oraz wskaźnik dotyczący zmniejszenia energochłonności gospodarki). Autorzy wspomnianego opracowania wskazują na nieścisłości wykorzystania niektórych wskaźników, a także braki w ich doborze. Przykładowo w zestawie wskaźników monitorowania realizacji celu „Podniesienie konkurencyjności polskich przedsiębiorstw, w tym szczególnie sektora wytwórczego o wysokiej wartości dodanej oraz rozwój sektora usług” wskazano brak mierników efektów prac B+R (zakres innowacji produktowych lub procesowych w przedsiębiorstwach, liczba patentów, itp.). Ponadto poddaje się w wątpliwość w tym kontekście wykorzystanie wskaźnika „korzystania z Internetu”. Zdaniem Autorów raportu monitorowanie celu 5 NSRO „Wzrost konkurencyjności polskich regionów i przeciwdziałanie ich marginalizacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej” za pomocą „wskaźnika urbanizacji” jest błędne.

Tabela 12. Porównanie wskaźników monitorowania realizacji priorytetów RPO i wskaźników realizacji krajowych dokumentów strategicznych

Priorytety RPO	Proponowane w RPO wskaźniki monitorowania („Spodziewane rezultaty”)	Proponowane wskaźniki realizacji Strategii Rozwoju Kraju	Proponowane wskaźniki realizacji NSRO (Narodowej Strategii Spójności)	Proponowane wskaźniki realizacji PO „Infrastruktura i Środowisko”
1.Przedsiębiorczość i innowacje	<ul style="list-style-type: none"> ● Zwiększenie ilości przedsiębiorstw w regionie, w tym małych i średnich - powyżej 9 zatrudnionych (liczba firm) ● Zwiększenie udziału produktów wysokiej techniki w produkcji ogółem (poziom innowacyjności przedsiębiorstw) ● Wzrost liczby wdrażanych innowacji, patentów i wyników badań ● Poprawa sytuacji na rynku pracy (wskaźnik zatrudnienia*1, stopa bezrobocia) ● Zmiana struktury produkcji i zatrudnienia na korzyść sfery B+R, usług rynkowych i produkcji dóbr wysokoprzetworzonych (WDB według sektorów ekonomicznych, zatrudnienie według sektorów ekonomicznych) ● Wskaźnik przeżycia firm ● Liczba podmiotów, które skorzystały ze wsparcia funduszy kredytowych i mikro-pożyczkowych 	<ul style="list-style-type: none"> ● Nakłady ogółem na działalność badawczą i rozwojową w % PKB ● Udział podmiotów gospodarczych w nakładach na działalność B+R (%) ● Eksport na 1 mieszkańca – Euro ● Udział produktów wysokiej techniki w eksporcie ogółem (%) ● Wydajność pracy na 1 pracującego (UE 25=100) ● Średnia stopa inwestycji (%) ● Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych (mld USD) ● Liczba udzielonych patentów (na 1 mln mieszkańców) ● Wydatki na technologie informacyjne w % PKB ● Wydatki na technologie telekomunikacyjne w % PKB ● Odsetek osób fizycznych korzystających z internetu 	<ul style="list-style-type: none"> ● Nakłady na działalność badawczą i rozwojową w % PKB: w tym wielkość nakładów sektora prywatnego ● Udział produktów wysokiej techniki w eksporcie ogółem w % ● Odsetek osób fizycznych korzystających z Internetu 	
2. Infrastruktura ekonomiczna	<ul style="list-style-type: none"> ● Zwiększenie ilości przedsiębiorstw w regionie, w tym małych i średnich - powyżej 9 zatrudnionych (liczba firm) ● Wzrost długości wskaźnika przeżycia firm ● Zwiększenie udziału produktów wysokiej techniki w produkcji ogółem 			

¹ Gwiazdką oznaczono wskaźniki strukturalne

	<p>(poziom innowacyjności przedsiębiorstw)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby wdrażanych innowacji, patentów i wyników badań • Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej (liczba nowych przedsiębiorstw, w tym z udziałem kapitału zagranicznego, wielkość nakładów inwestycyjnych) • Poprawa sytuacji na rynku pracy (wskaźnik zatrudnienia*, stopa bezrobocia) 			
3. Transport	<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie przepustowości dróg dla ruchu towarowego i osobowego (skrócenie czasu podróży, przewozy towarowe w stos. do PKB*, przewozy osobowe w komunikacji kolejowej, miejskiej i lotniczej) • Zwiększenie bezpieczeństwa drogowego (liczba wypadków, liczba ofiar śmiertelnych) • Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej (liczba przedsiębiorstw, w tym z udziałem kapitału zagranicznego, wielkość nakładów inwestycyjnych) • Poprawa sytuacji na rynku pracy (wskaźnik zatrudnienia*, stopa bezrobocia) 	<ul style="list-style-type: none"> • Łączna długość dróg ekspresowych (km) • Łączna długość autostrad (km) 	<ul style="list-style-type: none"> • Autostrady/drogi ekspresowe/drogi krajowe (w km) r. • Bezpieczeństwo ruchu drogowego (wypadki śmiertelne na 100 tys. mieszkańców) • Udział transport kolejowego w przewozach ładunków ogółem (tkm) • Przewozy pasażerów transportem zbiorowym (mln pasażerów drogowym (łącznie z komunikacją miejską) 	<ul style="list-style-type: none"> • Drogi ekspresowe i autostrady w ramach sieci TEN-T (km i % sieci docelowej) • Drogi krajowe w km (bez autostrad i dróg ekspresowych) – ogółem • Bezpieczeństwo ruchu drogowego (wypadki śmiertelne na 100 tys. mieszkańców) • Przewozy pasażerów transportem zbiorowym (mln pasażerów) drogowym (łącznie z komunikacją miejską) • Udział transportu kolejowego w przewozach ładunków ogółem (tkm) • Udział przewozów intermodalnych w przewozach kolejowych • Wielkość przeładunków w morskich portach handlowych (mln ton)
4. Środowisko i energetyka	<ul style="list-style-type: none"> • Poprawa jakości wód powierzchniowych (udział wód I i II klasy czystości) • Poprawa jakości powietrza (emisja gazów powodujących efekt cieplarniany*) • Poprawa gospodarki odpadami (%) 	<ul style="list-style-type: none"> • Średnie roczne tempo spadku energochłonności PKB (%) [liczonej globalnym zużyciem energii pierwotnej] • Udział energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych w ogólnym jej zużyciu (%) 	<ul style="list-style-type: none"> • Długość sieci wodociągowej/kanalizacyjnej w tys. km • Ludność na wsi korzystająca z oczyszczalni ścieków % ogółu ludności 	<ul style="list-style-type: none"> • Odpady komunalne zebrane (tys. ton), w tym przetworzone (tys. ton) • Długość sieci wodociągowej / kanalizacyjnej (tys. km) • Miasta obsługiwane przez oczyszczalnie ścieków

	<p>odpadów poddanych recyklingowi)</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Poprawa gospodarki przeciwpowodziowej (km zmodernizowanych wałów przeciwpowodziowych, powierzchnia zbiorników retencyjnych) ● Produkcja energii z alternatywnych źródeł (% w energii zużywanej) ● Energochłonność gospodarki* ● Lesistość województwa ● Powierzchnia obszarów chronionych 	<ul style="list-style-type: none"> ● Emisje zanieczyszczeń powietrza (kg na mieszkańca) <ul style="list-style-type: none"> - SO₂ - NO_x ● Odpady komunalne zebrane (kg na mieszkańca) 		<ul style="list-style-type: none"> ● Udział energii ze źródeł odnawialnych w zużyciu energii elektrycznej (%) ● Udział dostaw ropy naftowej i gazu ziemnego poprzez nową infrastrukturę (gazociągi i ropociągi) w stosunku do całości importu ropy naftowej i gazu ziemnego (%) ● Moce przesyłowe na połączeniach transgranicznych (%)
5. Kultura i turystyka	<ul style="list-style-type: none"> ● Poprawa sytuacji na rynku pracy (liczba nowych miejsc pracy, stopa bezrobocia) ● Zwiększenie ruchu turystycznego (liczba turystów, liczba udzielonych noclegów) ● Poprawa kondycji finansowej jednostek publicznych sektora kultury 			
6. Infrastruktura społeczna	<ul style="list-style-type: none"> ● Roczny wzrost współczynnika skolaryzacji brutto w szkolnictwie wyższym (%) ● Liczba uczniów i wychowanków korzystających z lokalnych obiektów edukacyjnych, sportowych i dydaktycznych (osoby) ● Średni wiek aparatury medycznej w zakładach opieki zdrowotnej (beneficjenci – lata) ● Zmiana w kosztach stałych szpitali/ośrodków zdrowia z uwzględnieniem wskaźnika inflacji (beneficjenci - %) ● Poprawa wykształcenia mieszkańców - osoby z wykształceniem średnim i wyższym (%) ● Liczba pracowników naukowych (beneficjenci - osoby) ● Wskaźnik hospitalizacji w 	<ul style="list-style-type: none"> ● Deficyt mieszkań (mln) [Liczony jako różnicą między liczbą gospodarstw domowych a liczbą zamieszkałych zasobów mieszkaniowych] 		

	<p>poszczególnych chorobach (%):</p> <ul style="list-style-type: none"> - choroby nowotworowe ogółem (%), - choroby układu krążenia ogółem (%) ● Bezrobocie wśród absolwentów szkół wyższych (%) ● Wzrost liczby użytkowników zmodernizowanych obiektów ochrony zdrowia, edukacji, obiektów dydaktycznych i sportowych (szt./%) 			
7. Pomoc techniczna	<ul style="list-style-type: none"> ● liczba posiedzeń Komitetów, paneli ekspertów oraz innych struktur uczestniczących w procesie realizacji RPO na poziomie instytucji zarządzającej i instytucji wdrażających, ● liczba osób zatrudnionych do przygotowywania, wyboru, oceny, monitorowania, kontroli i weryfikacji projektów, a także do kontroli finansowej, weryfikacji płatności, promocji i informacji, ● liczba stworzonych i utrzymanych stron internetowych, ● liczba osób zaangażowanych we wdrażanie RPO objętych szkoleniami, ● liczba zleconych ekspertyz, analiz i ocen, ● liczba dokonanych ewaluacji, ● liczba zakupionych komputerów na potrzeby wdrażania RPO, ● liczba egzemplarzy publikacji, broszur i ulotek informacyjnych nt. RPO, ● liczba zorganizowanych seminariów, konferencji i innych akcji promujących RPO, ● liczba osób uczestniczących w szkoleniach dla beneficjentów. 			

VII. Wnioski i rekomendacje

1. Projekt Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego jest zgodny z najistotniejszymi, aktualnymi dokumentami strategicznymi na poziomie krajowym, w tym z Polityką Ekologiczną Państwa (PEP). RPO przyczyni się do realizacji głównych celów PEP:

- Wzmacniania systemu zarządzania ochroną środowiska,
- Ochrony dziedzictwa przyrodniczego i racjonalnego wykorzystania zasobów przyrody
- Zrównoważonego wykorzystania materiałów, wody i energii,
- Dalszej poprawy jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego dla ochrony zdrowia mieszkańców Polski,
- Ochrony klimatu.

Stwierdzone w trakcie prowadzonych analiz rozbieżności mają charakter prognozy ostrzegawczej – na pola potencjalnych konfliktów należy zwrócić szczególną uwagę w toku realizacji postanowień RPO.

2. Projekt RPO jest spójny ze Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa, przyjęty w 2002 roku, podlega aktualnie procesowi aktualizacji w celu uwzględnienia zapisów i wytycznych najnowszych dokumentów krajowych i regionalnych. Sposób konstrukcji Planu będzie miał także wpływ na sposób realizacji zadań zapisanych w RPO, w tym także w kontekście wypełniania celów Polityki Ekologicznej Państwa w odniesieniu do terenu województwa. Wskazane jest prowadzenie jednolitej i konsekwentnej polityki przestrzennej w celu oszczędnego gospodarowania przestrzenią (przeciwdziałanie rozpraszaniu zabudowy), zachowania ładu przestrzennego oraz walorów estetycznych krajobrazu. Zagadnienia te należy ujmować w planach zagospodarowania przestrzennego.

3. Realizacja RPO pozytywnie wpłynie na poprawę jakości życia mieszkańców Lubelszczyzny oraz przyczyni się do zachowania dziedzictwa kulturowego regionu.

4. Konieczna jest ścisła koordynacja i integracja działań przewidzianych do realizacji w RPO Województwa Lubelskiego oraz w krajowych programach operacyjnych. Integracja działań pozwoli na uwzględnienie wszystkich najważniejszych projektów do realizacji na obszarze województwa. Przykładowo w żadnym programie krajowym nie zostało uwzględnione funkcjonowanie Linii Hutniczej Szerokotorowej.

5. Działania priorytetowe z zakresu ochrony środowiska powinny być traktowane w sposób horyzontalny w RPO – w ścisłym powiązaniu z działaniami wynikającymi z innych priorytetów, nie zaś wyłącznie jako zagadnienia o charakterze sektorowym. Tylko pod tym warunkiem można będzie uniknąć znaczących oddziaływań na środowisko, które mogą towarzyszyć wdrażaniu planowanych zamierzeń inwestycyjnych.

W tym miejscu należy podkreślić istotność działań mających na celu zapewnienie spójności i prawidłowego funkcjonowania systemu obszarów chronionych (wraz z korytarzami ekologicznymi), w tym sieci Natura 2000 województwie lubelskim. Trzeba mieć na uwadze fakt, iż w chwili powstawania RPO, docelowy kształt sieci Natura 2000 w regionie nie został jeszcze ustalony.

6. Działania mogące w sposób niekorzystny oddziaływać na środowisko związane są z realizacją zamierzeń w dziedzinach: transport drogowy i lotniczy, infrastruktura przemysłowa, infrastruktura turystyczna. Projekty inwestycyjne z tych dziedzin powinny podlegać procedurze oceny oddziaływania na środowisko. Uwaga ta odnosi się także do

innych przedsięwzięć, jeśli wymagają tego regulacje prawne z zakresu ocen oddziaływania na środowisko.

7. Należy zwrócić uwagę na odpowiedni dobór wskaźników monitorowania RPO. Zestaw przyjętych wskaźników powinien uwzględniać także aspekty związane z ochroną przyrody i środowiska w regionie.

9. Nie przewiduje się wystąpienia znaczących oddziaływań transgranicznych związanych z realizacją Programu.

10. W terminie 5 lat od momentu formalnego przyjęcia Regionalnego Programu Operacyjnego proponuje się wykonanie analizy porealizacyjnej. W analizie porealizacyjnej należy wykorzystać przyjęte w Programie wskaźniki monitorowania, a także uwzględnić wskaźniki zrównoważonego rozwoju przy wykorzystaniu dostępnych danych statystycznych na poziomie regionalnym i krajowym.

Załączniki

Załącznik 1. Obszary specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 w województwie lubelskim (kolorem czerwonym zaznaczono gatunki i siedliska priorytetowe; zestawienie nie jest pełne – brak dokładnego rozpoznania przyrodniczego)

I.p.	Kod obszaru	Nazwa Obszaru (siedliska i gatunki priorytetowe)	Powierzchnia ogółem w województwie [ha]	Gminy	Powierzchnia w obrębie gminy [ha]
1.	PLB060001	Bagno Bubnów (torfowiska nakredowe?)	2308,6	Sawin	28,8
				Wierzbica	1025
				Hańsk	537,6
				Urszulin	717,1
2.	PLB060002	Chełmskie Torfowiska Węglanowe (torfowiska nakredowe, świetlista dąbrowa subkontynentalna, murawy kserotermiczne)	6358,4	Chełm	1485,7
				Dorohusk	2958,5
				Kamień	1163,0
				Ruda-Huta	631,4
				Chełm, miasto	119,8
3.	PLB060003	Dolina Środkowego Bugu	25732,7	Kodeń	2440,9
				Sławatycze	2107,2
				Terespol	396,1
				Dorohusk	3572,4
				Dubienka	2330,6
				Ruda-Huta	992,0
				Dołhobyczów	136,4
				Horodło	2442,4
				Hrubieszów	1903,0
				Mircze	973,2
				Hanna	2431,1
				Włodawa	2767,0
				Wola Uhruska	3240,4
4.	PLB060004	Dolina Tyśmienicy	6262,6	Kock	125,7
				Ostrów Lubelski	181,6
				Ostrówek	9485,8
				Parczew	783,0
				Siemień	1590,0
				Borki	460,4
				Czemierniki	2107,7
				Radzyń Podlaski	101,0
				Wołyń	427,5
5.	PLB060005	Lasy Janowskie (suche śródłądowe murawy napiaskowe, torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe), bory i lasy bagienne, lasy łąkowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe) <u>gatunki: wilk</u>	35965,7	Biłgoraj	345,1
				Frampol	376,4
				Dzwola	12298,6
				Janów Lubelski	13139,4
				Modliborzyce	5795,4
				Potok Wielki	3808,3
				Annopol	27,7
				Gościeradów	174,8
6.	PLB060006	Lasy Parczewskie (torfowiska wysokie z	13577,5	Uścimów	2190,1
				Ostrów Lubelski	81,5

I.p.	Kod obszaru	Nazwa Obszaru (siedliska i gatunki priorytetowe)	Powierzchnia ogółem w województwie [ha]	Gminy	Powierzchnia w obrębie gminy [ha]
		roślinnością torfotwórczą (żywe), bory i lasy bagienne); gatunki: wilk		Dębowa Kłoda	6625,2
				Parczew	1623,9
				Sosnowica	3056,9
7.	PLB060007	Lasy Strzeleckie gatunki: wilk	8222,1	Białopole	3211,0
				Dubienka	165,6
				Horodło	2816,6
				Hrubieszów	2028,9
8.	PLB060008	Puszcza Solska (torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe), bory i lasy bagienne, lasy łąkowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe) gatunki: wilk	74816,9	Biłgoraj – g. wiejska	16201,0
				Biłgoraj – g. miejska	241,5
				Aleksandrów	5197,7
				Frampol	2518,3
				Józefów	4058,6
				Księżpol	3992,6
				Łukowa	9668,4
				Obsza	3480,6
				Tereszpol	9802,8
				Susiec	8626,5
				Cieszanów	2728,8
				Narol	8290,6
				Harasiuki	9,5
9.	PLB140001	Dolina Dolnego Bugu (lasz łąkowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe, świetlista dąbrowa subkontynentalna, murawy kserotermiczne)	7756,7	Janów Podlaski	4855,1
				Konstantynów	281,3
				Rokitno	1279,4
				Tereszpol	1067,7
10.	PLB140002	Dolina Liwca	5,4	Międzyrzec Podlaski	5,4
11.	PLB140004	Dolina Środkowej Wisły (suche śródlądowe murawy napiaskowe, lasy łąkowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe)	2462,7	Puławy	774,8
				Dęblin	163,3
				Stężyca	1524,6
12.	PLB140006	Małopolski Przełom Wisły (suche śródlądowe murawy napiaskowe, lasy łąkowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe, świetlista dąbrowa subkontynentalna)	2645,1	Annopol	541,9
				Józefów	579,9
				Łaziska	347,8
				Wilków	659,3
				Kazimierz Dolny	19,7
				Janowiec	496,5

Źródło: Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 21 lipca 2004 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U. Nr 229, poz. 2313); Standardowe Formularze Danych, Ministerstwo Środowiska: <http://natura2000.mos.gov.pl/natura2000/index.php>

Załącznik 2. Lista projektowanych specjalnych obszarów ochrony siedlisk Natura 2000 w województwie lubelskim (kolorem czerwonym zaznaczono siedliska priorytetowe wyszczególnione w standardowych formularzach danych; ze względu na braki informacyjne zestawienie może ulec zmianie)

I.p.	Kod obszaru	Nazwa obszaru	Powierzchnia (ha)	Gmina	Udział w ha obszaru w gminie	Siedliska i gatunki Priorytetowe
1.	PLH060001	Chmiel	25,7	Jabłonna	25,7	
2.	PLH060002	Czarny Las	16,0	Milanów	16,0	
3.	PLH060003	Debry	179,6	Adamów	112,4	
				Krasnobród	67,2	
4.	PLH060004	Dobryń	87,7	Zalesie	87,7	lasy łąkowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe,
5.	PLH060005	Dolina Środkowego Wieprza	1353,9	Łęczna	149,4	lasy łąkowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe
				Łęczna	134,3	
				Milejów	908,6	
				Puchaczów	161,7	
6.	PLH060006	Gliniska	34,0	Uchanie	34,0	suseł perełkowany
7.	PLH060007	Gościeradów	582,8	Annopol	1,7	świetlista dąbrowa subkontynentalna
				Gościeradów	581,1	
8.	PLH060008	Hubale	35,0	Zamość	35,0	suseł perełkowany
9.	PLH060009	Jeziora Uściwierskie	1956,2	Cyców	585,4	torfowisko wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe), bory i lasy bagienne,
				Ludwin	522,5	
				Puchaczów	238,6	
				Urszulin	609,6	
10.	PLH060010	Kąty	16,9	Zamość	16,9	murawy kserotermiczne?
11.	PLH060011	Krowie Bagno	477,6	Hańsk	212,7	
				Stary Brus	252,8	
				Urszulin	12,2	
12.	PLH060012	Olszanka	8,8	Jabłonna	8,8	
13.	PLH060013	Ostoja Poleska	10213,2	Sawin	28,8	suche i śródładowe murawy napiaskowe, torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe), torfowiska nakredowe, bory i
				Wierzbica	1 025,1	
				Ludwin	240,2	
				Sosnowica	2 588,6	
				Hańsk	537,6	
				Stary Brus	438,7	

l.p.	Kod obszaru	Nazwa obszaru	Powierzchnia (ha)	Gmina	Udział w ha obszaru w gminie	Siedliska i gatunki Priorytetowe
				Urszulin	5 354,3	
14.	PLH060014	Pastwiska nad Huczą	171,1	Tyszowce	171,1	suseł perełkowany
15.	PLH060015	Płaskowyż Nałęczowski	1080,6	Puławy	97,4	
				Kazimierz	794,9	
				Końskowola	188,3	
16.	PLH060016	Popówka	53,7	Miączyn	53,7	suseł perełkowany
17.	PLH060017	Roztocze Środkowe	8482,0	Józefów	169,4	torfowisko wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe), bory i lasy bagienne, lasy łęgowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe, świetlista dąbrowa subkontynentalna
				Tereszpol	6,6	
				Adamów	316,6	
				Krasnobród	40,2	
				Szczebrzeszyn	25,3	
				Zamość	15,7	
				Zwierzyniec	8,8	
				Zwierzyniec	7 899,6	
18.	PLH060018	Stawska Góra	4,0	Chełm	4,0	murawy kserotermiczne
19.	PLH060019	Suśle Wzgórza	27,1	Dołhobyczów	27,1	suseł perełkowany
20.	PLH060020	Sztolnie w Senderkach	1,5	Krasnobród	1,5	
21.	PLH060021	Świdnik	127,4	Świdnik	127,4	suseł perełkowany
22.	PLH060022	Święty Roch	202,6	Krasnobród	11,4	
				Krasnobród	191,2	
23.	PLH0600023	Torfowiska Chełmskie	2033,5	Chełm	531,5	torfowiska nakredowe, świetlista dąbrowa subkontynentalna
				Dorohusk	1 181,6	
				Kamień	305,2	
				Ruda-Huta	1,0	
				M. Chełm	14,2	
24.	PLH060024	Torfowisko Sobowice	95,2	Chełm	95,2	świetlista dąbrowa subkontynentalna,
25.	PLH060026	Wodny Dół	186,0	Krasnystaw	186,0	
26.	PLH060027	Wygon Grabowiecki	6,4	Grabowiec	6,4	suseł perełkowany
27.	PLH060028	Zarośle	379,9	Tomaszów Lubelski	379,9	
28.	PLH060029	Żurawce	68,6	Jarczów	4,0	murawy

l.p.	Kod obszaru	Nazwa obszaru	Powierzchnia (ha)	Gmina	Udział w ha obszaru w gminie	Siedliska i gatunki Priorytetowe
				Lubycza Królewska	64,7	kserotermiczne
29.	PLH060008	Izbicki Przełom Wieprza	1533,5	Krasnystaw, Izbica		
30.	PLH060012	Uroczyska Lasów Janowskich	4238,7	Janów Lub. Modliborzyce Dzwola, Frampol		bory i lasy bagienne, lasy łąkowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe; torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą; ciepłolubne śródlądowe murawy napiaskowe; wilk
31.	PLH060016	Poleska Dolina Bugu	8233,4	Kodeń, Sławatycze, Hanna, Wola Uhr., Ruda Huta, Dorohusk, Dubienka, Horodło		las łąkowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe; ciepłolubne śródlądowe murawy napiaskowe
32.	PLH060018	Uroczyska Puszczy Solskiej	15344,8	Biłgoraj, Tereszpol Z., Józefów, Łukowa, Obsza, Susiec		bory i lasy bagienne, lasy łąkowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe; torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą; wilk
33.	PLH060023	Zachodnio-wołyńska Dolina Bugu	1514,4	Dołhobyczów Kryłów, Hrubieszów		las łąkowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe; suseł perełkowany
34.	PLH060033	Dobromyśl	420,8	Siedliszcze		ciepłolubne śródlądowe murawy napiaskowe
35.	PLH060039	Dobużek	93,5	Łaszczów		
36.	PLH060040	Dolina Łętowni	1778,0	Żółkiewka, Turobin, Radecznicza, Sułów, Nielisz		
37.	PLH060041	Dolina Sieniochy	3098,0	Komarów-Osada, Tyszowce		torfowiska nakredowe,

l.p.	Kod obszaru	Nazwa obszaru	Powierzchnia (ha)	Gmina	Udział w ha obszaru w gminie	Siedliska i gatunki Priorytetowe
38.	PLH060042	Dolina Szyszły	1158,0			torfowiska nakredowe
39.	PLH060043	Lasy Sobiborskie	8262,7	Włodawa, Hańsk, Wola Uhruska		Torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (wysokie), suche śródładowe murawy napiaskowe, wilk
40.	PLH060044	Niedzieliska	118,6	Szczebrzeszyn		murawy kserotermiczne z najliczniejszym stanowiskiem obuwika pospolitego na Lubelszczyźnie; suseń perełkowany
41.	PLH060045	Przełom Wisły w Małopolsce	10208,4	gminy nadwiślańskie		lasę łęgowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe, suche śródładowe murawy napiaskowe
42.	PLH140011	Ostoja Nadbużańska	7631,7	Janów Podlaski	4 785,8	światlista dąbrowa subkontynentalna lasę łęgowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe,
				Konstantynów	281,3	
				Rokitno	1 427,2	
				Terespol	1 137,4	

źródło: Ministerstwo Środowiska: <http://natura2000.mos.gov.pl/natura2000/index.php>; Standardowe Formularze Danych

Załącznik 3. Lista dodatkowa potencjalnych obszarów specjalnej ochrony ptaków NATURA 2000 (propozycja organizacji pozarządowych)

l.p.	Nazwa ostoi ptasiej
1.	Lasy Łukowskie
2.	Polesie
3.	Roztocze
4.	Uroczysko Mosty-Zahajki
5.	Zbiornik Podedwórze
6.	Zlewnia Górnej Huczwy
7.	Ostoja Tyszowiecka
8.	Dolina Poru i Stawów Boćków
9.	Dolina Górnej Łabuńki
10.	Dolina Sołokiji
11.	Zbiornik w Nieliszu

źródło: Ministerstwo Środowiska: <http://natura2000.mos.gov.pl/natura2000/index.php>;

Załącznik 4. Lista dodatkowa potencjalnych obszarów ochrony siedlisk NATURA 2000 (propozycja organizacji pozarządowych)

l.p.	Nazwa obszaru	Powierzchnia (ha)	Siedliska i gatunki priorytetowe
1.	Bystrzyca Jakubowicka	293,7	
2.	Dolny Wieprz	6969,4	ciepłolubne śródłądowe murawy napiaskowe, lasy łąkowe
3.	Dom Dziecka w Puławach	0,1	
4.	Liceum Ogólnokształcące w Opolu Lubelskim	0,1	
5.	Ostoja Parczewska	5795,4	
6.	Wisła Środkowa	4020,6	
7.	Twierdza Terespol	0,1	

źródło: Ministerstwo Środowiska: <http://natura2000.mos.gov.pl/natura2000/index.php>

Załącznik 5. Generalne zasady realizacji przedsięwzięć na obszarach Natura 2000

Poniżej przedstawiono najistotniejsze zasady związane z realizacją planowanych przedsięwzięć na obszarach Natura 2000. Wykorzystano teksty: ustawy o ochronie przyrody z 2004 roku, Dyrektywy Siedliskowej oraz przewodnika Komisji Europejskiej „Managing Natura 2000 Sites. The Provision of Article 6 of the ‘Habitats’ Directive 92/43/EEC” z 2000 roku. Należy podkreślić, iż obszary Natura 2000 nie stanowią terenów zamkniętych dla działań inwestycyjnych. Realizowane projekty nie mogą jednak *w sposób znaczący* wpływać na obniżenie walorów tych obszarów (gatunki roślin i zwierząt oraz siedliska, które zdecydowały o utworzeniu danego obszaru). Instrumentem wspomagającym procesy decyzyjne dotyczące realizacji planowanych przedsięwzięć w kontekście sieci Natura 2000 są oceny oddziaływania na środowisko.

1) Identyfikacja i ocena oddziaływań znaczących

Jednym z najważniejszych początkowych działań, decydujących o następnych krokach postępowania jest zbadanie czy proponowane przedsięwzięcie nie będzie oddziaływało *znacząco* na obszar Natura 2000. Przed nowelizacją ustawy o ochronie przyrody z 2004 r., w art. 33 używany był termin **istotny** wpływ negatywny, **istotne** pogorszenie stanu siedlisk. W tym miejscu trzeba podkreślić, iż niezwykle ważne jest w tym kontekście skoncentrowanie się na analizie prawdopodobnych oddziaływań na gatunki i siedliska, które zdecydowały o utworzeniu danego obszaru, w tym na siedliska i gatunki o znaczeniu priorytetowym. Należy sądzić, iż **w wypadku udowodnienia braku znaczącego oddziaływania** na obszar Natury 2000 **możliwa będzie realizacja proponowanego przedsięwzięcia.**

2) Analizy wariantowe

W wypadku spodziewanych znaczących oddziaływań należy zbadać kolejny element. Otóż, jeśli z przeprowadzonych badań wyniknie, iż pierwotnie zakładana lokalizacja przedsięwzięcia będzie skutkowała znaczącymi oddziaływaniami na obszar Natura 2000, to należy przeanalizować możliwości jego realizacji w innej opcji, w tym w pierwszej kolejności (jak się wydaje) poza danym obszarem Natura 2000 oraz rozważyć zastosowanie środków łagodzących negatywne oddziaływanie. Podejście takie należy zastosować również w sytuacji braku pełnego rozeznania walorów przyrodniczych terenu (siedliska i gatunki) oraz związaną z tym niepewnością określenia oddziaływań znaczących. Chodzi bowiem o uwzględnienie zasady ostrożności (ang. precautionary principle) (Managing Natura 2000 Sites, sekcja 5.2; s. 42). W tej właśnie sytuacji niezbędne są rzetelne **analizy wariantowe**. Na ich podstawie dokonywany jest wybór najlepszego rozwiązania z przyrodniczego (ekologicznego) punktu widzenia. Po przeprowadzeniu studiów w tym zakresie może się okazać, iż nie istnieją możliwości realizacji przedsięwzięcia poza obszarem Natura 2000. Po drugie, pomimo zastosowania odpowiednich środków łagodzących może się też okazać, że nie uda się uniknąć oddziaływań znaczących.

3) Wymogi nadrzędnego interesu publicznego i kompensacja przyrodnicza

Jeśli spodziewane są znaczące oddziaływania na obszar Natura 2000 i nie istnieją rozwiązania alternatywne, to realizacja przedsięwzięcia może się odbyć pod warunkiem, że zachodzą konieczne **wymogi nadrzędnego interesu publicznego, w tym o charakterze społecznym lub gospodarczym**. Na tym etapie niezbędne jest więc udowodnienie, iż za realizacją przedsięwzięcia przemawiają konieczne wymogi nadrzędnego interesu publicznego. Równocześnie jednak straty w siedliskach przyrodniczych oraz gatunkach roślin i zwierząt, które spowodowane zostaną realizacją przedsięwzięcia należy adekwatnie zrekompensować. Nałożona na wnioskodawcę **kompensacja przyrodnicza** powinna zapewnić spójność i właściwe funkcjonowanie sieci obszarów Natura 2000. Termin *spójność* (ang. integrity) obszaru Natura 2000 generalnie oznacza spójność struktury ekologicznej i funkcji w obrębie całego obszaru Natura 2000 lub w obrębie siedlisk, kompleksu siedlisk i/lub populacji gatunków, ze względu na które dany obszar został włączony lub jest proponowany do włączenia do sieci Natura 2000. Chodzi więc o zachowanie równowagi przyrodniczej, jak największej naturalnej odporności na zmiany (degradację) i zdolności do regeneracji. Kompensacja przyrodnicza powinna korespondować z zakładanymi stratami, a ponadto należy bezwzględnie wykazać jej zasadność oraz skuteczność mając na względzie *spójność* danego obszaru. Należy podkreślić, iż kompensacja przyrodnicza powinna być wykonana przed dokonaniem nieodwracalnych zmian na obszarze Natura 2000, które wynikają z realizacji przedsięwzięcia. Komisja Europejska powinna być poinformowana o podjętych działaniach kompensacyjnych.

4) Realizacja przedsięwzięcia na obszarze występowania siedlisk lub gatunków priorytetowych

Inaczej wygląda postępowanie, *gdy na danym obszarze* Natury 2000 *występuje siedlisko lub gatunek o znaczeniu priorytetowym*. Jeśli więc spodziewane są znaczące oddziaływania na obszar Natura 2000 i nie istnieją rozwiązania alternatywne oraz na obszarze tym występują gatunki i siedliska priorytetowe, to zezwolenie na realizację przedsięwzięcia (decyzja o środowiskowych uwarunkowaniach zgody na realizację przedsięwzięcia) może być udzielone tylko i wyłącznie ze względu na **nadrzędny interes publiczny polegający na:**

- a) ochronie zdrowia i życia ludzi lub
- b) zapewnieniu bezpieczeństwa powszechnego lub
- c) uzyskaniu korzystnych następstw o pierwszorzędym znaczeniu dla środowiska przyrodniczego lub
- d) jeśli przed wydaniem zezwolenia Komisja Europejska wyrazi swoją opinię na temat projektowanego przedsięwzięcia w kontekście innego rodzaju (nie wymienionego wyżej) nadrzędnego interesu publicznego.

Dyrektywa 92/43/EEC (consolidated text: 1992L0043 — EN — 01.05.2004 — 004.001) nie zawiera zapisów w art. 6(4), nakazujących konsultacje z Komisją Europejską w każdym przypadku w kontekście realizacji przedsięwzięcia na obszarze Natura 2000, na którym znajduje się siedlisko lub gatunek priorytetowy. Te konsultacje są niezbędne, ale tylko wówczas, gdy zachodzi przesłanka nadrzędnego interesu publicznego o innym charakterze niż w punktach a), b) lub c). Przewodnik Komisji Europejskiej „Managing Natura 2000 Sites. The Provision of Article 6 of the ‘Habitats’ Directive 92/43/EEC” z 2000 roku wyjaśnia tą kwestię (ss. 48-49). Ustawa o ochronie przyrody z 2004 r., traktująca o wspomnianych wyżej zagadnieniach w art. 34.2, ma wymowę identyczną z zapisami Dyrektywy Siedliskowej.

Spis wykorzystanych materiałów

Przewodniki, prognozy, opracowania

Instytutu Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego. Raport wstępny pt. „Ocena szacunkowa projektu Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia” (sierpień 2006).

Kalinowski T. (red.): Ekspertyza „Sukces rozwojowy polskich województw”. Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, 2006.

Handbook on SEA for Cohesion Policy 2007-2013. Greening Regional Development Programmes Network (GRDP), February 2006 (<http://www.environment-agency.gov.uk/grdp/>).

Pawlaczyk P., Kepel A., Jaros R., Dzięciołowski R. i inni: Propozycja optymalnej sieci obszarów Natura 2000 w Polsce „Shadow List”. Natura 2000. Warszawa 2004.

Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020. Lublin, maj 2005.

Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Programu Rozwoju Alternatywnych Źródeł Energii dla Województwa Lubelskiego. Lublin, grudzień 2005.

Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Programu Rozwoju i Rewitalizacji Miast Województwa Lubelskiego. Lublin, kwiecień 2006.

Strategiczne dokumenty Unii Europejskiej

VI program działań UE na rzecz środowiska „Nasza przyszłość, nasz wybór” [COM(2001)31 final].

Komisja Europejska, 2005: Polityka spójności wspierająca wzrost gospodarczy i zatrudnienie: Strategiczne wytyczne Wspólnoty na lata 2007-2013; COM(2005)0299

Strategia na temat środowiska miejskiego [COM(2004)60 – OJ C98 z 23.04.2004]

Strategia dotycząca integrowania zagadnień ochrony środowiska z innymi politykami Unii Europejskiej [COM(1998)333 z 27.05.1998 i COM(2004)394 z 1.06.2004 nie opublikowane w Dzienniku Urzędowym UE].

Strategia zrównoważonego gospodarowania zasobami naturalnymi [COM92003)572 z 1.10.2003 nie opublikowana w Dzienniku Urzędowym UE].

Strategia dotycząca zagadnień zrównoważonej gospodarki odpadami [COM92003)301 – OJ C76 z 25.03.2004].

Strategia zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej (tzw. Strategia Goeteborska) [COM(2001)264; nie opublikowana w Dzienniku Urzędowym UE].

Polityki, strategie, programy i plany krajowe

Rada Ministrów, 2002: Polityka ekologiczna państwa na lata 2003-2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007-2010. Warszawa (dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 17 grudnia 2002 r. i uchwalony przez Sejm w dniu 8 maja 2003 r.).

Rada Ministrów, 2002: Program Wykonawczy do II Polityki Ekologicznej Państwa na lata 2002-2010 (dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 10 grudnia 2002 r.).

Ministerstwo Środowiska. Projekt Polityki Ekologicznej Państwa na lata 2007-2010 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2011-2014. (sierpień, 2006).

Ministerstwo Środowiska, 2005: Strategia Wdrażania w Polsce Zintegrowanej Polityki Produktowej (Dokument przyjęty przez Komitet Europejski Rady Ministrów w dniu 25 lutego 2005 r.)

Ministerstwo Środowiska, 2003: Krajowy program zwiększania lesistości (aktualizacja, maj 2003), Warszawa.

Ministerstwo Środowiska, 2003: Krajowy program oczyszczania ścieków komunalnych, Warszawa.

Ministerstwo Środowiska, 2003: Krajowa strategia ochrony i umiarkowanego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z programem działań. Warszawa.(dokument zatwierdzony przez Radę Ministrów w dniu 25 lutego 2003 roku).

Ministerstwo Środowiska, 2003: Polityka klimatyczna Polski. Strategie redukcji emisji gazów cieplarnianych w Polsce do roku 2020 (dokument przyjęty przez Radę Ministrów dnia 4 listopada 2003 roku).

Ministerstwo Środowiska, 2000: Polska 2025 - długookresowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju (dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 26 lipca 2000 r.)

Krajowy Plan Gospodarki Odpadami (M.P. z 2003 r. Nr 11, poz. 159).

Ministerstwo Gospodarki i Pracy, 2005: Polityka energetyczna Polski do 2025 r. (Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 4 stycznia 2005 r.).

Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, 2003: Strategia zmian wzorców produkcji i konsumpcji na sprzyjające realizacji zasad trwałego, zrównoważonego rozwoju (dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 14 października 2003 r.).

Projekt Strategii Rozwoju Kraju na lata 2007-2015 (wstępnie zaakceptowany przez Radę Ministrów 27 czerwca 2006 r.).

Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia (Narodowa Strategia Spójności) 2007-2013 (dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 1 sierpnia 2006 r.).

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (projekt Nr 6 z 3 lipca 2006 r.).

Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej (zaakceptowany przez Radę Ministrów 25 lipca 2006).

Program Wieloletni - Doskonalenie systemów rozwoju innowacyjności w produkcji i eksploatacji w latach 2004-2008 (Uchwała Rady Ministrów Nr 97/2004 z 21 kwietnia 2004r.).

Zaktualizowana Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (projekt z października 2005).

Programy, plany i opracowania regionalne

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego, 2002.

Plan Gospodarki Odpadami dla Województwa Lubelskiego, 2003.

Program Ochrony Środowiska Województwa Lubelskiego na lata 2001- 2015 (opracowany w 2000 r.)

Program Ochrony Środowiska Województwa Lubelskiego na lata 2001- 2015: Strategia krótkoterminowa 2004-2006 (opracowanie z grudnia 2004 r.)

Program gospodarki wodnej województwa lubelskiego. Część I - Identyfikacja stanu i problemów gospodarki wodnej. Fundacja Centrum Ekspertyz Wodnych. Lublin 2003.

Program gospodarki wodnej województwa lubelskiego. Część II – Program działań, Część III – Strategia realizacji. Fundacja Centrum Ekspertyz Wodnych. Lublin 2005 (projekt).

Program Rozwoju Alternatywnych Źródeł Energii dla Województwa Lubelskiego, Biuro Planowania Przestrzennego w Lublinie. Lublin 2005.

Program Rozwoju i Rewitalizacji Miast Województwa Lubelskiego, Biuro Planowania Przestrzennego w Lublinie. Lublin 2006.

Strategia rozwoju województwa lubelskiego na lata 2006 – 2020, Tom I i II. Lublin 2005.

Dane statystyczne

Główny Urząd Statystyczny, BDR (<http://www.stat.gov.pl/bdr/inf.htm>).

Miasta w liczbach 2003 – 2004, Warszawa 2006, GUS – US w Poznaniu.

Ochrona środowiska w województwie lubelskim w 2004r., Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2005r.

Potencjał ekonomiczny miast w województwie lubelskim w latach 2000 – 2004r., Urząd Statystyczny w Lublinie 2005r.,

Raporty o stanie środowiska województwa lubelskiego za lata 1999-2005. Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Lublinie, Biblioteka Monitoringu Środowiska.

Ochrona Środowiska w województwie lubelskim. Urząd Statystyczny w Lublinie. Lublin, 2005.

Województwo Lubelskie 2005, Podregiony, Powiaty, Gminy, Urząd Statystyczny w Lublinie 2005.